

రాయ వాచకము

నంపాదతుడు

డా॥ సి. వి. రామచంద్రరావు

ప్రచురణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవన్ - సైఫాబాదు
హైదరాబాదు 4

RAYAVACHAKAMU - A Telugu prose work of 16th century.
Edited by Dr. C. V. Ramachandra Rao, Reader in History,
Sri Satya Sai Institute of Higher learning, Puttaparthi,
Anantapur Dist. A. P.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

హైదరాబాదు-500 004

ప్రచురణ : 332

ప్రథమ ముద్రణ : 1982

ప్రతులు : 2,000

వెల : రూ. 5-00

ప్రతులకు :

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి,

కళాభవన్, వై.పా.హిల్స్,

హైదరాబాదు-500 004

ముద్రణ :

జి.ఎస్.ఆర్. ప్రింట్స్,

హైదర్ గూడ.

హైదరాబాద్-500-001.

Paper used for the Printing of this book was made available by
the Government of India at Concessional rate.

తొలి పలుకులు

రాయవాచకము తెలుగులో అరుదైన చారిత్రక వచన కావ్యం. తెలుగు భాషా వికాసానికి సంబంధించిన ఆధార గ్రంథం 18 వ శతాబ్దంలోని తెలుగు వాడుక భాషా స్వరూపానికి ఇది సూచిక శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు ప్రతినిధిగా మధుర నేలిన విశ్వనాథనాయకునికి ఒక అజ్ఞాతనాముడైన స్థానాపతి వ్రాసిన 'విన్నపమి'ది. కృష్ణరాయల కాలంనాటి అధికారవర్గంలో ప్రచారంలో ఉన్న భాషలో కృష్ణరాయల చరిత్రం ఉంది ఈ వచన కావ్యంలో. పార్సీ భాషలోని రాజకీయ పారిభాషిక పదాలు ఈ కావ్యంలో కనిపిస్తాయి. అయితే ఇందులోని దీర్ఘమైన వాక్యాలు ఒక్కొక్కసారి చదువరులకు అర్థశ్రేణిని కలిగిస్తాయి. కాని వ్యర్థపదాలేవీ లేకుండా, పదాదంబరం లేకుండా సరళశైలిలో రచన సాగింది. 18 వ శతాబ్దంనాటి తెలుగు ప్రజల భాషనూ, చరిత్రనూ, సాంఘికతని వృత్తాన్నీ తెలుసుకునేందుకు ఈ కావ్యం చక్కగా ఉపయోగపడుతుంది.

ఇంతకుపూర్వం ఈ పుస్తకం అచ్చైంది కాని ఇప్పుడు దొరకడంలేదు. పరిశోధకులకూ, పండితులకూ ఉపయుక్తంగా ఉండే ఇలాంటి గ్రంథాలను తిరిగి అకాడమీ ప్రచురిస్తున్నది.

పుట్టపర్తిలో శ్రీ సత్యసాయి ఇనిస్టిట్యూట్ ఆఫ్ ప్రైయర్ లర్నింగ్ లో చరిత్ర విభాగంలో రీడరుగా ఉన్న డా॥ సి. వి. రామచంద్రరావుగారు ఈ రాయవాచకానికి పీఠికను వ్రాసి, సంపాదకత్వం వహించినారు వారికి అకాడమీ పత్రం దన్యవాదాలు సమర్పించుకుంటున్నాను.

ముద్రణ దోషాలు ఎక్కువగా దొర్లినవి. సవరణలను జతగూర్చినాము. ముందు సరిచేసుకుని పాఠకులీ గ్రంథాన్ని ఉపయోగించుకుంటారని ఆశిస్తున్నాము.

రాయవాచకము

కాళీ విశ్వనాథ నాయనయ్య వారి స్థానాపతి

అనుప్రమచిత

ఉపయుక్త గ్రంథాలు, వాని సంకేతాలు

తల్పొప్పుల పట్టిక

పీఠిక

1-L₁

రాయవాచక ప్రశంస

1

రచయిత-రచనాకాలము

11

రాయవాచకము-చారిత్రాధారము

x1v

రాయవాచకము-ఆంధ్ర సచిత్ర వాఙ్మయము

x1x

రాయవాచకము-భాషా విశేషాలు

xx111

రాయవాచకము-పూర్వ ముద్రణలు

xL

ప్రస్తుత ముద్రణ

xL111

రాయవాచకము-కృష్ణరాయ విజయము

εL111

సూచికలు

εLv

రాయవాచకము

విషయసూచిక

౧-౨

రాయవాచకము Text

1-80

అనుబంధాలు

1. పద వివరణ

81-98

2. అన్యదేశ్యాలు

94-95

3. రాజోద్యోగాలు

96

4. వామసూచి (రాజోద్యోగులు, ప్రసిద్ధ వ్యక్తులు)

107

5. మధురవాచకరాజుల పంశవృక్షం

108-109

ఉపయుక్త గ్రంథాలు, వ్యాసాలు, పత్రికలు - వాని సంతేతాలు

తెలుగు

అరుద్ర : సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం, 1966, సంపుటాలు 9, 10
11, 12. (న.ఆం.సా.)

అరుణకుమారి బి. : ఆంధ్ర వాఙ్మయమున చారిత్రక కావ్యములు,
వాల్తేరు, 1978. (ఆం.చా.కా.)

ఏకాంబనాథుడు : ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము, నరేంద్రనాథ సాహిత్య
మాండలి, తణుకు, 1969. (ప్ర.చ.)

శాసే సర్వస్వ : సిద్ధేశ్వర చరిత్రము

కుమార ఛార్జిటి కృష్ణరాయ విజయము, -లూరు, 1902, మద్రాసు,
1929 ఆం.ప్ర. సాహిత్య అకాడమీ, 1981 (కృ.రా.వి.)

కులశేఖరరావు, యం : ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయము, హైదరాబాదు,
1974. (ఆం.వ.చ.వాఙ్మ.)

కృష్ణమూర్తి, భద్రరాజు (సం.) తెలుగుభాషా చరిత్ర, హైదరాబాదు
రెండవ ముద్రణ, 1979. (తె.భా.చ.)

గోపాలకృష్ణరావు, కె. : తెలుగుపై ఉర్దూ పాఠశీకముల ప్రభావము,
హైదరాబాదు, 1968. (గో.కృ.)

దొణప్ప, తూమాటి : భాషా చారిత్రక వ్యాసావళి, హైదరాబాదు,
1972. (భా.చా.వాఙ్మ.)

నృసింహకవి, సంకుసాల : కవికర్ణ రసాయనము, (పరిష్కృత :
మోచర్ల తామకృష్ణకవి, ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమీ, 1967.

‘పెద తిరుమలదాఝ్యలు, తాళ్ల పాక: శ్రీభగవద్గీత (పరిష్కర్త: జి.యన్. రెడ్డి) తిరుపతి, 1978.

ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరు. (a) తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్ర. మద్రాసు, 1914. (b) “స్నాన’ శ్లోక విచారము” భారతి, 1927, నవంబరు, పు. 41-45 లు.

మహాదేవశాస్త్రి, కోరాడ “కావ్యభాషా పరిజామం, (క్రి.శ. 1000-1599)”, తె.భా.చ. పు. 206 మొ॥

రామయ్యపంతులు, జయంతి (సంపాదకుడు, పరిష్కర్త) :

(a) ‘రాయవాచకము’, అం.సా.వ.ప, 1914, తృతీయ సంపుటము, పు. 11-40, 49-64, 125-136, 175-182, 207-210 లు (రా.వా. 1914)

(b) రాయవాచకము, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ ప్రచురణ సంఖ్య. 38, కాకినాడ, 1938. (రా.వా. 1938)

రామరాజు, బి: “కావ్య భాషాపరిజామం (క్రి.శ. 1600-1899)”, తె.భా.చ., పు. 239 మొ॥

రెడ్డి జి.యన్. “అర్థ పరిజామం”, తె.భా.చ, పు. 427 మొ॥; (పరిష్కర్త): తాళ్లపాక: పెద తిరుమలాఝ్యలు- శ్రీ భగవద్గీత (శ్రీ శివరామ వచన రచనానువాదం), తిరుపతి, 1978.

విశాఖాశర్మ, వేమూరి: “దక్షిణాది తెలుగు - కొన్ని పాత ఉత్తరాలు”, ఆం.వ., 1964-65, విశ్వానసు, పు. 151.

వీరరాజుపంతులు, నడకుదురి: ‘సర్వరక్షణ సౌర సంగ్రహము-స్నాన శబ్ద విచారము’, భారతి, 1927, ఆగష్టు, పు.12; 1928 ఆగష్టు, పు.315-317 లు.

వెంకటరత్నం, తెలికచర్ల: ‘వచన రచనా పరిజామము’, వి.న. III పు. 632.

దాఖ్ఖానానామ

వేంకటరమణయ్య, నేంటూరు :

a. కృష్ణదేవరాయలు, ప్రాదరాజుడు, 1972 (కృ.దే.రా.)

b. విజయనగరచరిత్ర, భాగములు, 1, 2. ప్రాదరాజుడు, 1979.

(వి. చ)

c. 'నల్లప్రజ' భారతి, 1988, డిశంబరు, పు. 668.

d. 'మధుర' తంజావూరు నాయకరాజుల నాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయము', భారతి, 1954 ఏప్రిల్, పు. 148 మొ॥

వేంకటరామవానందరావు, గొ. : "గద్యవాఙ్మయము"

వేంకటరామమూర్తి, గిడుగు: గద్యచింతామణి, భాగము I, గుంటూరు, 1988,

వేంకటరావు, నిడుదవోలు :

a. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయము, మద్రాసు, 1954 (అం. ప వా)

b. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము, మద్రాసు, 1962 (ద.అం వా)

శేషయ్య, చాగంటి ఆంధ్ర కవి తరంగణి (అం. క త)

భట్టాపతి : 'సభాపతి లక్షణము-వచనము', అం.సా.ప ప, 1924, 18 1,

పు. 66 మొ॥;

A Descriptive catalogue of Telugu Manuscripts in the Maharaja Sarfoji's Sarasvati Mahal Library, No. 815

సత్యనారాయణ, మోడేకుర్తి : 'తెలుగు శాసనాలలో అన్యదేశీయలు' భారతి, 1959, అక్టోబరు, పు 65 మొ॥

సీతారామయ్య, కురుగంటి : తంజావూరాంధ్రనాయక చరిత్రము, మద్రాసు, 1982.

సోమశేఖరశర్మ, నల్లంపల్లి-ఇతరులు : విజ్ఞాన పర్యవ్యయము-మూడవసంపుటము, మద్రాసు, 1959, (వి. ప., III)

వక్రీకలు

అంధ్ర వక్రీక ఉగాది సంవికలు (అం. ప.)

అంధ్రసాహిత్య పరిష్కృతిక, కాకినాడ (అం. సా. ప. ప)

భారతి

నిఘంటువులు

బ్రౌన్ చార్లెస్ ఫిలిప్, వెంకటరత్నం, బ్యాంప్డెల్, పీరేశలింగం :

నిఘంటు తెలుగు, ఇంగ్లీష్, Second Ed, (బ్ర.న)
New Delhi, 1979

బ్రౌన్ చార్లెస్ ఫిలిప్ : (a) బ్రౌణ్య తెలుగు నిఘంటు

(Telugu - English Dictionary), Madras, 1842
(బ్రౌణ్యము)

(b) బ్రౌణ్య మిశ్ర భాషానిఘంటు,

Madras, 1854 (బ్రౌ. మిశ్ర.)

రామయ్య, జయంతి : శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర

నిఘంటువు, కాకినాడ, 1930, పునర్ముద్రణ, (సూ ని)

అం. ప్ర సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1979

సీతారామాచార్యులు, బహుజనపల్లి శబ్దరత్నాకరము (శ. ర.)

(పరిష్కృత నిడుదవోలు వేంకటరావు), పునర్ముద్రణ,
మద్రాసు, 1969

English

Krishna swami Ayyangar (Ed.)

Sources of Vijayanagar History, Madras, 1919 (Sources)

Nilakanta Sastri, K A & Venkataramanayya. N.
(Eds.-)

Further Sources of Vijayanagar History,
Madras, 1946 (Further Sources)

Sathianatha Iyer The History of the Nayaks of
Madura, Madras, 1924

(Sewell,) Robert . A sketch of the Dynasties of South
India, Delhi, Reprint. 1975 (Sewell)

Sherwani, H K Muḥammad Quli Qutb Shah,
Bombay, 1967. (Sherwani)

Siddiqui, A. M. . History of Golconda,
Hyderabad, 1956 (Siddiqui)

Swamikanan P 1101 An Indian Ephemeris,
Madras, 1920 (Ephemeris)

Venkataramanayya, N Studies in the History of the
Third Dynasty of Vijayanagar,
Madras, 1935 (Studies)

Dictionaries

Apte, V S. : The Students' Sanskrit English
Dictionary, Delhi, 1975 (Apte)

Kittel, F A Kannada-English Dictionary,
Mangalore, 1894. (Kittel)

Shakespear, John A Dictionary of Hindustani and
English, Second Ed. 1880 (John)

Inscriptions :

Epigraphia Carnatica (E. C)

రాయవాచకము

Tirumala-Tirupathi Devasthan am Inscriptions

(T.T.D.I.)

Report on TTDI (by Sadhu Subramanya Sastry), 1980

(Report)

ఇతర సంగ్రహాలు

- 14:10. ఇట్లా చూపిన సంఖ్యలు, ఈ రాయవాచక ముద్రణలో, కోలను
 (:) కు ముందున్న సంఖ్య పుటను, కోలను (:)
 తర్వాత సంఖ్య పంక్తిని సూచిస్తుంది.

తప్పొప్పుల పట్టిక

(గమనిక:- అకాడమీవారు నియమించిన ముద్రాపకులు, ప్రూఫ్‌రీడర్ (Proof-reader) తమ బాధ్యతను పూర్తిగా విస్మరించినందువలన, ఈ విలువైన గ్రంథంలో ఇన్ని అచ్చుతప్పులు దొడ్డినాయి. గ్రంథం దాదాపు పూర్తిగా అచ్చయిన తర్వాతగాని, దానిని పరిశీలించే అవకాశం నాకు ఏర్పడ లేదు. ఈ అచ్చు తప్పులకు బాధ్యత ఎవరిదైనా, పరిష్కారగా, ఒక నైతిక బాధ్యతతో, పాఠకలోకానికి క్షమాపణ తెల్పుకొంటున్నాను-పి. వి. రామచంద్ర రావు, పరిష్కర్త.)

పీఠిక

పుట	సంఖ్య	ఉన్నది	ఉండవలసినది
i	16	గజపతివాణి గెలిచిన	గజపతివాణిని గెలిచిన
iii	19	సుప్రసిద్ధుడైన	సుప్రసిద్ధుడైన
iv	7	కర్ణాట కొబ్బరికం	కర్ణాట కొడికం
v	21	1560 కి	1560
vi	21	కాబట్టి	కాబట్టి
vi	26	విన్నయట్టు	విన్నయట్టి
vii	6	సంకుపాల	సంకుసాల
vii	9	1640	1540
viii	1	చైత్రశుద్ధ అమావాస్య	చైత్రబహుళ అమావాస్య
viii	16	పురాణాలుగా	పురాణాలుగా
viii	28	పూర్వార్థం	పూర్వార్థం
x	25	విభుండు	విభుండు
xi	8	పెరుంచేడు	పెరుంచేడు
xii	1	కృష్ణప్రస్నాయడు	కృష్ణప్రస్నాయడు

xiii	12	అందుచేతనే తర్వాత	అందుచేతనే
xiv	20	అవసరం	అవసరం
xv	18	portugese	Portugese
		paes	Paes
xv	27	గ్రంథములకు	గ్రంథములగు
xvi	2	వ్యావహారిక	వ్యావహారిక పదజాల
		ప్రయోగము	ప్రయోగము
	7	Composition	composition
xvii	5	మాటవరసనై నను	మాటవరసకై నను
xxi	4	చారిత్రక కృతి ⁵⁴	చారిత్రక కృతి ⁵⁸
	6	కానివాడు	కానివాడు ⁵⁴
	12	మధురపురాండ్ర	మధురాపురాండ్ర
xxiii	14	సభాపతి వచనం	సభాపతి వచనాన్ని
	19	చాయామాత్రం	చాయామాత్రం
	23	వికపంచిన	వికసించిన
	24	అణ్ణగీర్ణ	అణ్ణగర్ణ
xxv	13	రక్షిణాండ్ర	రక్షిణాండ్ర
Liii	1	దశనోద్భూత	దశనోద్భూత
	7	60:16	48:12
	8	70:4	48:78

రాయాచక్రము

౨	7	ఆధ్యాత్మ	ఆధ్యాత్మ
౩	26	సంమకాంచన	సంమకాంచన
౪	7	అయన్నము	అయన్నము
	10	అట్టి	అట్టి

	16	భిక్షం చెట్టులును	భిక్షంబెట్టుటను
	27	దిలునా	దీనాలు
6	1	పురుష	పురుష
	5	అశ్వార్థ	అశ్వార్థ
	9	ఆ దిక్కున	అదిక్కున
	18	నడిపిత్తా	నడిపిస్తెరా
	21	సింగిరికట్టు	సింగిరికట్టు
	26	పుభయపార్శ్వములు	పుభయపార్శ్వములు
7	2	కాపడి	కాపడి
	4	ఆసమయాన	ఆ సమయాన
	5	వా వంటి	నా వంటి
	26	విశ్వనాథులగున్న	విశ్వనాథులగున్ను
		విశాలక్షినిన్ని	విశాలక్షినిన్ని
8	10	తామ్రపర్తి	తామ్రపర్తి
	11	కట్టడ	కట్టడ
	18	పేరు	పేర
9	8	కిష్కింద	కిష్కింద
	10	విలువనఁపించి	విలువనఁపించి
10	6	శంకుస్థాపన	శంకుస్థాపన
	17	స్థానానకు	స్థానానకు
11	18	దశనాకులు	దశనాయకులు
12	4	సింధు	సింధు
	25	ఆర్థవ్యయం	ఆర్థవ్రయం
18	3	విచక్షము	విచక్షము
	18	యొప్పు	యొప్పు
	21	సప్తాంగఁబులను	సప్తాంగఁబులను
19	20	దీర్ఘసూత్రము	దీర్ఘసూత్రము

15	15	గృహస్థు	గృహస్థ
	25	చందంబు	గంధంబు
16	14	అంబరీషు	అంబరీష
	19	ధోజన	ధోజన
	20	ధోగంబు	ధోగంబు
	28	రాజ్యంకలను.	రాజ్యంబులను
	28	శ్రీగంధంబులను పరిమళలేపనుండై	శ్రీగంధంబులను అష్టసుగంధంబుల పరిమళలేపనుండై
17	6	యొక్కటి	యొక్కటి
	7	వళ్లభేదముల	వళ్లభేదముల
	7	అభ్యుదయ	అభ్యుదయ
	19	ఆపభ్రంశ	ఆపభ్రంశ
18	18	న్యాయముగానన్న	న్యాయముగానన్న
21	28	పట్టములోనున్న	పట్టములోనున్న
22	8	నడచిన	నడచిన
	18	కార్యములు వచ్చి	కార్యములు వచ్చి
24	7	శేఖరించి	శేఖరించి
	8	శేఖరించి	శేఖరించి
	22	బిక్కిందికి	వొఖిందికి
	24	వెక్క	లెఖి
	26	రోజుకున్న	రోజులకున్న
26	5	మెదలైన	మొదలైన
	24	ఒకనాటి	వొఖనాటి
28	22	బయదలన్న	బయదలనున్న
37	10	రాయలయార్లు	రాయలవార్లు

28	18	ఆనతిచ్చిన	ఆనతిచ్చిన
29	17	సంవత్సరాలాయెను	సంవత్సరాలాయెను
30	9	తుకువర్ తునున్ను	తుకువరౌతుంనున్ను
	21	కప్పిలి	కప్పిలి
31	14	తిమ్మరసు	తిమ్మరసు
32	11	భవతినానవ	భవతి వా నవ
37	4	లక్షాయాలై	లక్షాయాలై
	11	పగను	పగను
38	19	తలారతి	తలారతి
39	2	శింగ్గాణికోవల	శింగ్గాణికోనల
	11	కట్టివుందురు	కట్టివుందురు
42	17	బట్టము	పట్టము
	20	తురకారణ్యమనగా	తురకాణ్యమనగా
43	7	అని	అని
45	25	నంప్పేది	చంప్పేది
46	14	పొరిగింట్టికి	వారగంట్టికి
	28	28 వ పంక్తి తర్వాత “దేగల పట్టుక వుండగా నిజాంకాహు అనే పేరు వచ్చెను” అని చేర్చి చదువుకోవలెను.	
47	20	అని	అని
48	3	ప్రత్యేకం	ప్రత్యేకం ప్రత్యేకంగా
49	4	అప్పాణి	అప్పాణి
	14	నేపిది	నే పిది
	14	సంబ	స్తంభ
	26	బ్రాహ్మణోత్తములు	బ్రాహ్మణోత్తములు
51	11	అయినప్పటికిన్ని	అయినప్పటికిన్ని

52	10	అవిమొనలు	అనిమొనలు
	12	యేటికట్టున	యేటిగట్టున
	27	తిరుగుతావుండ్లె	తిరుగుతావుండ్లె
53	10	సమరమయ్యగా	సమరమయ్యగా
54	18	వుండ్లె రవుతు	వుండ్లె రవుతుకు
	24	అరువైననాలుగు	అరువై నాలుగు
55	4	పహా	సహా
	15	కదు	కద్దు
56	1	వాత్తలు	వాత్తలు
	2	నిమిత్త	నిమిత్త
	17	ఆరి	ఆరి
		ధర్మతాం	ధర్మతాం
	19	వాత్త	వాత్త
58	7	ఆమర	ఆమర
	8	అల్లండ్లు	అల్లండ్లు
	14	అందునుండి	అందునుండి
	28	తెగల	తెగల
60	12	పండ్లి	పండ్లి
	17	అంతట	అంతట
61	7	పోయితి	పోయితి
62	8	పోయినట్టాయను	పోయినట్టాయను
	9	యేరుదాపిట	యేరుదాపి
	22	జృంభియదోప	జృంభితాదోప
63	17	గప్పినన	గప్పిన
	18	కొండవీడు	కొండవీడు
64	5	అయినమట్టు	అయినమట్టు

	27	అన్నియు	అన్నియు
65	14	శింగ్గాణులనున్ను	శింగ్గాణులచేతునున్ను
66	15	అన్నందలకు	అన్నందలకు
	24	కూర్చుండ	కూర్చుండ
	25	కన్నాటకం	కన్నాటకం
	26	పోట్లూరి	పోట్లూరి
67	5	తురకాణ్యం	తురకాణ్యం
	8	కొందే	కొందేను
	25	వార్లె	వార్లె
68	3	పోరుదురు	పోరుదురు
	12	అనిమొనను	అనిమొనను
	20	<p>“ఉదయాంన్నె” అని ఉన్న తర్వాత</p> <p>“అన్నిన్ని జూచేరు అని సంబుద్ధిగా చెప్పి</p> <p>ఉదయాన్నే”-అని చేర్చి చదువుకోవలెను.</p>	
69	8	గుసగుస	గుసగుస
	10	వుండగా	వుండగా
		దీపదికొలువై	దీపదికొలువై
70	5	అలోచన	అలోచన
71	25	నడిపించుకొంట్టా	నడిపించుకొంట్టా
72	8	వయనం	వయనం
	16	వ్రాసీ	వ్రాసీ
	19	వశ్రాం పరిపెణ	వశ్రాం పరిపెణ
78	12	ఏని	ఏని
	25	అనర్హమై	అనర్హమైన
74	7	వీధదోలి	వీధదోలి
75	21	తమతమ	తమ

77	24	అమ్మవాత్కి	అమ్మవార్కి
	25	సమర్పించి	సమర్పించి
79	1	ప్రవేశమై	ప్రవేశమై
	6	కంబులి	కంబుళి
	14	బోయనాకం	బోయనాయకం
	28	“ప్రసంగం వెంబ్బడిని” తర్వాత “అందరున్ను ...ప్రసంగం వెంబ్బడిని” - పునరుక్తి.	
82	8	అంజాలపడి	అరిజాలపడి
	12	బుట్టుకొని	బట్టుకొని
	22	ssudies	Studies
88	21	హరిబాణంతామాళ్ళు	హరిబాణం కొమాళ్ళు
85	22	Dరసి	ఫారసి
86	8	రేయిలచ్చమని	చేయిలచ్చమని
87	8	క్య.రా.లి.	క్య.రా.వి.
	6	Armour	Armour
89	7	విరేషములని	విశేషములని
	8	వాఙ్మ	వాఙ్మ
90	18	నిఘంటువుతో	నిఘంటువులో
	18	రెంతయుడ్	రెంతయున్
91	24	చూడు	చూడు
98	7	Ring	King
	7	Princes	Prince
	17	హోమిక్	హోమిక

రాయవాచకము

—: పీఠిక :-

రాయవాచక ప్రశంస

రాయవాచకము చరిత్రకారులకు బంగారు గవి, భాషాపేత్తలకు వజ్రాలమువి.

వాచ(చి)కము¹ అనగా సమాచారము రద్దాటక-విజయనగర రాయలను గూర్చి, అందు ఫృత్యేకించి సాహితీ సమరాంగణ పార్వభౌముడయిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలను గూర్చిన సమాచారము అందిజేయుటచే ఈ గ్రంథానికి 'రాయవాచక'మను పార్థకనామధేయము. ఇందులో వ్రనక్త మయ్యేవిషయాన్ని అది చదివినందువల్ల కలిగే ప్రయోజనాన్ని, ఈ గ్రంథ రచయిత నాలుగు అవతారికా పద్యాలలో క్లుప్తంగా ఇలా చెప్పాడు :

విజయనగరవృత్తాంతము
 సుజనులచే విన్నయట్టి హాస్యకవాక్కుల్
 ప్రజలకుఁ దేటపడంగా
 వృజియించితిఁ గృష్ణరాయశేఖరు చరితల్
 విజయనగర జనపాలుడు
 విజయపురి గోలకొండ వీరుల తోడన్
 గజపతి నాటి గెలిచిన
 విజయందొ కృష్ణరాయ వీరుని చరితల్

రాయవాచకము

తన గ్రంథాన్ని, గ్రంథంలోని రాజనీతులను, - అప్పాజీ రాయలకు చెప్పిన వానిని, పెద్దలు పిన్నలు అందరూ చదివి ప్రయోజనాన్ని పొందాలని ఆశించాడు.

రాయలకు రాజనీతులు
నాయుడు నప్పాజీ చెప్పినవి యన్నియుఁ దాఁ
జాయక మనసున నుంచిన
రాయనములు వ్రాయఁ జదువ రసితక గలుగున్.

జులరు చదివిన బుద్ధి వి
శాలురు గావలయు శాస్త్రజాలంబులలో
లోలురు నరివధ చింతా
శీలురు గావలయు భక్తి శీలక నెపుడున్.

రాయవాచకం చదివినందువలన, విన్నందువలన కలిగే శృతిఫలాన్నిగూడా దాని రచయిత ఇలా తెలిపాడు :

“యీ రాయవాచకం చదివినవారల్లకు వింన్నవార్లకున్న బుద్ధి వివేక విచక్షణములు గలిగి భాగ్యవంతులై యోగశాలులై ఆచంద్రార్కస్థాయిగా మఖానవృంధురు”²

రాయవాచకాన్ని చదివినవారు, విన్నవారు భాగ్యవంతులు యోగశాలులు అవుతారో లేదో కాని వారికి చరిత్రవివేకము, భాషావిచక్షణ వీర్పడుట మాత్రము తర్కము.

రచయిత-రచనాకాలము

రాయవాచక రచయిత తనను ‘శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కాశీవిశ్వనాథ నాయపయ్యవారిస్థానపతి’³ నని పదవిచే తెల్పుకొన్నాడు గాని తన పేరును తెల్పలేదు. విజయనగర సామ్రాజ్యకాలంలో విజయనగరరాయల సామంతులు, ఆమరనాయకులు రాజధాని నగరమైన విజయనగరమందలి రాజకీయవృత్తాంతా

లను ఎప్పుటికప్పుడు తమకు చేరవేయడానికి, తమకు చక్రవర్తులకు మధ్య రాజకీయ లావాదేవీలు కొనసాగించడానికి తమ స్థానావతులను విజయనగరమందుంచేసారు. ఇట్లే ఒక రాజ్యమువారు తమ ఇరుగుపొరుగు రాజ్యాలలో, ఇట్టి స్థానావతులను నియమించేడి రాజకీయ ఆధారముండెడిది. గజపతి రాజ్యంలో కర్నాటకంవారి స్థానావతి కమలనాభయ్యను,⁴ షరవ్వరంగా ఉన్న తదితర రాజ్యాల, రాజ్యాధిపతుల, ఆమరనాయకుల స్థానావతులను రాయవాచకం పేర్కొంటుంది⁵ కాశీవిశ్వనాథనాయనయ్యవారి తరపున విజయనగరంలో ఉన్న స్థానావతి పంపిన విన్నపం లేక 'రిపోర్ట్' యీ రాయవాచకం,

రాయవాచకంలో "కాశీవిశ్వనాథనాయనయ్యవారి స్థానావతి భక్తసరాచీనుడు సద్వినియోభయభక్తులనున్న కాయంగల విన్నపం" అని చెప్పి ఉండడం⁶ చేత 'చక్రవరాచీను'డనేది యీస్థానావతి పేరా అని ప్రశ్నించుకోవచ్చు, షష్టితత్పురుషంలో ఉన్న ఇట్టిపేరు అబద్ధమేనది; వింతైనది. ఒకవేళ ఉండినదనుకొన్నా సమకాలిక సారస్వతంలో, శాసనాలలో తటస్థపడదు. అందుచే మనం ప్రస్తుతానికి రాయవాచక రచయితను విశ్వనాథనాయకుని స్థానావతి అని పదవీపరంగానే చెప్పుకోవలసి ఉంటుంది. దీనివిబిల్లి, ఈ విశ్వనాథనాయకుడెవడో అతని కాలమేదో విర్ణయించగలిగితే రాయవాచక రచనకాలం విర్ణయించడం పాథ్యమవుతుంది.

విజయనగరచరిత్రలో సుప్రసిద్ధుడైన విశ్వనాథనాయకుడొక డున్నాడు. ఇతడు కొటికం నాగమనాయని పుత్రుడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల (క్రీ. శ. 1500-1530) చివరి పిండలో తంజావూరు పాలకుడైన వీరశేఖరచోళుడు మధుర రాజ్యంపై దండెత్తి అచట రాయల సామంతుడుగా మధురను పాలిస్తున్న చంద్రశేఖర పాండు్యుని పొరడోలగా, పాండు్యుడు తన రాజ్యాన్ని తనకు దక్కించవలసిందని రాయంతో మొరపెట్టుకొన్నాడు. వీరశేఖరచోళుని దండించి పాండు్యునికి రాజ్యమిప్పించవలసివదని రాయలు నాగమనాయకుని ఆదేశించి నైన్యాలతో పంపాడు. నాగమనాయకుడు చోళుని తరిమి మధుర రాజ్యాన్ని ఆక్రమించి ఆ రాజ్యాన్ని రాయలు ఆదేశం ప్రకారం పాండు్యున కప్పగించక, అధికారాన్ని తన హస్తగతంచేసుకొని రాయలకెదురు తిరిగాడు,

రాయవాచకము

రాయలు విందునభిలో ఈ తిరుగుబాటుదారును శిక్షించగల సమర్థుడు లేడా అని ప్రశ్నించగా, విశ్వనాథనాయకుడు తానున్నాని ప్రకటించుకొని, రాయల అనుమతితో తన తండ్రిపై దండెత్తి అతనిని బంధించితెచ్చి రాయలసమక్షంలో ఉంచాడు. రాయలు విశ్వనాథనాయకుని అసన్మతానుభవ స్వామిభక్తికి మెచ్చి, నాగమనాయకుని క్షమించి, విశ్వనాథనాయకుని, మధుర రాజధానిగా, పాండ్య, చోళ రాజ్యాలకు అధిపతిని చేసినాడు. ఈ వృత్తాంతం మనకు 'తంజావూరు ఆంధ్రరాజుల చరిత్ర'లో కనబడుతుంది.⁷ 'కర్ణాట కొజికం రాజుల కైఫియత్'⁸ ప్రకారం అచ్యుతరాయలకాలంలో విశ్వనాథనాయకుడు మధురరాజ్యానికి సట్టాధిపతిగా నెలుస్తుంది

పైవృత్తాంతాలప్రకారం విశ్వనాథనాయకుడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల చివరి కాలంలోనో లేక అచ్యుతరాయలకాలం (1530-1542)లోనో మధురరాజ్యానికి పట్టభద్రుడై, మధురనాయక రాజ్యస్థాపకుడును, మధురనాయక రాజులకు మూల పురుషుడును అయినాడు. విశ్వనాథనాయకుడు క్రీ. శ. 1563 వరకు జీవించి వుండినట్లు తెలుస్తుంది; కాననానుబద్ధ అశుడు క్రీ. శ. 1550 వరకు పదవిలో ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. పై వృత్తాంతాలలోని విశ్వనాథనాయకుడిని, రాయవాచకం పేర్కొన్న కాశీవిశ్వనాథనాయనయ్యను ఒకరుగానే తీసుకొని, గుర్తించి, అనూరి రంగస్వామి నరవ్వతి,⁹ యస్.కృష్ణస్వామి అయ్యంగార్¹⁰ జయంతి రామయ్యవంతులు,¹¹ అరుణకుమారి^{11a} మొదలుగా కొందరు చరిత్రకారులు, రాయవాచకాన్ని విశ్వనాథనాయకుని స్థానపతి పదునారవ శతాబ్ది పూర్వార్థంలో, కృష్ణదేవరాయల చివరి ఏండ్లలోనో, అచ్యుతరాయలకాలం (1530-1542)లోనో వ్రాసి ఉండవచ్చునని అభిప్రాయపడ్డారు. కొందరు రాయవాచకం 16వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థంలో, విశ్వనాథనాయకుని కాలంలో (1529-64) వ్రాసిందని భావించారు.^{11b}

విజయనగర చరిత్రచతురానమలైన నేలటూరు వెంకటరమణయ్యగారు మొదట్లో పై అభిప్రాయాన్నే కలిగి ఉండినారు.¹² కాని తరువాత ఈ విషయంలో విశేష పరిశోధన గావించి, పై అభిప్రాయంతో విభేదించారు. సమకాలిక నభవలు, కాననాలు, సారవ్యతము, కైఫియతులు ఆధారంగా, విశ్వనాథనాయ

కుడు కృష్ణదేవరాయలకాలంలో ఆడపం (తాంబూల కరంధ వాహకుడు)గా ముచ్చిముండినవాడని, అచ్యుతరాయలకాలంలో అతడు కొంతకాలం (క్రీ.శ. 1536-1542) మధురరాజ్యాన్ని పాలించి ఉన్నప్పటికీ, అతడు సామంతరాజో వికపైన మహామండలేశ్వరాది విరుదములు లేక తనను అచ్యుతరాయల 'ఊడిగము' (పేవకుడు)గ మాత్రమే చెప్పుకొన్నవాడని, అచ్యుతరాయల ఆమరనాయకుడుగ మాత్రమే ఉండినాడని, మధురనాయకరాజ్యము కృష్ణదేవరాయల కాలమునగాని, అచ్యుతదేవరాయలకాలమునగాని విశ్వనాథనాయకుడు స్థాపించలేదని, అది రక్షన-తంగడి లేక తళ్ళికోట యుద్ధము (క్రీ.శ. 1565) లిర్వాత, నదాశీవరాయలకాలం (క్రీ.శ. 1542-1576)లో అప్పటి ఆల్లకల్లోల పరిస్థితులు అదునుగతీమకొని అప్పటివరకు ఆమరనాయకుడుగా ఉన్న విశ్వనాథ నాయకుని కుమారుడు కృష్ణప్ప (క్రీ.శ. 1564-1570) స్థాపించినాడని వెంకట రమణయ్యగారు నిర్ధారించారు.¹³ అంతేకాక, రాయవాచకంలో పేర్కొన్న 'కాశీవిశ్వనాథ నాయనయ్య' మధురనాయకరాజ్యస్థాపకుడుగా తలచబడే నాగమ నాయకుని పుత్రుడు విశ్వనాథనాయకుడు కాదని నిరూపించి, రాయవాచక గ్రంథరర్థ "మధురరాజ్యస్థాపకుడైన విశ్వనాథనాయకునియొక్క స్థానాపతియై గాడు. పదునాఠవ శతాబ్దిమునందీ గ్రంథము వ్రాయబడనులే"దని తీర్మానించారు.¹⁴

వెంకట రమణయ్యగారు చెప్పినట్లు, నాగమనాయకుని కుమారుడు విశ్వనాథనాయకుడు మధురనాయకరాజ్య స్థాపకుడు కాకపోగా, రాయవాచకమందలి అంతఃస్పాక్ష్యం కూడా అది విశ్వనాథనాయకుని కాలంలో, అనగా క్రీ.శ. 1560 లకు ముందు వ్రాయబడినట్లు తెలుసదు. రాయవాచకంలో క్రీ.శ. 1560కి తర్వాత ఉండి, ప్రసిద్ధికెక్కిన చారిత్రకవ్యక్తుల, సంఘటనల ప్రవృత్తి అధికంగానే ఉంది. రాయవాచక రచనాకాలానికి సంబంధించి ఈ అంతఃస్పాక్ష్యం 'పల్ల తెలియవచ్చే చారిత్రక వ్యక్తులను, సంఘటనలను కొన్నిటిని వెంకట రమణయ్యగారు తెలిపి ఉన్నారు; వారు తెలిపినవిగాక నేనుగా గమనించిన విషయాలు కొన్ని కలవు. ఈ గ్రంథరచనా కాలానికి సంబంధించి వెంకట రమణయ్యగారు తెలిపిన విషయాలను కొంత విస్తరించినప్పటికీ, నేనుగా గమనించిన

రాయవాచకము

చిన వానిని ఈ క్రింద పొందుపరుస్తున్నాను. కాని ఈ అంతఃపాక్ష్యమంతా రాయవాచకం ఫలాని సంవత్సరాల మధ్య వ్రాసి ఉండవచ్చునని చెప్పుడానికి తోడ్పడుతుండే కాని, ఖచ్చితంగా రచనకాలాన్ని గుర్తించడానికి పీలుగలేదు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల (క్రీ.శ. 1509-1530) తర్వాతి కాలానికి సంబంధించి రాయవాచకం పేర్కొన్న నన్ని వేళలను, వ్యక్తులను, ఈ క్రింద, వీలై నంత వరకు వాని కాలక్రమంలో పొందుపరుస్తున్నాను.

(1) మొదటగా, రాయవాచకం ఫలానా కాలానికి ముందుగా రచించినదని చెప్పుడానికి గట్టి ఆధారముంది. ఈ రాయవాచకం ఆధారంగా కుమార దూరటి 'కృష్ణరాయవిజయ'మనే పద్యకావ్యాన్ని, అర్రీటి చినవెంకటపతి కోరికపై రచించి, శ్రీరాముని కంకితమిచ్చాడు. ఈ చినవెంకటపతిని క్రీ. శ. 1630-1642లో కర్ణాట సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన ముమ్మడి వెంకటపతిదేవ రాయల తమ్ముడు చినవెంకటపతిగా గుర్తించి, వెంకటరమణయ్యగారు, ఈ కాలం (క్రీ.శ. 1630-1642) నాటికి "రాయవాచకము రచియింపబడియుండె నని విశ్వయముగ జెప్పవచ్చును" అని అన్నాడు.¹⁵ కాని ఈ చినవెంకటపతిని గుర్తించుటలో వెంకటరమణయ్యగారు పొరపాటుపడ్డారు. ఈ చినవెంకటపతి, ముమ్మడి వెంకటపతి దేవరాయల తమ్ముడయిన చినవెంకటపతికి మనుమడైన అర్రీటి కోదండరామరాజు రెండవ కుమారుడు. అనగా క్రీ.శ. 1630-42 తర్వాత రెండుతరాలు డాటి ఉన్నవాడు; కాబట్టి 17వ శతాబ్దపు చివరిపాదం లోన్లో లేక చివరి దశకంలోనో ఉన్నవాడు. అందుచే 'కృష్ణరాయవిజయం' క్రీ.శ. 1675 తర్వాత వ్రాసినదై ఉండాలి,^{15a} ఇది రాయవాచకానికి పద్యాను కృత్తి కాబట్టి. రాయవాచకం క్రీ.శ. 1675లకు ముందు వ్రాయబడి, ప్రాచుర్యాన్ని పొందినట్లు చెప్పవచ్చును.

(2) రాయవాచక కర్త ఆందలి విషయాలు శాను నేరుగా చూచి వ్రాసినవిగాక, ఇతరుల నుండి విని వ్రాసినట్లు, అవతారికాపద్యాలలో మొదటి దానిలో 'విజయనగర వృత్తాంతము సుజనులచే విన్నయట్లు సూన్యకవాక్కుల్' అని జూచించి వున్నాడు. రాయవాచకం కృష్ణరాయల అన్న పీఠనరసింహ రాయల (1504-1509) దినధర్యను గూర్చి, శ్రీకృష్ణదేవరాయల దిగ్విజయ

విశేషాలను గూర్చి తెలుపుతుంది. రాయవాచక కర్త వారికాలంలో విజయ నగరంలో ఉన్నవాడు కాకపోవటచే, అటుతర్వాతికాలంలో తాను ఇతరుల వల్ల విన్న విషయాలను వ్రాయడం జరిగింది. అందుచేతనే, కాలవ్యతిరేక మయిన నన్నివేళాలను, వ్యక్తులను, విషయాలను రాయవాచకంలో చేర్చడం జరిగింది.

(3) రాయవాచక కర్త, రాయవాచకంలో సంకుపాల వృసింహకవి విరచిత 'కవికర్ణరసాయనం'నుండి రెండు పద్యాలను ఉద్ధరించాడు.¹⁶ పాపిత్య చరిత్రకారులు 'కవికర్ణరసాయనము' శ్రీకృష్ణదేవరాయల అసంతరిము(క్రీ. శ. 1640) జరిగిన రచనగా అభిప్రాయపడ్డారు.

(4) శ్రీకృష్ణదేవరాయల ప్రత్యర్థి అయి అతని కాలంలో వున్న గజపతి వంశపాలకుడు ప్రతాపరుద్రగజపతి (క్రీ. శ. 1497-1508) రావి రాయవాచకం శ్రీకృష్ణదేవరాయల సమకాలికుడుగా బాహుబలేంద్ర ముకుంద గజపతిని పేర్కొంటుంది. తెలుగువాడయిన ఈ బాహుబలేంద్ర ముకుంద గజపతి క్రీ.శ. 1560 నుండి క్రీ. శ. 1568 వరకు కళింగోత్కలాలను పరిపాలించాడు.¹⁷ అందుచే రాయవాచకం క్రీ.శ. 1568 తర్వాతనే వ్రాసి ఉండాలి.

(5) విద్యారణ్యులు విజయనగరస్థాపనకు శాలివాహన శకాబ్దిములు రెక్క ౧౧౨౭ యేండ్లు వెయ్యింమ్మటయిరువైయేడేండ్ల మీదచెల్లె ప్రభవనామ సంవత్సరం చైత్రశుద్ధ పౌర్ణమి స్థిరవారం శుభయోగ శుభకరణములు గూడిన శుభముహూర్తమందు ముహూర్తముజేసి, కృష్ణవక్షం అమావాస్యనాటి రాత్రి విశేషమయమందు శంఖస్థాపనం చేసినట్లు రాయవాచకం తెలుపుతుంది.¹⁸ అంతేగాక, వీరనరసింహరాయల కాలం నాటికి ఇరవై తొమ్మిదిమంది రాజులు మున్నూరేండ్లు పాలించారని జరిగిపోయిన కాలాన్ని చెప్పి, భవిష్యత్తులో "ఇంక అరువైయేండ్లు పట్టణమున్ను సింహాననమున్ను విలిసియుండును"¹⁹ అని కూడా చెప్తుంది. ఇక్కడ చెప్పిన ప్రభవనామ సంవత్సరం చైత్రశుద్ధ పౌర్ణమి స్థిరవారానికి నరితయిన శాలివాహనశక సంవత్సరం 1129;1127 అని చెప్పడం పొరపాటు. దీనికి నరితయిన క్రీస్తుశకకాలము 1207 మార్చి 15.

రాయవాచకము

గురువారం.²⁰ చైత్రశుద్ధ అమావాస్యకు సరిఅయిన క్రీస్తుశక కాలం 1207 మార్చి 30 శుక్రవారం.²¹

చాని ఇచట కాల నిర్ణయానికి రాయవాచక కర్త చెప్పిన శాలివాహన శకం 1127నే లెక్కలోనికి తీసుకోవటం సరిఅయినదిగా కనబడుతుంది. ఈ శక సంవత్సరానికి సరిఅయిన క్రీస్తువత్సరం $1127+78 = 1205$. అదారభ్యం వీరనరసింహరాయలకాలం నాటికి మున్నూరేండ్లు అయినట్లు రాయవాచకం చెప్తుంది, అనగా క్రీ.శ. $1205+800 = 1505$. ఇది సరిగా కృష్ణదేవ రాయల ముందు పాలించిన అచివి అన్న వీరనరసింహరాయలు పట్టాభిషిక్తుడైన కాలానికి సరిపోతున్నది. అటుతర్వాత అరవైయేండ్లు అనగా క్రీస్తుశకం $1505+60 =$ క్రీ.శ. 1565 వరకు, పట్టణమున్ను సింహాసనమున్ను నిలిచి ఉంటాయని రాయవాచకం భవిష్యత్తును చెప్పింది. ఇది రక్షన-తంగడి యుద్ధం జరిగి విజయనగరం ధ్వంసమయిన వత్సరం. రాయవాచకంలో ఈ విషయం భవిష్యత్తును గూర్చి చెప్పినట్లు ఉండినా, యదార్థానికి ఈ రక్షన-తంగడి యుద్ధం (క్రీ.శ. 1565) తర్వాతనే రాయవాచకం వ్రాయడం జరిగిందని మనం అనుకోవాలి. చరిత్రలో జరిగిపోయిన విషయాలను ఇట్టి భవిష్య పురాణాలుగా చెప్పడం మనకు సంప్రదాయమే.

విజయనగర స్థాపన జరిగింది క్రీ. శ. 1336లో అని చరిత్రకారులు ఏకాగ్రీవంగా అంగీకరించిన విషయం. రాయవాచకం 130 ఏండ్ల తేడాతో విజయనగరకాలాన్ని తప్పుగా చెప్పినా, అప్పటినుండి వీరనరసింహరాయల కాలానికి (క్రీ.శ. 1505..1509). అటుతరువాత విజయనగర విధ్వంసకాలానికి (క్రీ.శ. 1565) రాయవాచక కర్త చెప్పిన కాలం లెక్కింపు సరిపోతున్నది.

(6) రాయవాచక కర్త క్రీస్తుశకం పదహారవ శతాబ్దిపు పూర్వార్థంలో రచించిన ఏకామ్రనాథుని 'ప్రతాపచరిత్ర'²² చూచినట్లు, రాయవాచకంలో చెప్పిన "డిల్లీలోనున్న ప్రతాపరుద్రుని వృత్తాంతము"²³ సూచిస్తుంది. అట్లే, పదహారవ శతాబ్దిపు మధ్యకాలంలో రచించినట్లు భావింపబడిన 'సభాపతి వచనము'²⁴ నుండి రాయవాచకకర్త చాలావిషయము ఉద్ధృతమొనర్చాడు.²⁵

(7) రాయవాచకంలో రాయలవారు చేగర్లను పంపించిన పట్టణాల జాబితాలో మైసూరు, చెన్నపట్టణం,²⁶ చెప్పబడినాయి. అట్లే బాగానగరం లేక భాగ్యనగరాన్ని కూడా రాయవాచకం పేర్కొంటుంది.²⁷ ఈ పట్టణాల నిర్మాణ కారాలు రాయవాచక రచనా కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి ఉపయోగపడతాయి.

క్రీ.శ. 1571లో రావి మైసూరు పట్టణం వీర్లదేవని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.²⁸

ఇవట పేర్కొన్న చెన్నపట్టణం కర్ణాటకంలోని చెన్నపట్టణం. విజయ నగర దళపతి, సామంతుడు అయిన రాజా ఇమ్మడి జగదేవరాయుడు దీనికి క్రీ.శ. 1580లో కోట ఏర్పరచి, తనకు రాజధానిగా చేసుకొని పాలించినాడని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.²⁹

బాగానగరం లేక భాగ్యనగరమనేది హైదరాబాదుకు మరొక పేరు. దీనిని గోల్కొండ సుల్తానైన ముహమ్మద్ కులీకుతుబ్ షా (క్రీ.శ. 1580-1612) క్రీ.శ. 1591లో నిర్మించాడని చరిత్రకారుల నిర్ణయం.³⁰

(8) రాయవాచకం శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి సామంతుల, అమర నాయకుల దళపతుల పేర్లను మనకు తెలిపింది. వీరందరు చారిత్రకవ్యక్తులే. వీరిలో రాజా జగదేవుడు, మల్ల అనంతరాజు, వెలిగోట యాచమనాయుడు, సాకువ మేకరాజు, చెవ్వప్పనాయుడు, కృష్ణప్పనాయుడు, అయ్యనమలక పేర్కొనబడినారు.^{30a} కాని వీరు కృష్ణదేవరాయల కాలంలో చారిత్రక ప్రసిద్ధి వహించినవారు కాదు, కృష్ణదేవరాయలనాటి శాసనాలలోకాని, నమకారిక సారస్వతంలో కాని వీరి పేరు వివరపడదు. అచ్యుతరాయలకాలంలో (1530-1542) కూడా వీరు చారిత్రక ప్రసిద్ధి వహించలేదు. సదాశివరాయల కాలం (క్రీ.శ. 1542-1576)లో, క్రీ.శ. రక్షన-తంగడి యుద్ధానంతరం, క్రీ.శ. 1570 మొదలు విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన ఆరవేటి వంశ

తాయవాచకము

పాలకుల కాలంలో, వీరు రాజకీయంగా ప్రాముఖ్యం వహించడం, వీరిపేర్లు సమకాలిక శాసనాలలో, పారస్వకంలో కనపడడం జరిగాయి.

పైన పేర్కొన్నవారి చరిత్రను కొంత ఇవట క్లుప్తంగా చెప్పడం అవసరం.

రాజా జగదేవుడు కర్ణాటక రాష్ట్రమందలి చెన్నపట్టణపాలకుడయిన ఇమ్మడి జగదేవుడు. ఇతడు ఈ చెన్నపట్టణానికి క్రీ. శ. 1580లో కోట కట్టించి, దానిని రాజధానిగా పాలించాడని పైన చెప్పి ఉన్నాము. ఇతడు ఆళియ రామరాయల కాలమాదిగా విజయనగర రాజులను పట్టభద్రులను చేయుటలో ప్రముఖపాత్ర వహించినట్లు, హిన్నతోట ఓభళకవి ఇతని కంకిత మిచ్చిన వామనపురాణం పీఠికలోని ఈ క్రింది పద్యం తెలుపుతుంది.

ఆళియ రామవనీకుఁ దిర్మలస్సపాల
వరుల శ్రీరంగరాయల వరసుఁడైన
వీరవెంకటరాయని వెలయరాయ
పట్టభద్రులఁజేపె నస్పృశివుండు.

ఇతడు రెండవ వెంకటపతి దేవరాయలకాలం (క్రీ. శ. 1586-1614)లో, అధికారావికై అప్పుడు ఉన్న అంక:కలహాలలో, తిరుగుబాట్లలో, వేంకట పతి దేవరాయల వక్షం వహించి అతనిని సింహాసనంపై నిలబెట్టినవాడు.³¹

మల్ల అనంతరాజు సాహిత్యనేత్రులకు 'కకుత్స్థ విజయ' కావ్యకర్తగా తెలుసు. ఇతడు పై చెప్పిన జగదేవరాయనితోపాటు, రెండవ వెంకటపతి దేవరాయలకాలంలో వీర్వడిన తిరుగుబాట్లనణచి, యవనదారుల నెదిరించి, ఆ రాయలకు సింహాసనమున నిలకడ గలిగించినవాడు. 'కళాపూర్వోదయ' కృతిపతి సందేల కృష్ణమరాజు తిరుగుబాటు నణచి రాయలకు మినుమిక్కిలి సహాయపడినవాడు.³² క్రీ.శ. 1606(శా.శ. 1527 గతవిశ్వాసము సంవత్సరం) వాటిది, సీమాలికలో, అనంతభూపాలుని సద్దేవతశాసనం ఒకటి లభించింది.³³ ఈ శాసనం "వీరవెంకటరాయ విదుండు చంద్రగిరీంద్ర సీమ సామ్రాజ్యంబు

“యూచుండ” అని రెండవ వెంకటపతి దేవరాయలను పేర్కొని, అసంత
 ఘాపాలుని, “విలుద కకుత్స్థ విజయ ప్రబంధాది కావ్యవిబంధనిగ్రంథకర్త”
 “అఖిల కర్ణాట సింహాసనాదీశ్వర దక్షిణ బాహుదీపాధిపతి” అని వర్ణించింది.
 అతని ఇతర మనకార్యాలను పేర్కొన్నది

వెలుగోటి యాచమనాయకు కస్తూరి రంగప్ప నాయకపుత్రుడు. ఇతనికి
 పెద్ద యాచమనాయకని, యాచకూరుడని పేర్లు. ఇతడు క్రీ. శ. 1601-1602
 ప్రాంతంలో తమిళదేశంలోని తిరుగుబాటు నణచి రెండవ వెంకటపతి దేవరాయల
 నుండి పెరుంచేడుసీమ (చెంగల్పుట్టు, మదురాంతకం తాలూకాలు)ను అమరంగా
 పొందినవాడు. రెండవ వెంకటపతి తర్వాత నాలుగు వత్సరాలు మాత్రమే
 పాలించిన శ్రీరంగరాయల (క్రీ.శ. 1614-1619) ప్రత్యర్థుల నెదిరించి, అతనిని
 సింహాసనముపై కుదురువరచవలెనని తీవ్రప్రయత్నము చేసినవాడు శ్రీరంగ
 రాయల తర్వాత రామదేవరాయల (క్రీ. శ. 1619-1629)ను విజయనగర
 సింహాసనమున విలుపు ప్రయత్నంలో సుప్రసిద్ధమయిన తోపూరు యుద్ధం
 (క్రీ.శ. 1617)లో గొబ్బూరు జగ్గరాయాది ప్రత్యర్థులనెదిర్చి జయించినవాడు.
 ఈ యాచమనాయని పీఠోచిత కృత్యాలు వెలుగోటివారి వంశావళిలోను, అనేక
 తెలియకులలోను, చాటుపులలోను వర్ణింపబడినాయి.³⁴

పాకువ మాకరాజు రెండవ వెంకటపతి కాలంలో, రెండవ శ్రీరంగ
 రాయల కాలం (1614-1619)లో ఉండి వారి ప్రత్యర్థివర్గంలో చేరినవాడు.
 ఈ పాకువ మాకరాజు తండ్రి అయిన పాకువ తిమ్మరాజుకే చదలువాడ మల్లన
 కవి తన ‘విజనారాయణ చరిత్ర’ వంటిక మిచ్చాడు. పై చెప్పిన తోపూరు
 యుద్ధంలో మాకరాజు గొబ్బూరి జగ్గరాయలవైపు పోరాడాడు.³⁵

చెవ్వప్పనాయకు తంజావూరు నాయకరాజుల మూలపురుషుడయిన
 చెవ్వప్పనాయకుడు (క్రీ. శ. 1535-1580) అయి ఉండవచ్చు. ఇతడు
 అచ్యుతదేవరాయల దేవుడైన తిరుమలాంబ (?) చెల్లెలు మూర్త్యాంబ భర్త.
 కొటికం విశ్వనాథనాయకుని సమకాలికుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1580 వరకు
 జీవించి ఉండినా, ఇతని పరిపాలన క్రీ.శ. 1572కు పరిమితమయింది.³⁶

రాయవాచకము

కృష్ణవన్నాయడు విశ్వనాథనాయకుని పుత్రుడై ఉండవచ్చు.³⁷ ఇతడే మధురనాయక రాజ్యస్థాపకుడని వెంకటరమణయ్యగారి అభిప్రాయమును పైని చెప్పి ఉంటామి. విశ్వనాథుని పుత్రుడైన ఈ కృష్ణవన్నాయకుడుగాక సదాశివ రాయలకాలంలో అడపం బయ్యప్ప నాయకుని పుత్రుడు మరిఒక కృష్ణవన్నాయకుడు కావవస్తాడు. ఇతడు హసని దేశాన్ని అమరనాయకంగా పాలించాడు. క్రీ.శ. 1562, 1563 నాటివి కర్ణాటక శాసనాలు మూడు ఇతనిని పేర్కొంటాయి.³⁸

అయ్యనమలుక, సదాశివరాయలకాలంలో దుమ్మెసీమను అమరంగా పాలిస్తున్నట్లు క్రీ. శ. 1562 నాటి ఒక కర్ణాటక శాసనం చెప్తుంది. ఈ శాసనంలో ఇతడు అయ్యనమలుక వాడెయరు అని పిలువబడ్డాడు.³⁹

పైన కనుపరచినవ్యక్తులు, సన్నివేశములు రాయవాచకము ఖచ్చితముగా క్రీ.శ. 1575కు పూర్వము వ్రాసినది కాదని సూచించును. రాయవాచక మందలి బాగావగర లేక భాగ్యనగర ప్రసక్తి అది, ఆ నగర నిర్మాణము (1591) కర్వాకనే వ్రాసి ఉండవలెనని సూచిస్తుంది. పోగా,

(9) రాయవాచకము పైన కనుపరచిన చారిత్రక వ్యక్తులతోపాటు కొటికం విశ్వనాథనాయకుని కూడా కృష్ణరాయల దళనాయకులలో ఒకనిగా పేర్కొనింది.⁴⁰ ఇతనిని మహామండలేశ్వరుడనిగాని, మధురరాజ్యపాలకుడని గాని రాయవాచకము ఎక్కడా చెప్పలేదు. రాయవాచకమును రచించిన 'మహామండలేశ్వర కాళీవిశ్వనాథనాయని స్థానాపతి,' ఈ 'దళనాయకు'డయిన విశ్వనాథనాయని స్థానాపతి కాడనుటకు, ఈ విశ్వనాథనాయకులు వేర్వేరు వ్యక్తులనుటకు ఇది బలవత్తరమైన సాక్ష్యము. ఇక,

(10) రాయవాచకము పేర్కొనిన ఈ మహామండలేశ్వర విశ్వనాథ నాథులయ్య ఎవ్వరనునది విచారణీయము. మధురనాయక రాజులలో వారి మూలపురుషుడు ఎంచబడే నాగమనాయని పుత్రుడు విశ్వనాథనాయకుడుగాక మరి ఒక విశ్వనాథనాయకుడు ఉన్నాడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1595 మొదలు 1602 వరకు మధురను పాలించిన రెండవ కృష్ణవన్నాయకుడు.⁴¹ ఇతడు తన

అన్నతో కలిసి రాజ్యము పాలించినాడని చరిత్రకారుల అభిప్రాయము. రాయవాచక రచయిత అయిన స్థానాపతి 'విన్నపపు' అనియదే ఈ విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి అయి ఉండవలె.

పై ఉపపత్తులన్నీ రాయవాచకకర్త రెండవ వెంకటపతి దేవమహాదేవరాయలకాలం(క్రీ.శ. 1586-1614)లోనో, అటు తర్వాతనో ఉన్నవాడని సూచిస్తాయి. కాని ఇతడు మహామండలేశ్వర విశ్వనాథనాయనయవారి స్థానాపతి అగుచేత, ఈ విశ్వనాథనాయనయ్యను రెండవ వెంకటపతి దేవరాయలకాలం (క్రీ.శ. 1586-1614)లోనే ఉండి, క్రీ. శ. 1595 మొదలు 1602 వరకు మద్రును తన అన్నతోపాటు కలిసి పాలించిన రెండవ కృష్ణప్ప తమ్ముడు విశ్వనాథనాయకునిగా గుర్తించవలసివస్తుంది అందుచే రాయవాచకాన్ని క్రీ.శ. 1592, 1602ల మధ్య ఎప్పుడో వ్రాసి ఉండవలె. ఇది తరువాత జనబాహుళ్యంలో బాగా ప్రచారంలోకి వచ్చి ఉంటుంది. అందుచేతనే, తర్వాత కుమారు యాభై ఏండ్ల తర్వాత ఉండిన కుమార ధూర్జటి, ఆర్పిటి కోదండరామ రాజు రెండవ కొడుకైన చినవెంకటపతి ఆదేశంమీద రాయవాచకాన్ని 'కృష్ణరాయవిజయ'మనే పేర పద్యకృతిగా మలచడం జరిగింది ప్రస్తుతానికి రాయవాచకం క్రీ. శ. 1592, 1602ల మధ్య వ్రాసినట్లే నిర్ణయించవలసి ఉన్నది. ఇంతకన్నా మౌఖ్యంగా రచనా కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి ఆధారాలు లేవు.

కాలనిర్ణయానికి సంబంధించిన ఈ చర్చను ముగించే ముందు ఒక అనుమానాన్ని పాతకుల ముందు ఉంచాలి. రాయవాచకకర్త రెండవ వెంకటపతి(1586-1614) కాలంలోనే ఉన్నవాడయితే, రాయవాచకంలో, రెండవ వెంకటపతి కాలంలోనే రాజకీయప్రాముఖ్యాన్ని వహించి ఉన్న మల్ల అనంత రాజు, రాజాజగదేవు మొదలైన ప్రసిద్ధవ్యక్తులను కృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలో ఉన్నవారుగా వీల చెప్పవలసివచ్చింది? దీనికి ప్రస్తుతంలో సమాధానం లేదు. ఈ అనుమానం మీద రాయవాచకకర్త రెండవ వెంకటపతి కాలం తర్వాత ఉండినవాడని చెప్పడానికి, అతడు విశ్వనాథనాయనయ్యవారి స్థానాపతి అనే విషయం అడ్డు తగులుతుంది.

రాయవాచకము

రాయవాచకము — చారిత్రకాధారము

రాయవాచకం చరిత్రకారులకు బంగారుగనియని మొదటనే చెప్పితిమి. విజయనగర చరిత్రకారులకు, అందును ప్రత్యేకముగ సాహితీసమరాంగణ పార్యభౌముడయిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల చరిత్రపై కృషి చేయవారికి ఇది అమూల్యమైన మౌలికాధారము. చారిత్రకాధారంగా దీని విలువను చరిత్రకారులనేకులు గుర్తించారు; కాని ఈ గనిని తగ్గివ్వి విజయనగర చరిత్రలో బంగారుపంట పండించినవారు, విజయనగర చరిత్రలో అర్థశతాబ్దమునకు మించి అవినశకృషి గావించిన డాక్టర్ నేలటూరు వెంకటరమణయ్యగారు విజయనగర చరిత్రకు సంబంధించి, కృష్ణరాయల పరిపాలనా కాలానికి ప్రత్యేకించి, రాయవాచకంలోని ఆనేకానేక విషయాలను, ముఖ్యంగా ఆనాటి పరిపాలనాయంత్రాంగానికి, కృష్ణరాయల దిగ్విజయాలకు సంబంధించిన విశేషాలను, సమకాలిక పారస్వతంత్రో, శాసనాలలో చెప్పిన విషయాలతో, విదేశీయుల రచనలతో సమన్వయించి, తైపారుపేసి, దానిలోని గుణ, దోష విరూపణ చేసి, దాని విగ్గు తేల్చిన మనీషి వెంకటరమణయ్యగారు.⁴² వెంకటరమణయ్యగారు విశేషకృషి సలిపి ఉన్నప్పటికీ, రాయవాచకంలోని చారిత్రక విషయాలకు అంగ్ల, ఆంగ్లభాషలలో సమగ్రవ్యాఖ్యానాన్ని సంతరించి ప్రకటించవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది; కాని అది ప్రత్యేకమయిన విపులగ్రంథం అవుతుంది; దానికిది చోటు కాదు.

చారిత్రకాధారంగా రాయవాచకానికి గల ప్రాముఖ్యాన్ని గూర్చి పండితులు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలను కొన్నింటిని ఇచ్చట చెప్పుడం అవసరం. విజయనగర చరిత్రకు గల మౌలిక పారస్వతాధారాల సంకలనమయిన Sources of Vijayanagar History, 1919లో ప్రచురింపబడింది. దాని అంగ్ల ఉపోద్ఘాతంలో, సంకలనకర్త రంగప్పామి పరస్వత ఇట్లా వ్రాశాడు : "The hitherto not well exploited 'Krishna Raya Vijayam' and the 'Raya Vachakam' throw much light upon the actual course of Krishna Raya's Campaign against Orissa."⁴³ 1933లో ఆంగ్ల సాహిత్యపరిషత్తు (కాకేనాడ) వారు తమ 33వ ప్రచురణగా రాయవాచకాన్ని

పుస్తకరూపంలో ప్రచురించారు. దాని Forewordలో యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగర్ : "It certainly is worth publication as a work of historical character bearing upon the reign of the great Vijayanagar emperor Krishnaraya. . . . the details given are of value and throw light upon a few points upon which light is badly needed..... the work is a welcome addition to the sources of history of an important period, and is likely to prove useful in the handy form in which it is printed."44

దాని Introduction లో జయంతి రామయ్య పంతులుగారు : "This chronicle is now republished in book form for the use of those engaged in historical research." "In some parts, it receives remarkable confirmation from the accounts of the portugese writers paes and Nuniz " "Besides affording valuable information about a most notable epoch in the history of Southern India, the chronicle gives us an insight into the daily routine of life which the kings in those days were expected to live and which they very probably lived"45

"రాయవాచకము, చరిత్రక విషయముల పట్టిక (Chronicle) అగుటచే వర్ణనలేమియు లేవు. కవి కేవలము చరిత్రకాంశములను వరుసక్రమమున చెప్పెను పెక్కు చరిత్రక విషయములను క్రమముగ తెల్పుటచే విజయ నగర చరిత్రను తెలిసికొనగోరు చరిత్రకారుల కిది మిక్కిలి తోడ్పడును... .. వచన చరిత్రక గ్రంథమగు 'రాయవాచకము,' చందోద్ధమగు చరిత్రక కావ్యమగు 'కృష్ణరాయ విజయము' కృష్ణదేవరాయల చరిత్రను ఆంధ్రులకు అందచేయు అపూర్వ గ్రంథములు" అని అరుణకుమారిగారు చెప్పినారు.45a

'ఆంధ్రవచన వాఙ్మయ' సిద్ధాంతవ్యాసకర్తలైన కులశేఖరరావుగారు ఇట్లు చెప్పినారు : చారిత్రకవచనైక గ్రంథములందు రాయవాచక మొకట. ఇదివరకు వెలువడిన చరిత్రక గ్రంథములకు ప్రశాసనచరిత్ర, సిద్ధేశ్వరచరిత్ర ములకన్న విది విశిష్టమైనది. ఇందలి చారిత్రక విశేషములు, మరికొంత యధార్థములుగనుండుటయే దీనికి కారణము..... ఇట్లే గ్రంథకర్త వ్రాసిన విశేషములు, ప్రశాసనచరిత్ర కన్నను, చరిత్రకు నన్నిహితముగానున్న వసుధ నమంజనము..... జరిగిన సన్నివేశములపైని, చారిత్రకాంశముల

రాయవాచకము

పేద నీతని దృష్టియుండుటచే, భాష, శైలి మున్నగువాని నీతఁడంతశ్రద్ధగా పాటించి యుండలేదు. అందుచేత వ్యావహారిక ప్రయోగములిందున్నవి. పాహిత్యకమైన ప్రాధాన్యము నాతఁడు పాటించి యుండకపోవుట కూడ నీ కర్తకు చరిత్రపైగల యభినివేశమును స్పష్టపరచుచున్నది.^{45b}

రాయవాచకమందలి విషయాలను, విజయనగర చరిత్రకు సంబంధించి తాను వ్రాసిన గ్రంథాలలో అభివిస్తారముగా ఉపయోగించుకొన్న నేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారు, "Whatever be the date of its Composition, it stands the test of facts remarkably well. The genuineness of the various items of information which it supplies can be proved by a comparison with the inscriptions, and the contemporary Prabandhas and the Portuguese records."⁴⁶ అన్నారు. కాని వేరొకచోట వెంకటరమణయ్యగారు ఈ క్రింది అభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినారు. "రాయవాచక మంతటి విశ్వాసపాత్రమైన యాధార గ్రంథముగాదు. రక్షనలంగడి యుద్ధానంతరము కావేరికి దక్షిణమందుండు రాయరాజ్యము నాక్రమించుకొనిన మధుర నాయకులు కృష్ణరాయలచే దక్షిణ రాజ్యమున బ్రతిష్ఠింపబడిరను సనత్య కల్పితగాధను ప్రచారములోనికి దెచ్చుట ఈ గ్రంథము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. కాని యందు వర్ణింపబడియుండు కృష్ణరాయల జైత్రయాత్రాకథన మన్యచరిత్రాధారముల మూలమున వాస్తవమని తేలుచుండుటవలన దానిని మన మంగీకరించ వచ్చును."⁴⁷ వెంకట రమణయ్యగారి ఈ అభిప్రాయమందలి మొదటి రెండు వాక్యములు, ఆంగ్లములో వారొసగిన పై అభిప్రాయానికి కొంతవ్యతిరేకంగా ఉన్నాయి. వారు రాయవాచకంలో కొట్టవచ్చినట్లు కనబడే ఓకటిరెండు చారిత్రక పరుద్ధవిషయాలను జైత్రయాధిపతియైన అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారనుకొంటాను. వారు రచించిన విజయనగర చరిత్ర (2 భాగములు), కృష్ణదేవరాయలు అను ప్రామాణిక చారిత్రక గ్రంథాలలో, *Studies in the Third Dynasty of Vijayanagar* మొదలుగా ఆంగ్లంలో రచించిన చారిత్రక గ్రంథాలలో, రాయవాచకముమండి విశేషముగా, విస్తారముగా విషయాల సుద్ధరించి, వాని చారిత్రక ప్రామాణ్యతను, ప్రాముఖ్యమును నిరూపించి ఉన్నారు. అట్లే పై

అభిప్రాయంలో, రాయవాచక ముఖ్యోద్దేశము మధురనాయక రాజ్యస్థాపన గూర్చిన అవత్యవృత్తాంతము ప్రచారములోనికి తెచ్చుట అని వేంకటరమణయ్యగారు చెప్పిరో అర్థమగుట లేదు. రాయవాచక ప్రారంభంలో దాని రచయిత తనను విశ్వనాథనాయకయ్య స్థానాపతిగా పేర్కొనుట తప్ప, ఇక ఆ గ్రంథంలో ఎచ్చటా మధురనాయక రాజుల ప్రసక్తి మాటవరనవైనను లేదు. పైన కనుపరచినట్లు మధురనాయక రాజ్యస్థాపకుడని కలచబడే కొటికం విశ్వనాథనాయకుని కూడా రాయవాచక కర్త, ఆ రాజ్యస్థాపకుడని గాని. మధురనాయక రాజుల మూలపురుషుడని కాని చెప్పలేదు; అతనిని కృష్ణదేవరాయల దళనాయకులలో ఒకడుగా మాత్రమే పేర్కొనినాడు. చిహాళ, రాయవాచక కర్త, మధుర నాయక రాజ్యకాలంలో, ఉన్న, ప్రసిద్ధులయిన కొందరు చారిత్రక వ్యక్తులను, కృష్ణరాయని కాలములో ఉన్నట్లు చెప్పుట వేంకటరమణయ్యగారి ఈ అభిప్రాయానికి కారణమై ఉండవచ్చు; కాని ఈ వ్యక్తులకు మధుర రాజ్యంతో ప్రసక్తి ఉన్నట్లు రాయవాచకం ఎక్కడా చెప్పలేదు. అందుచే, చారిత్రకాధార గ్రంథంగా, రాయవాచకమును గూర్చి వేంకటరమణయ్యగారు అంగములో తెలిపిన అభిప్రాయమే సరి అయినది.

రాయవాచకంలో కొట్టవచ్చినట్లు కనబడే ఒకటి రెండు చారిత్రకవిరుద్ధ విషయాలు లున్నాయని చెప్పితిమి. వాటి వివరాలు కొంత ప్రస్తావిస్తాము. మొదటిది విద్యానగర లేక విజయనగర నిర్మాణము. విద్యానగర నిర్మాణము శ్రీవిద్యా రణ్యమునీంద్రుల ప్రోత్సాహముతో క్రీ.శ. 1336లో మొదటి హరిహరరాయలు (క్రీ.శ. 1335/6-1353) ప్రారంభించినా దనునది పరిశోధనా ఫలితంగా చరిత్రకారు లంగీకరించిన సత్యము. కాని రాయవాచకము విద్యానగర నిర్మాణముహూర్త, శంకుస్థాపనలను గూర్చి, "శాలివాహన శకాబ్దిములు రెక్క ౧౧౭౭ యేండ్లు వెయ్యిం మూట యరుపై యేడేండ్లమీద చెల్లె ప్రభవనాను నంవత్సరం చెత్ర శుద్ధపౌర్ణమి స్థిరవారం శుభయోగ శుభకరణములు గూడిన శుభ ముహూర్తమునందు ముహూర్తము జేసి, కృష్ణవక్షం అమావాస్యనాటి

రాయవాచకము

రాత్రి విశేషమయమందు శంఖస్థాననం⁴⁸ జరిగినట్లు తెలుపుతుంది. అనగా క్రీ.శ. 1205లో విద్యానగర నిర్మాణం ప్రారంభమయినట్లు తెలుపుతుంది.

ఇట్లాంటిదే కొంత చారిత్రక కాలవివర్యయంతో కూడి ఉన్నా, ఆసక్తి కరమైన విషయము. శ్రీ తిరుపతి-తిరుమల వెంకటేశ్వర దేవస్థానస్థాపంగణంలో శ్రీకృష్ణదేవరాయల, అతని దేవేరులైన తిరుమలదేవీ, చిన్నదేవుల తామ్రప్రతిబింబాలను అందరూ చూచే ఉంటారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తన కళింగ దిగ్విజయానంతరము, రాయచూరు, కలుబరిగెలను జయించిన తర్వాత, తిరుపతి, కాళహస్తి దర్శించి, ఈ తామ్రప్రతిబింబాలను “శ్రీముఖ సంవత్సర అశ్వజులద్ద 12 ది⁵¹కి, ఏ ఒకటో, రెండో రోజులు ముందుగా నిలిపినట్లు చెప్పుతుంది⁴⁹ ఈతేదీ క్రీ.శ. 1513, అక్టోబరు 12, మంగళవారానికి సరిపోతుంది కాని కృష్ణరాయల పూర్వ దిగ్విజయ యాత్ర క్రీ. శ. 1517 నాటికి గాని పూర్తికాలేదు. రాయచూరు, కలుబరిగె దండయాత్రలు క్రీ.శ. 1520 నాటికి గాని ముగియలేదు.⁵⁰ అందుచే రాయవాచకం, సంఘటనల తర్వాత, క్రీ.శ. 1513లో ఈ తామ్రప్రతిబింబాలను నిలిపినారని చెప్పడం కాలివ్యతీరిక్తమయిన విషయము. కాని దీనినిబట్టి, రాయవాచకము చెప్పిన ఈ విషయమును ఉపేక్షింప తగదు. వినన, క్రీ.శ. 1513లో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పూర్వ దిగ్విజయ యాత్రను ప్రారంభించి ఉదయగిరిని ముట్టడిస్తున్న కాలంలో శక. 1435 శ్రీముఖ వైశాఖ బి. 12 సోమవారం (క్రీ.శ. 1513 మే 2)నాడు, మరలా శక. 1435 శ్రీముఖ ఆషాఢ శు. 11 సోమవారం (క్రీ.శ. 1513 జూన్ 13)నాడు వెంకటేశ్వరస్వామిని దర్శించినట్లు తిరుపతి-తిరుమల దేవస్థాన శాసనాలవలన తెలుస్తుంది.⁵¹ ఈ సందర్భంలో ఒకదానిలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తన యొక్క, తన దేవేరుల తామ్ర ప్రతిబింబాలను అచట నిలపడం జరిగి ఉండవచ్చు; కాని ఈ విషయం ఎక్కడా శాసనస్థం కాలేదు; రాయవాచకాన్నిబట్టి, శ్రీముఖ సంవత్సరంలోనే మరలా, మూడవసారి, రాయలు వేంకటేశ్వరస్వామిని దర్శించి, ఈ తామ్ర ప్రతిబింబాలను నిలిపినట్లు తెలుస్తుంది. రాయవాచకకర్త చెప్పిన చారిత్రక సంఘటనల(పూర్వదిగ్విజయము,

రాయచూరు, కలువరిగె విజయాలు)కు, శ్రీముఖ(క్రీ.శ 1513) నంవత్తరానికి, అయిదారు వత్సరాల తేడాతో చాలం కుదరకపోయినా, కృష్ణరాయలు శామ్రీ ప్రతిబింబాలను శ్రీముఖ (1513) నంవత్సరంలో నిలిపినాడని రాయవాచకం చెప్పిన విషయం యద్ధార్థమనితోస్తుంది. రాయలు ఈ శామ్రీ ప్రతిబింబాలు నిలిపిన విషయాన్ని ఎప్పుడు నిలిపాడనే విషయాన్ని ఒక్క రాయవాచకం మాత్రమే చెప్పుతుంది. నాకు తెలియవచ్చినంత వరకు సమకాలిక సారస్వతంలో కాని, శాసనాలలోకాని ఈ ప్రస్తావన కానరాదు.

రాయవాచక కథనంలో ఆయాపున టిప్పనదగినది, అత్యంత ప్రధానమయినది కృష్ణరాయ దిగ్విజయ వృత్తాంతము. రాయవాచకంలో ఇచ్చిన ఈ దిగ్విజయ వివరాలు, కాలక్రమం, సమకాలిక శాసనాలనుండి సారస్వతం నుండి తెలియవచ్చు విషయాలతో చాలవరకు సరిపడి, విజయనగర చరిత్రకారులకు మిక్కిలి ఉపయోక్తంగా ఉన్నాయి. ఇంతేకాక, రాయవాచకం విజయనగర సామ్రాజ్య పరిపాలనాయంత్రాంగం, మంత్రాంగం, కోశాది వివరణము, రాజోద్యోగులు, పదవులు, పేనా వివరాలు, సాంఘిక మర్యాదలు, రాజవభామర్యాదలు, రాజుల దినచర్య మొదలయిన అనేకవిషయాలను గూర్చి తెలియజేస్తుంది, వేషభాషలు మొదలగు విషయాలను గూర్చి కొంత తెలియజేస్తుంది. అలాటి రాజ్యాంశ, రాజుల విభావిలాళ శారకమృత్యం, వారి అంగవిలం, అర్థవిలం, వారి రాజకీయపు పెత్తుగడలు, రాజ్యవిస్తీర్ణాలు, దండన విధానాలు, వేగు మొదలగు ఆనతికరమగు ఎన్నో విషయాలను మనకు ఎరుకపరుస్తుంది. ఈ విషయాలలో కొన్నిటిని విశ్లేషించి ఈ గ్రంథానికి అనుబంధంగా చేర్చడమైనది.

రాయవాచకము — ఆంధ్రప్రదేశ్ వాఙ్మయము

రాయవాచకం లాషావేత్తలకు, సాహిత్య పరిశోధకులకు చక్కాంబునియని తొలుతనే చెప్పి ఉంటిమి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ వాఙ్మయంలో రాయవాచకానికాక విశిష్టస్థానముంది. ఒక

రాయవాచకము

పాపాత్మ్యవేత్త మడిచినట్లు. “దేశచరిత్రకు వలెనె తెలుగు వచన చరిత్రకున్న ఇది మిక్కిలి ముఖ్యమైన గ్రంథము.⁵² ఆంధ్రభాషలో వచనరచన చాలా ప్రాచీన మయినది. క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దం నుండి వచనం వ్యవహారంలో ఉన్నట్లు శాసనాలవలన తెలుస్తుంది. అంతేకాదు ఈ వచనం సమకాలిక వ్యవహారభాషలో వ్రాయబడింది. క్రీ.శ. పదకొండవ శతాబ్దంలో నన్నయ మహాభాత రచనతో, చంపూ ప్రక్రియలో, ఆంధ్రపాపాత్మ్యం ఆరంభమయిన తర్వాత కూడా, తెలుగు శిలాశాసనాలు కడవరకు వచనంలో, ఆయా శాసనాల కాలంలో ఉన్న వ్యవహారభాష లోనే వ్రాయబడినాయి. తెలుగు పద్యశాసనాలు చాల కొద్ది మాత్రమే ఉన్నాయి. కాని పాపాత్మ్యంలో మాత్రం విస్తారమైన వచనరచన ఉండినా, అది అధికవి అయిన నన్నయభట్టు కాలం నుండి పద్య కావ్యాంతర్గతంగా మాత్రమే కానవస్తుంది. నన్నయ వచనరచన సమకాలిక తెలుగు శాసనాలలోని వచనరచనకు (అనగా నాటి వ్యవహారభాషకు) దగ్గరగా ఉందని గిడుగు రామమూర్తి, జయంతి రామయ్యవంతులు, మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ మొదలగు శాసన పరిశోధకులు నిరూపించారు.^{52a} కాని తరువాతి కాలంలో అది గ్రాంథికభాష సమస్యించి వ్యవహారభాషకు దూరమయిపోయింది. నన్నయ కాలం (క్రీ.శ. 11వ శతాబ్దం) నుండి పదిహేనవ శతాబ్దాంతం వరకు పద్యకావ్యాంతర్గతంగా తప్ప, విడిగా వచన రచన జరుగలేదు; వ్యతంత్ర మయిన వచనకావ్యమేది వెలువడలేదు. వదునాల్గవ శతాబ్దం నాటి కృష్ణమా చార్యుల ‘సింహాగిరి నరహరి వచనములు,’ ‘శతకోవ విన్నపములు’ ఈ చెప్పినదానికి మినహాయింపు మాత్రమే. ఆంధ్రపాపాత్మ్యంలో ప్రబంధయూగ మని పేరుగాంచిన పదహారవ శతాబ్దం నుండి, కాళ్ళపాక పెదతిరుమలయ్య ‘వేంకటేశ్వరవచనము’లాదిగ వ్యతంత్ర వచనరచనలు పరిమితంగా తెలుగు పాపాత్మ్యంలో చోటుచేసుకొన్నాయి. ఇవన్నీ చాలవరకు మత, వేదాంత వాఙ్మయానికి సంబంధించినవి; ఏ ఒకటో, రెండో తప్ప, మిగిలినవన్నీ గ్రాంథికభాషలో వ్రాసినవి⁵³

లౌకిక విషయాలకు సంబంధించి ఈ కాలంలో వెలువడిన వచనరచన లలో, నాని కాలక్రమంలో, ప్రశాసనాక్షిప్త, సభాసతి వచనము, రాయవాచకము

చెప్పుకోవాలి. ప్రతాపచరిత్ర 16వ శతాబ్దం పూర్వార్థానికి చెందింది. గ్రాంథిక భాషలో రచించింది, ఆంధ్రసాహిత్యంలో తొలి చారిత్రక రచన. విడుదలైన వెంకటరావుగారు అన్నట్లు, “ఇది కాకతీయుల వృత్తాంతమును దెలుపు తొలి వచనకృతి-చారిత్రక కృతి.”⁵⁴ ‘ప్రతాపచరిత్ర’ కర్త ఏకామ్రనాథుడు. ఈ ఏకామ్రనాథుడు కూడా రాయవాచకకర్తవలెనే ఖచ్చితముగా గుర్తించవీలు కానివాడు. 16వ శతాబ్దం మధ్యకాలానికి చెందినది⁵⁵ ‘సభాపతి వచనము’ సభాపతి (రాజా) ఎటువంటి వాడుగ ఉండవలె అనువర్ణనతో ప్రారంభమగు చున్నది కాబట్టి ‘సభాపతి వచనము’ అని దీనికి పేరు పిర్పడింది. మంచి గ్రాంథిక రచన. కర్త ఎవరో తెలియదు.⁵⁶ ఇది ఒక చిన్న సంఖ్యార్థనామ ప్రకాశిక లేక సంకేత పదకోశం లాంటిది. పైన మనము చర్చించినట్లు, 16వ శతాబ్దం చివరనో, 17వ శతాబ్దపు ప్రారంభంలోనో వెలువడింది రాయవాచకం. దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయంలో మధురపురాంధ్ర వాఙ్మయ శాఖకు చెందినది. విడుదలైన వెంకటరావుగారు చెప్పినట్లు, “మధురలో విశేషమేమనగా వచన ములోగూడ మొదట కావ్యములు బయలుదేరుట విశ్వవాఙ్మయమును స్థానాపతి రాయవాచకముతో నీ వాఙ్మయచరిత్ర ప్రారంభమగుచున్నది.” “మధుర నాయకులకాలమునఁ బుట్టిన గ్రంథములలో రాయవాచకము ప్రథమము”.⁵⁷

ఈ చారిత్రక వచన రచనలకు నాడు జనంలో బాగా ప్రచారం ఉండి ఉండాలి. ఎందువల్లననగా, ఏకామ్రనాథుడి ‘ప్రతాపచరిత్ర’ను అతనికంటె అర్యాచీనుడయిన కాసె నర్సయ్య ద్విపద కావ్యంగా మలిచాడు; అంతేకాదు. అటు తర్వాత కూచిమంచి జగ్గకవి 18వ శతాబ్దపు పూర్వార్థంలో, దీనిని ‘సోమదేవరాజీయ’మనుపేరిట పద్యకావ్యంగా రూపొందించాడు. ఇదేవిధంగా రాయవాచకాన్ననుసరించి, పదిహేడవశతాబ్దపు చివరిపాదంలో కుమారధూరటి ‘కృష్ణవాయువిజయ’ మనే పేరిట దానిని పద్యకావ్యంగా మలిచాడు.⁵⁸ తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్రలో రాయవాచకం నుండి రాజుల దివచర్యకు సంబంధించి సుమారు 25 పంక్తులు గ్రహింపబడ్డాయి.⁵⁹

రాయవాచకకర్త ‘ప్రతాపచరిత్ర,’ ‘సభాపతి వచనము’ వదిలి ‘రాయ వాచకం’ పేరిట కృష్ణదేవరాయని దిగ్విజయాలనుగుర్చి వ్రాయడానికి ప్రేరేప

రాయవాచకము

దయనాదన్నా విప్రతిపత్తి ఉండబోదు. ‘సృతాపచరిత్ర’, ‘సభాపతివచనము’ రాయవాచకకర్త విండుఎరుకలోని వని చెప్పుడానికి రాయవాచకంలోనే పాక్ష్యముంది. రాయవాచకంలో ధీల్లీమరదాణి వారగంటి ప్రతాపరుద్రుడిని పట్టుకొని ధీల్లీకి కొనిపోగా, అచట మరదాణి తల్లిగారు ప్రతాపరుద్రునిలో ఈశ్వరాంశ, మరదాణిలో విష్ణ్వాంశ చూపుట అనే సంఘటన చెప్పబడింది. ఇదే సంఘటన ‘ప్రతాపచరిత్ర’లో చెప్పబడింది.⁵⁹ రాయవాచకకర్త ఈ విషయాన్ని ప్రతాపచరిత్రనుండి సంగ్రహించినాడనడంలో విప్రతిపత్తి లేదు. పోగా రాయవాచకంలో “కృష్ణరాయనికి మంత్రులు రాజనీతియవదేశించుట” అనేకీర్తిక క్రింద, “తరుణుండై” అని ప్రారంభమయిన కందపద్యం మొదలు, “దుష్టజన నిగ్రహంబును శిష్టజనపరిపాలనంబును జేయవలయు” అనునంత వరకు గ్రాంథికభాషలో ఉండే ఏడుపుటల గ్రంథమంతా ‘సభాపతి వచనము’ నుండి రాయవాచకకర్త యధాతథంగా గ్రహించాడు.⁶⁰

రాయవాచకకర్త బద్దెన ‘సీతిపార ముక్తావళి?’ నుండి నాలుగు పద్యాలు సందర్భోచితంగా చేర్చాడు. ఆంధ్రమహాభాగవతం నుండి, భారతం నుండి పద్యాలను చేర్చాడు. ఒకటి రెండు సంస్కృత శ్లోకాలను ఉటంకించాడు. తానొక నాలుగు అవతారికా పద్యాలను వ్రాశాడు. ‘నాడు దక్షిణదేశీయోద్ధులలో బద్దెన ‘సీతిపార ముక్తావళి’, ఆంధ్రభారతం, భాగవతం మంచిప్రచారంలో ఉన్నాయని రాయవాచకం సూచిస్తుంది. ఇంకేగాక, ప్రబంధ యుగానికి (16వ శతాబ్దం) చెందిన చంకుసాల పృసింహ కవి ‘కవికర్ణ రసాయనము’ నుండి తెండ్లు పద్యాలను ఉద్భృతమొనర్చాడు.⁶¹

ఆంధ్రవర్ణితకారులకేగాక, ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రకారులకు, సాహిత్య పరిశోధకులకు కూడా రాయవాచకం అత్యంత శోపయోగ మయినది కృష్ణరాయల వారు తమ దిగ్విజయాల నన్నిటిని ముగించుకొన్న తర్వాత “కీర్తిశాశ్వతముగా నిలిచెటందులకు,” తన మంత్రుల సలహాపై “కృతులందుకొవలెనని” విచ్చయించి, అల్లసాని పెద్దనను ‘మనుచరిత్ర’ను చెప్పవలసిందనిన్ని, ముక్కుతిమ్మనను ‘పారిజాతావహరణము’ వ్రాయమనిన్ని అనితిచ్చినట్లు రాయవాచకం చెప్పుతుంది.⁶² రాయవాచక మందించిన ఈ సమాచార మధారంగా సాహిత్య

పక్షాధికులు మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణ కావ్యాల రచనకాలాన్ని నిర్ణయించడానికి వ్యయిత్నించారు.⁶³ అష్టదిగ్గజకవీశ్వరులలో రాయవాచకం ముక్కుతమ్మయ్యను, అల్లసానిపెద్దన్నను, మదివగారి మల్లయ్యను శాత్రుమే పేర్కొంటుంది,⁶⁴ అష్టదిగ్గజకవులందరూ ఆంధ్రకవులు చారవి, వారిలో తమిళ, కన్నడ భాషా కవులు కూడా ఉండినారని ఒక వాదముంది, బహుశా రాయలకు నమకాలికులయిన "అష్టదిగ్గజ" ఆంధ్రభాషా కవులు వీరు ముగ్గురే అయి ఉండవచ్చు. అట్లే, తురకలమీద రాయల విజయాన్నిగూర్చి ముక్కుతమ్మన చెప్పిన చాటువాకటి రాయవాచకంలోని కెక్కింది.⁶⁵ రాయవాచకం, రాయలనగరి విద్వాంసులుగా చతుర్వేది రామదీక్షితులను, అష్టభాషాకవిశా కృష్ణావధానులను, శాబ్దికం పొండిత్యం వెంకటరామ శాస్త్రుర్లను, నవాప్రావధాని ప్రభాకర శాస్త్రుర్లను పేర్కొంది. ఇతరత్రా శానాలలో కావి, పారస్వతంలో కావి వీరి పేర్లు కనపడవు.^{65a}

రాయవాచకము - భాషావిశేషాలు

పైన చెప్పిన నభావతీవచనం, ఉద్భృతంచేసిన వద్యాలను మినహాయిస్తే రాయవాచకకర్త తానుగా చెప్పదలచిన విషయమంతా నాటి వాడుక భాషలో చెప్పాడు. ఇది నాడు ద్రావిడదేశంలో ఉన్న ఆంధ్రులలో నిత్యవ్యవహారంలో ఉన్న వాడుక భాష అనుకోవాలి. కాని ఈ భాషలో "ద్రావిడదేశంలో ఉన్న ఆంధ్రుల భాష" అని ప్రత్యేకించి చెప్పడానికి వీలాటి అస్కారం లేదు; ఈ భాషలో తమిళభాషా ప్రభావం చాలామాత్రంగా కూడా కనపడదు ఒక్క అరవవదం కాని, తెలుగు తమిళాలు పరమృతం ప్రభావితమై మార్పు చెందిన తెలుగు పదాలు కాని, తమిళ పదాలు కాని పొరపాటుగా కూడా రాయవాచకంలో కానరావు; రాయవాచకంలోనే కాదు, 17, 18 శతాబ్దాలలో మూడుపూవులు అరుకాయలై వికసించిన దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయంలోనే లేవని చెప్పడంలో తప్పు లేదనుకొంటాను. 'అణ్ణుగీర్లు'⁶⁶ 'సాపాటు' అనే పదాలు మినహాయిస్తే రాయవాచకంలో మరెట్టి తమిళపదాలు కాని, తమిళభాషావ్యాయంలోనికి వచ్చి రూపం మారిన తెలుగు పదాలు కాని కనపడవు.

రాయవాచకము

కాకతీయల కాలం నుండి, ముఖ్యంగా శ్రీ. శ. 1324లో కాకతీయ పాత్రాజ్యం వతనమై ముస్లిములు ఆంధ్రదేశంలో రాజకీయంగా అడుగుబెట్టి వస్తుంటుంది. అనేక ఫారసీపదాలు రాజకీయ వ్యవహారపరంగా, తెలుగుభాషలో కొన్ని మార్పు లేక, కొన్ని ఇంచుక మార్పుతో చోటు చేసుకోసాగినాయి. శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలం నాటికి, 16వ శతాబ్ది పూర్వార్థానికి, ఈ ఫారసీపదాలు విశ్వవ్యవహారంలో స్రవేశించి సమకాలిక శాసనాలలో వాడబడుచేగాక, కవుల కావ్యాలలో కూడా చోటు చేసుకొని కావ్య గౌరవాన్ని కూడా పొందినాయి. 16వ శతాబ్దిపు ఉత్తరార్థం నుండి ఈ అన్యదేశాలన్నీ తెలుగుభాషలో ఇమిడి పోసాగి, కాలక్రమంలో తెలుగు ప్రజల విశ్వవ్యవహారంలో అతిసామాన్య పదాలయినాయి. పదిహేడవశతాబ్దారంభం నాటికి తెలుగు వాడుక భాషలో మిక్కిలిగా వ్యవహారంలో ఉన్న ఫారసీపదాలు, ఎక్కువగా రాజకీయ పారిభాషికాపదాలు, కొన్ని వేషభాషలను పూచించే పదాలు అనేకం మనము రాయవాచకంలో చూడవచ్చు. 15వ శతాబ్దాంతంలో బుడతకీచులు దక్షిణదేశంలో అడుగు బెట్టినపుటినుండి వారికి విజయనగర చక్రవర్తులతో రాజకీయంగా విర్బుదిన పొన్నిహిత్య ఫలితంగా కొన్ని బుడతకీచు (పోర్చుగీసు) పదాలు, మిగిలిన దక్షిణాదిభాషలలో చోటుచేసుకొన్నట్లే, తెలుగులోకూడా చోటుచేసుకొన్నాయి.^{66a} రాయవాచకంలో ఒకటిరెండు బుడతకీచుపదాలుకూడా మనకు కనిపిస్తాయి.^{66b} ఈ అన్యదేశపదాలు ఆంధ్రవాఙ్మయంలో శ్రీనాథుని కాలం నుండి చోటుచేసు కొన్నా, దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయంలో వీవి వాడుక అతివిస్తారంగా కనిపించడం వీవి వ్యాప్తికి, ప్రాచుర్యానికి ఒక కొలమానమని చెప్పవచ్చు.

రాయవాచకంలో ఉన్న ఫారసీపదాలను మినహాయితే, రాయవాచకాన్నిబట్టి అప్పటి దక్షిణాది తెలుగు స్వచ్ఛంగా ఉండేదని స్పష్టమవుతుంది. మధుర, తంజావూరు తెలుగు నాయకరాజాల తర్వాత, వారి స్థానంలో పాలకులుగా వచ్చిన మహారాష్ట్ర రాజుల కాలంలో కూడ దక్షిణాది తెలుగు తన అచ్చదనాన్ని పోగొట్టుకొనలేదు. సుమారు మూడువందలవేండు తమిళదేశపు నడిబొడ్డులో స్థావరమేర్పరచుకొని, తమిళభాషతో నన్నిహిత సంపర్కమునకు అవకాశము కలిగిన తెలుగు, ఆ భాషచే ప్రభావికము గాకపోవుట, ఆ రెండు

భాషల మధ్య చెప్పుకోదగిన ఎట్టి అధాన ప్రధానములు లేకపోవుట విస్మయము కలిగించు విషయము. సరళస్వభావముగల తెలుగులో సమవస్థభాషముతో కూడిన అరవమాటలు ఇమడకవా? భాషావేత్తలు ఈ విషయము పరిశీలించ గలరు. బహుశా, నాడు, తమిళదేశములో తెలుగు రాజభాష అయి ఉండుట మాడా దీనికోక కారణమయి ఉండవచ్చును.

రాయవాచక భాష నోటిమాటకు చేతివ్రాతకు సామరస్యము కుడితన వాడుకభాష, లక్షణగ్రంథాలలోని సూత్రాలకు కట్టుబడని భాష; సమకాలిక శాసనాలలో కనబడే భాష. ప్రాచీన పద్యకావ్యాంతర్గతమైన వచనాన్ని పదలిపెట్టే, మిగిలిన తెలుగు పదన గ్రంథాలు చాల పరకు వాడుక భాషతోనే ఉన్న విషయం గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు రుజువు చేశారు; వేటూరు ప్రభాకరశాస్త్రి మొదలగు సాహిత్యవేత్తలు, భాషా విమర్శకులు ఒప్పుకొన్న విషయం. కాని రాయవాచకం లోని భాష లక్షణ విరుద్ధ మయినదే కాని, కావ్య గౌరవం పొందనిది కాదు, రాయవాచకం లోని భాషకు రక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయంలో విస్తారంగా ప్రయోగాలు కనబడతాయి. ఈ భాషా విశేషాలను ప్రస్తావించే ముందు, ఈ భాషను గూర్చి పండితులు వ్యక్తం చేసిన అభిప్రాయాలను కొన్నిటిని గమనిస్తాము

1914 లో రాయవాచకాన్ని ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికలో మొదటి సారిగా ప్రకటిస్తూ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు; “భాష తమిళుగా లక్షణ విరుద్ధమయినను జర్మితాంశములే ప్రధానము చేసియు దక్షిణ దేశమం దానాడు వ్యాపించియున్న వ్యావహారిక కాండ్ర భాషా స్వరూపము లోకమునకుఁ దెలియఁచి మంచిదనియు వాక్యరచన మున్నది యున్నట్లే ప్రకటించు చున్నారము.”⁶⁷ 1938 లో రాయవాచకాన్ని పుస్తక రూపంలో ప్రకటిస్తూ, జయంతి రామయ్య పంతులుగారు పై అభిప్రాయాన్నే, తమ ఆంగ్ల పీఠికలో కొంత విస్తరించినారు: “The book is written in the colloquial Telugu which seems to have been current among the Andhra residents in the Tamil districts about the middle of the

16th Century A D. The language is often faulty and the style involved and some times obscure. Paragraphs and sometimes sections run into one another without any regard to clearness of expression. Punctuation was unknown to the writer.”⁶⁸ ఆ ప్రచురణకే వ్రాసిన Foreword లో కృష్ణస్వామి అయ్యంగార్: “The language of the work is a rather popular form of Telugu and certain features of the language would indicate that it is the Telugu of the Tamil Country. Perhaps the agent was a Telugu of Tamil domicile.”⁶⁹

రంగస్వామి సరస్వతి Sources of Vijayanagar History (1919) లో రాయవాచకానికి వ్రాసిన సంస్కృతా ఆంగ్లానువాద ప్రారంభంలో: “It is written in colloquial Telugu Prose”⁷⁰ ‘ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయము’లో నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు “ఇందు సరళమైన వ్యావహారిక వచనము గలదు.”⁷¹ ‘తెలుగుపై ఉర్దూ పాఠశాలముల ప్రభావము’ (1968) అనే తమ గ్రంథంలో, రాయవాచకంలోని ఉర్దూ, ఫారసీ పదాలలో కొన్నిటికి అర్థనిరూపణచేస్తూ, కె. గోపాలకృష్ణరావుగారు “ఇది చారిత్రక ప్రాధాన్యముగల వచన కావ్యము. విజయనగర వృత్తాంతము, శ్రీకృష్ణ రాయల చరిత్రము మున్నగు అంశము లిందు నాటి వ్యవహార భాష యందు వివరింప బడిన ప్రధానముగ గమనింప దగిన విశేషము నాటి ఆంధ్ర వ్యవహార భాషా స్వరూపము గ్రహించుట కిది ఎంతయు తోడ్పడినట్లు, ఉర్దూ పాఠశాల పద ప్రయోగ స్వరూపము కూడ బరిశీలించుటకు సహాయకారిగ నున్నది. ఇతర కావ్యములందు గన్పట్టని విశిష్ట ప్రయోగము లిందుగలవు.”⁷² ఆరుద్ర, “రాయవాచకం ఆనాటి వ్యావహారికంలో వ్రాసిన చక్కని వచన గ్రంథం” అన్నాడు.^{72a}

దక్షిణాంధ్ర సాహిత్యాన్ని గూర్చి వ్రాస్తూ నేలటూరు వెంకటరమణయ్య గారు: “వాడుక రచనయందు వ్రాయబడిన వచన రచనలలో రాయవాచకము

దిగియెను. ఇందు దేశ్య పదములును, అన్యదేశీయములును కలవు. దేశ్య పదములు చాల వరకు యథాతథముగా కాక మార్పు చెందిన రూపములలో ముపయోగింపఁబడినవి. కొన్ని మార్కాల పదములు, నేడు ప్రాచుర్యమున లేనివియు నిందు కలిగినవి. ఇక అన్యదేశీయ పదములు కూడ మారుతో నున్నవి యిదికన్ము. కొన్ని యున్నవి యున్నట్లే లేకపోలేదు," 76b

రాయవచక భాషకు వెంకటరమణయ్యగారి ఘడింపు సత్తి అయినది. అది ఈనాడు వాడుకలో లేని, నాడు అధికారవర్గములో, జనసామాన్యములో వాడుకలో ఉన్న కొన్ని దేశ్య అన్యదేశ్య పదాలతో కూడి కొన్ని ఫట్ట పులిట్టగా అర్థంగాక, నేటి పాఠకుని తికమక పెట్టుతుంది. కాని నేడు వాడుకలో లేని ఈ మాటల అర్థం తెలుసుకొన్న తర్వాత రాయవచక రచన, వెంకటరమణయ్యగారు చెప్పినట్లు, పొల్లుమాటలు, అనాభవ్యక వర్ణనలు లేని పరిష్కమయిన రచన రచన అని స్పష్టమవుతుంది. రాయవచక భాషకు, రచనకు ప్రత్యేకమైన కొన్ని భాషా విశేషాలను ఈ క్రింద కొంత పరిశీలిస్తాం.

రాయవచకం లోనిది వ్యావహారిక వచనం అంటూనే భాషాకరణ, ప్రౌఢ వ్యాకరణాది గ్రాంథిక భాషా వ్యాకరణాలలోని స్ఫూతాలను ఉటంకించి, రాయవచకంలోని ఈ ప్రయోగము ఈ స్ఫూతానికి విరుద్ధము, ఆ స్ఫూతానికి విరుద్ధము అని చెప్తూ పోవడం వృథా ప్రయాస. ఎందువల్లనంటే, ఇవట, ప్రతి పుటలో, లాక్షణిక భాషా స్ఫూతాల ఉల్లంఘనకే లక్ష్యాలు కనపడతాయి. ఉదాహరణకు : "యకారంబును. పువూవోలును దెలుగు మాటలకు మొదట లేవు. సంస్కృత శామంబులందు సహితము పువూవో వర్ణాదులగు శబ్దంబులు లేవని తెలుగునది" అని వ్యాకరణ శాసనం. రాయవచకం ఈ శాసనాన్ని తడవరక్తు భాని ఉల్లంఘనలో మాత్రమే గౌరవించింది. అయితే అట్టి కాత్య భాషా వ్యాకరణ విరుద్ధమయిన శబ్దాలు, పదాలు, ప్రాచీన లాఙ్ఘిక గ్రంథాలతో, శాసనాలతో కొల్లలుగా కనిపిస్తాయి; దక్షిణ దేశీయాంధ్ర కవులు శబ్ద భాషాల్లో దీనిని విస్తారంగా ప్రయోగించారనే విషయం, ఆ కాత్య భాష విశ్లేషణ మీద జరిగిన పరిశ్రమ మనకు ఎరుకపరుస్తుంది 77 అసలు సన్నయ వట్టి తెలుగువారికి కావ్య భాషను రూపొందించిన కాల మాదిగా, తరువాతి

కవులు తమ కావ్యాలలో స్వతంత్రించి లాక్షణిక విరుద్ధాలైన కొన్ని పద ప్రయోగాలు, శబ్ద ప్రయోగాలు చేయడం, ఆ తరువాతి పాద వాదిన సమర్థించే కొంచూ పోవడం, చరిత్రలో అంబాటును విషయమే. సిద్ధుదేవోలు సేకట రావుగారు చెప్పిట్లు, “తెలుగు భాషలో వ్యాకరణములు వ్రాసిన లాక్షణికులనుండి వచ్చిన నన్నయ భట్టాచార్యుల వ్యాకరణము ననుసరించియే వ్రాసిరి. అట్టి యట్టి వ్యాకరణముల ననుసరించి, శివ కవుల గ్రంథములఁ బరిశీలించిన నవి వ్యాకరణ విరుద్ధము లగుటయు గన్పట్టును. కాని, కొలకృష్ణమహాన్ కొందఱు వ్యాకరణాంత కవులు నట్టి ప్రయోగములు కావించిరి. అట్టివి ప్రాచీన భాషా లక్షణములకు సరిపోకపోవుటచే. నవ్యావేశ లాక్షణికు లిట్టి విరుద్ధ ప్రయోగము లకు గతి కల్పింపవలసివచ్చెను. శివకవుల గ్రంథము లామూలాగ్రముగఁ బరిశీలించిన నర్వాచీన ప్రజలకు కవులు చేసిన ప్రయోగములను నంతకు చాలా కాలమునకు ముందే శివకవులు వానిని లాక్షణికముగా నంగీకరించినది తెల్ల మగును. ప్రసిద్ధముగా ప్రచురముగా నుండెడి దేశభాషా సంప్రదాయమును విస్మరించే. కూర్గ సంప్రదాయము ననుసరించుటచేతనే మన భాషా విమర్శన నిట్టి యవ్యవస్థకు నపోహకుఁ బాల్పడినది”⁷⁸ అందుచే ఈ క్రింద కావ్య భాషా వ్యాకరణ సూత్రాల ప్రసక్తికి తోక. రాయవాచక భాషలోని ప్రధాన లక్షణాలు క్లుప్తంగా చెప్పడం జరిగింది ⁷⁹

1914 లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుత్రికలో అచ్చైన రాయవాచక పోతం, మూలప్రతిని యధాతథంగా అనుసరించిందని దాని సంపాదకులు తెలిపి వారు. దీనినిబట్టి రాయవాచకంలో వ్రాయసకాని కొందరపాటలకు ఏమూ పాటలకు సంబంధించిన లేఖన దోషాలు (Scriptural errors) ఇటువంటివి లేవనెత్తవచ్చు.⁸⁰

రాయవాచకంలో లేఖన సంప్రదాయం (Scriptal Tradition) చాలా పేదగా, నోటి మాటకు చేజివాళికు పోతున్నది ప్రయత్నంగా ఏర్పడింది. అంటే శబ్దాల, పదాల వ్రాతలో అవాదీ ఉచ్చారణకు విభేదములే లేఖనమన్న

మాట. అందుచే పదతేజనం (Spelling)తో ఈనాడు మరం వ్రాసే పద్ధతికి లేక అచ్చొత్తించే పద్ధతికి చిన్నంగా ఉన్న కొన్ని లక్షణాలను రాయవాచకంలో చూడవచ్చు.

అక్షరము	రాయవాచకంలోని రూపం	నేటిరూపం
i హర్షబిందు హర్షక ద్విత్యహల్లు	<div> శింగిరిభట్టు (6:14) వుంట్టిమి (12:19) కూర్పుండ్లక (12:19) కెంపురి ఉంగగరము (79:9) గోలకొండ (65:13) కొండయ్య వెంకటేశ్వరుల (77:9) ముచుకుండ్లస్తుతి (2:10) </div>	శింగిరిభట్టు ఉంటిమి కూర్పుండక కెంపురి ఉంగరము గోలకొండ కొండయ్య వెంకటేశ్వరుల ముచుకుండస్తుతి
ii ఎఱనదా, హర్షబిందు హర్షక అద్విరు క్తహల్లు	<div> కొండపిందు (64:8) సంతోషభరితుండు (8:7) పరిశోధకుండు (26:12) జంగమువాండు (10:20) </div>	కొండవిడు సంతోష భరితుడు పరిశోధకుడు జంగమువాడు
iii హర్షబిందు హర్షక అనువాసిక ద్విత్యం	<div> పిమ్మట (2:14, 12:10, 29:26) అనింన్ని (72:11) ఇన్నోయింటివద్ద (22:10) స్వామినింన్ని (71:25) తొమ్మిది (4:5) </div>	పిమ్మట అనిన్ని ఇన్నోఇంటివద్ద స్వామినిన్ని తొమ్మిది

* బ్రాహ్మణంలోని అంతెలు వరుసగా పుటను, పంక్తిని తెలుపును.

- iv సంయుక్తాక్షరాల నడుమ
ఒక అచ్చును చేర్చి ఉచ్చారణ
సులభం చేసుకోవడం } దరిశనం (6:16) దర్శనం
Anaptyxis (స్పైరభక్తి)
- v పదమధ్య ఆక్సోపాన్ని పాటిం
చిన సంయుక్తాక్షర రథన
(Syncope : వర్ణలోపము) } కర్ణీకం [31:4] కరణీకం
వార్ణను [38.4, 80:4] వారణసు
పట్టానకు [28:27] పట్టణానకు
శ్చ [10:9] శుద్ధ
- vi 'అయి,' 'బి'ల పరస్పర
వినిమయము } పారీణులయి [3:13]
పరాయణలై [3:14]
- vii ఉచ్చారణా విధేయంగా 'సింహ'
పదాన్ని 'సింహ్మ' అని వ్రాయ
డం ఒకటి రెండుచోట్ల 'సింహ్వా'
అని కూడా కలదు, } నృసింహ్మ [2:8] నృసింహ-
రాయలవాడు రాయలవాడు
నరసింహ్మ [౨0 12] నరసింహ
నాయడు నాయడు
సింహ్మసనము [11 5] సింహ్మసనము
సింహ్మపు పిల్లలు [60:9] సింహ్మపు
పిల్లలు
- viii తాలవ్య హల్లుకు పరంలో
'ఆ' తానినీకి 'ఎ' త్వం } చెలనం [10 1] చలనం
- ix కొన్నిచోట్ల, ఉచ్చారణను
బట్టి, హల్లరమైన 'ఎ'
'అ'లకు 'య' పత్తు } పాశ్యం [3:2°, 57 9] పాలెము ; పాశము
యేవ్యాశ [42:6; 54.5] ఏవేశ
నిమిత్తమేమి (58:12) నిమిత్తమేమి
నిమిత్తము (19:5) నిమిత్తము
పల్క (2 3) పల్లె

		వ్యేళ (56.11)	వేళ
		పెట్టు (58:25)	పెట్టె
x	పద మధ్యంలో వ్యస్తంగా అచ్చు.	ఆత్మపడి (74 9) పోకనట్టాయను (62 9)	ఆత్మపడి పోయినట్టా యను
		అత్తే (7:15)	అయితే
		అత్తడు (60:21)	అయిదు
		కోకొచ్చ (60 18)	కోయించ
x1	'చ' పదానికి 'శ', 'స'లు	విన్నపముకాయంగా (3:4) ఏమిశేతును (5 14) కార్యము శేశి (58.12)	విన్నపంబా యంగా ఏమిచేతును కార్యము చేశి
x11	'చ' పదానికి 'శ'	వరిశి తెలిశి (58.12) శేశి (58.12) కొంతశేపు (27:1) శేవించి (58.15) తీశివచ్చ (36 20) తారశిల్లి (47:14)	వరిసి తెరిసి చేసి కొంతసేపు సేవించి తీసివచ్చ తారసిల్లి
x111	రేపముతో కూడిన సొంపుకా క్షరానికి వరిపరి గించ	తూపుకా (53:16) దుగ్గకా (63 12) కన్నాకాటకం (51 11)	తూర్పు దుర్గం కర్నాటకం
xiv	పదానికి 'య' కార 'చ' కారాలు	పుచితాననము (2.29) యిచ్చ (5:11) యీశ్వరనాయుడు (20.12)	ఉచితాననము ఇచ్చ ఈశ్వర నాయుడు

యిది (61:27)

ఇది

యెండ (60:24)

ఎండ

విభక్తులు : —

xv ఆమహద్భావక ప్రథమా
విభక్తి ప్రత్యయమైన 'ము'
కు బిరుదు లిందు పూర్వక
'బు' వర్ణము } స్పర్శనంబు (2:18) స్పర్శనము
రాజ్యంబు (48:5) రాజ్యము; రాజ్యం
యత్తరాలు (9:8) యత్తము,

xvi ప్రథమిక వచన ప్రత్యయం
'ము'కు బిరుదులు పూర్వము స్వారం } భారతం (2:9) భారతం/ము
భాగవతం భాగవతం/ము

రామాయణం రామాయణం/ము

దరిశనం (6:16) దర్శనం/ము

ఆంద్రదేశం (8:10) ఆంద్రదేశం/ము

xvii సముచ్చయముగా వాడబడు
'ను' వర్ణమును ద్వితీయముగా
వాడుట నియతము } గంగవతరణమున్న [2:9] గంగావ
తరణమును
ప్రయోజనమున్న [19:16] ప్రయో
జనమును

విశాలాక్షినింన్ని (7:23) విశాలాక్షిని

అగ్రహారములకున్న (8:9,12)

అగ్రహారములకును

xviii తృతీయా విభక్తి ప్రత్యయం } విశయంయముతోడట్లు (3:17) విన
యముతోడ
'తోడ'కు నియతంగా } కొలిచిన వార్తతోడట్లు (22:21)
కొలిచినవార్తతోడ
'తోడట్లు' } పాదములతోడట్లు (20:8) పాద
ములతోడ

xxix	అమహద్వాచక ప్రత్యయం 'ము'కు విభక్తి ప్రత్యయాలు చేరినపుడు 'ము' లోపించి దాని పూర్వ ప్రాస్య 'అ' కారము దీర్ఘమగుట	{ ముహూర్తానా (2:6) ప్రకారానకు (5.6) శరీరానకు (5.11) సుఖాన (19.7)
		శ్రీపాదాలు (4:20) దుర్గాలు (40:16)

xx	సరళాదేశము, గణదవాదేశము నిత్యము	{ ఆబద్ధతికి ఆ పద్ధతికి పయనమనిదెలి? (63:3) పరిపాలనంజేసుక (20.10) విన్నవింపజేస (3:27) భిక్షము బెట్టుదురు (5:7) నేజెప్పినట్లు (6:17) వానలున్న గురుసుకు (18.15) గొండ్లారణ్యం (62.8) కొండారణ్యం
----	----------------------------------	---

దాతువులు

xxi	{ పరమాసకాలిక క్రియారూపాల లోని 'చున్న' రూపానికి నియతంగా వ్యావహారిక రూపమైన 'తావున్న' 'తావున్న'వాడుట.	{ నడుపుతావున్నారు (3 1) నడుస్తావున్నది (3 2) విచ్చేస్తావున్నారు (4 13) పెట్టుతావున్నారు (5 13)
-----	---	---

వచనము

xxii	{ 'ఇ' కారాంత నామవాచకాలలో, 'చ'త్తురకు బహువచనము చేరినప్పుడు 'త'త్త్వా'నికి బహులు పదాంతమందలి 'త'త్త్వమునకు దీర్ఘము	{ విడిది - విడిచీలు (12 10) ఫిరంగి-ఫిరంగీలు ()
------	--	--

xxiii	{ అమహద్భహువచనరూపాలలో వ్యవహార భాషకు సన్నిహితమైన సంధిగత రూపాలు	{ మాట్ల () మాడలు
-------	--	-------------------

xxiv కొన్నిచోట్ల కర్తవ్యవచనానికి వ్యతిరేకమైన
క్రియాపదం వాడుట

{ సురక్షితముగలవా (2:21)
నిత్యోత్సవములుగా (
వడుస్తావున్నది (8:2)
రాచకార్యములు విశేష
ముగా లేదు (8:20)
ప్రజలును స్వర్గాది
లోగములును--కలిగి
వుండును (8.21,28)
ప్రయోజనములేమి
యున్నది ()

xxv కొన్నిచోట్ల మహద్మహతీ వాచక
విహవచనానికి అమహద్వాచక
సర్వనామం

వీణాధరులు ఇవి మొదలగు

సంఖ్యావాచకాలు

70, 71

దెబ్బది రెండు

దెబ్బయి రెండు (2 16)

దెబ్బయి రెండు (2 16)

ఒకటి, దాని విశేషణ రూపమైన

1

ఒక, వ్యవహారోచ్చారణ

ననుసరించి 'వొఖటి' 'వఖ్ఖ' 'వఖ'

'వొఖ' అని వ్రాయడం (8:11)

(10 30) (18:5) (19:9) (28 9,11)

విశేష రూపకమైన

సంఖ్యా వాచకానికి తర్వాత సామా

ముపైస్పృహకులు (7:22)

స్వంగా వచ్చే సామూహిక వాచకమైన

'మంది' లోపించుట

సంతి

xxvi ఏ కాలంలో గాని వాడుక భాషలో వినిపించనట్టి, లాక్షణికులు అంగీకరించని అచ్చంధులు హల్పంధులు రాయవాచకంలో ప్రతి వుటలో ఉన్నాయి. ఇట్టి లాక్షణిక విరుద్ధ ప్రయోగాలకు ఉదాహరణలు దక్షిణ దేశీయాంధ్ర కవుల కావ్యాలలో చాలా ఉన్నాయి.

xxvii 'యత్నా'నికి నయంతంగా (8.19)
వైకృత పదమైన "జరనం"

xxviii మిశ్రరూపాలు ప్రహరిబదగరములు (8:17)
బీగముద్రలు (22:28; 31:18)
ఏక వదంతి (36:1)
ఏకవాగెగా (77:7)
నిత్యాసారి (49:10)
చేఖండ్లము (87 25)
గౌండారణ్యం (52:8) కొంతారణ్యం

xxix కొన్ని సుడికారాలు ఇనుమారు మమ్మారు (23:16)
లెఖ్క పఖ్కలు. (24 7)
నేటి మర్నాటి (24:7)
రేయు పగలు (24:3)
రాత్రిబగళ్ళు (3.23)
మునకలుగా (26.18)
అంక్కవంకలు (28.8)
విల్లుబెట్టుమేరకు (22 26)

కాలివేగం=

కాలు వేగం (21:4)
క్షణే క్షణే (23:13. 63:26)
కడ్డి కనుకములు (30:26)
కమ్మ కాకితములు (4:7)

దిక్కు చెలియక =	అదిక్కున (6:6)
వ్యయం =	వ్యయం (17:22)
కూర్చొని ఉండిపోయి =	కూర్చుండక వుండిపోయి (12:19)
	సాలుగారు మడియలు (4:10)
	వేంపట
తిరిగి చూడవలెను =	తొక్కి చూడవలెను (20:18)
	విడిదికొంప (28:8)
తిరిగి మరలి =	తిరిగి మరలి (28:8)
	కన్న కార్యము, వెన్న కార్యము (22:16)
	అప్రాచతోవలు (28:8)
మరునాడు	మరుచనాడు (55:22, 24:8, 64:5)
మరుసటినాడు	
జలముతో పోయి =	జలమిచ్చి (34:14)
	భరవసము (38:14)
	మునుకలుగా (22:1, 26:18, 74:5)
మున్నెఱుక =	మున్నెరిక (34:15)
	మొనకురాదు (34:28)
	మోపాది అయిన (29:23)
	యూయలు స్థాయలు (67:13)
	యేండ్ల పరువట్లు (66:12)

ఆదరదోలి = రేపు మర్నాట (68:27)
 రాక్క రోజునాలు (69:10)
 వుదరదోలి (58:12)
 వెయ్యారులు (56 6)
 వ్రయప్రయాసములు (90:23)
 ఏకపదంతి (36:1)
 నాలుగార్లు

రాయవాచకంలో కనబడే వ్యావహారిక వచన రచన, భాషా సంవి
 దానం, దానికంటే కొంతముందు లేక వెనుకగా రచించిన వచన రచనలలో
 కానవస్తుంది. ఇట్టి వ్యావహారిక వచన రచనకు, దక్షిణాంధ్ర భాషలో,
 మహారాష్ట్రం పాలన (క్రీ॥శ॥ 18 వ శతాబ్దం) వరకు సామ్యాలు కనబడతాయి.
 ఉదాహరణకు, రాయవాచకాని కంటే కొంత ముందుగా రచించిన తాళ్ళపాక
 పెద తిరుమలాచార్యుల భగవద్గీతా వచన భావానువాదంలోని వ్యావహారిక వచన
 రచన రాయవాచక రచనకు ఎంత దగ్గరగా ఉన్నదో చూడండి.
 “యంతవట్టు వారున్ను, వారైనా నన్ను వారు చంపినాను, వారి నే జంప నిశ్చ
 యింపను; యీ రీతి త్రైలోక్య రాజ్యమున్ను వచ్చినాను వల్లను; భూమి
 మాతానికు మరేమి వున్నది గనుక ?”

“తనంతవే వచ్చిన రాజాన సంతోషించుకొని, ఉచితమైన కర్మమును
 చేసేయప్పుడు శీతోష్ణాలను సహించినవాడై, సుఖదుఃఖాలు వస్తేను, తనకర్మలను
 వచ్చె నింటే అని, పకరితోను మచ్చరము లేచివాడై, కర్మానుష్ఠాన ఫలం
 సిద్ధించునప్పుడున్నూ, సముద్రై నవాడై కర్మముచేశీన్ని కట్టుపడరు”⁸¹

తంజావూరు నాయక రాజుల పాలన అంతమయిన తర్వాత 17 వ
 శతాబ్దం చివరలో వ్రాసినదని చెప్ప తగ్గ ‘తంజావూరు ఆంధ్ర రాజుల
 చరిత్ర’ లోని వచనం చూడండి :

“అదిలో కృష్ణదేవరాయల వారు కటకం మొదలు కన్యాకుమారి దాకా
 దేశం లోపరుచుకొని సుఖ సత్కథా వినోదంతో విజయనగరంలో రాజ్యమేలుతూ

వుండగా, మధురలో చంద్రశేఖర పాండుడున్న రాయలవారికి వశవర్తులై రాజ్యం చేస్తూవుండేది. అలోకంజాపూరు వీరశేఖర చోళరాజు బంధుగారంగా మధుర చంద్రశేఖరపాండుజ్ఞుడై జయించి ఆ రాజ్యం యావత్తూ కట్టుకొని యేల సాగెను. చంద్రశేఖర పాండుడు యెత్తుపడి విజయనగరం రాయల సముఖానికి వచ్చి జరిగిన వర్తమానం విన్నవించుకుంటూ 'మా దగ్గర రప్పం వుచ్చుకొని మమ్ము ఆజ్ఞలో నడిపించుకొని చస్తూ వున్నారే' అప్పుడు రాయల వారు ఆ మాటలు విని అగ్రహపడి తమ తోశేభానా ఆధిపతి అయిన నాగమ నాయని పిలిపించి దక్షిణ రాజ్యం యావత్తూ మీ తోశేభానాకు అదమానం వున్నది గదా! యిట్లావుండగా పాండు రాజ్యం చోళుడు... .. అట్లే, తంజావూరు మహారాష్ట్ర పాలకుడో ఒకతనికి ఒక వేళ్య న్రాసిన జాబులోని వ్యవహార రచన గమనించండి :

“అఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండ నాయకులన్న మహారాజు చక్రపతి వారి పాద పద్మములకు వుష్ప గంధక కస్తూరి పండ్నిరు పరిమళాదులచాత పూజ చాయ పడినటువంటి పాద పద్మములకు, విన్నపములు. — శేషకురాలు వెంకట రాఘవులు నిరంతరమున్న ఆరేక హస్తాంగ దండ్లుములు బెట్టి శాయంగల విజ్ఞాపనములు ||తర్వా|| సమభానను శలవు తీస్తుని కటాక్షపీక్షణం చొప్పు నను యిల్లు ప్రవేశించినాము సమభమున శలవు తీస్తుని బయలు దేరిన నాట నుంచి దివ్య పదారవింః ముల మీద అచంచల ప్రతిభక్తి జ్ఞానమేకాని యితరములేదు. అది అట్లా ఉండగా సమభమున చేస్నిపువంటి మేలున్న ఆదరణానున్నా యిది నా ిరం వుంన్నది మట్టుకు మరవ వలశ్చింలేదు. అది యెట్లాగందై చంద్రుణ్ణి ండబాణ్ణి కలుపలు యేరీర్తు వుండ్డునో అటు వలెనే.....” 83

రాయవాచకంలోని ప గాలు కొన్ని నిఘంటువులలోనికి ఎక్కలేదు. అట్లు నిఘంటువులకెక్కని వానికీ, నాడు వాడుకలో ఉన్న రాజకీయ పారి బాషిక పదాలున్నాయి, పొర బాసా పభాష ఫలితంగా వాడుకలోనికి వచ్చిన అన్యదేశాలు, పారిబాషిక పదాలు ఉన్నాయి. కొన్ని వైరి సమాసాలు, మిశ్ర

సమాసాలు ఉన్నాయి; సందర్భాన్నిబట్టి అర్థం ఈహించవలసిన కొన్ని పదాలు ఉన్నాయి. ఈ రాయవాచకంలోని భాషను భాషావేత్తలు నమ్మగంగా, శాస్త్రీయంగా వెళ్ళేసింది, పదనిర్ణయం, అర్థనిర్ణయం చేసి, నిఘంటువులలో చేర్చవలసిన అవసరం ఎంతయినా ఉంది భాషాశాస్త్ర పండితులు ఈ కార్యాన్ని చేపట్టగలరని ఆశిస్తున్నాను. ఇట్టి పదనిర్ణయం, అర్థనిర్ణయం చేయడానికి, ఇందు అనుబంధంగా చేర్చిన 'పద వివరణ'లో నా శక్తి కొలది ప్రయత్నించాను.

రాయవాచకం - పూర్వముద్రణలు

రాయవాచకానికి లభ్యమైన రెండు తాటాకు ప్రతులను పరిశీలించి, పరిష్కరించి, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, తృతీయ సంపుటంలో, (1914)లో, దానిని మొదటిసారిగా ముద్రించారు. ఈ ప్రతుల పరిష్కర్త జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ఇలా వ్రాశారు : “ఈ గ్రంథము తాటియాకు ప్రతులు రెండు పుదుక్కోటలో దొరకినవి. అందొకటి సంపూర్ణముగను మరి యొకటి యసంపూర్ణముగానున్నవి. రెంటివి బరిశీలించి పారము సిద్ధయించుట యైనది. భాష తఱచుగా లక్షణ విరుద్ధమయివును జరిత్రాంశములే ప్రధానము చేసియు దక్షిణదేశమునందానాడు వ్యాపించి యున్న వ్యావహారికాంధ్రభాషా స్వరూపము లోకమునకుందెలియిట మంచిదనియు వాక్యరచనమున్నది ఉన్నదే ప్రకటించుచున్నాము. ిప్రముగానే యీ గ్రంథము టిప్పణముతో పుస్తక రూపముగ ప్రకటించదలచినారము”.⁸⁴ అటు తర్వాత ఈ టిప్పణముతో ప్రచురించడం జరగలేదు కాని, 1938 లో యన్. కె. అయ్యంగార్ ఆంగ్ల 'foreword' తో జయంతి రామయ్యపంతులుగారి ఆంగ్ల Introductionతో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక 31వ ప్రచురణగా, పుస్తకరూపంలో ప్రకటించారు. Foreword లో యన్ కృష్ణస్వామయ్యంగార్ రాయవాచకంలోని ప్రధాన చరిత్రకాంశలలోని గుణదోషాలను స్థాలీపులాకంగాను, Introduction లో జయంతి రామయ్య పంతులుగారు ప్రధాన చారిత్రకం

కాంక్ష సాత్రస్థలంలో, గాంధీజీలలో, విదేశీ విద్యాలలో ఉన్న విద్యుత్తును తులనాత్మకంగా సరిచూచి, వానిలోని నిజమైన విలువలను తెలిపే నారు. 1914 లో, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తుల మూడవ సంపుటిలో ముద్రించిన పాఠానికిగల పాదసూచికలలో, రెండవ తాటాకు ప్రతినిబట్టి ఉన్న పాఠభేదా, అను ఇచ్చినారు ఇట్లా ఇచ్చిన పాఠభేదాలనుబట్టి ఈ రెండవ ప్రతి, మొదటి ప్రతిలో ఉన్న వాడుక భాషకు సంస్కృతము, దానిని లాక్షణిక భాషకు దగ్గర చేసే ప్రయత్నంగా ఏ ఉడుకు ఏ అంబుడి/అంబుడి, కన్నావటక/కన్నావటక, వాల్మీకి/వాల్మీకి, విద్యుత్తు/విద్యుత్తు, పున్నది/పున్నది, బ్రాహ్మణ/బ్రాహ్మణులు, గోదాదీ/గోదాదీ, మేహారే/యేహారు, తిప్పమృ/తిప్పమృ మొదలుగాను ఈ వాక్యభాష పదలక్షణానికి (Spelling), ఎడ నెడగల తేజస్వీయ సునిజముగా ఏమి పరిమితమై, గ్రంథము యొక్క అర్థస్వరూపానికి ఏట్టి భంగము వాటిల్లగ విధుగా ఉన్నది. ఈ 1914 ముద్రిత ప్రతిలో హామీలు కలగ వలెను ఉన్నవి ఏమిట్టి హార్వ మార్గము (Marginal headings) అంటి కాదున్న పంతులుగారు చేర్చారు; ఇవి మూలములో లభించి పుస్తక రూపంలో 1988 లో వెలువడిన పురమృద్రణలో ఈ శీర్షికలు, పక్క ముఖ్యము మార్చబడినవి, అంతేగాక, పాఠకుల, పరిశోధకుల సౌభాగ్యంకోసం, ప్రతి పుటలోని 22 పుస్తకంలోని ప్రతి ఐదు పంక్తులను లెక్కించి, దాని ఎదురుగా 5, 10, 15, 20 సంఖ్యలను రామయ్య పంతులు చూపినారు.

రాయవాచకంపై ప్రచురణలు గార, దానిలో కొన్ని భాగాలు ఇతరత్ర విస్తారంగా ఉద్భవమునాయి. 1919 లో ప్రచురితమైన Sources of Vijayanagar History లో ఆనూరి రంగస్వామి సరస్వతి శ్రీ కృష్ణ దేవరాయల దిగ్విజయాలకు సంబంధించిన గ్రంథాన్ని మాత్రం ఉద్భవతం చేశాడు. ఆక్కడక్కడ అతికొద్ది మినహాయింపులతో ఈ గ్రంథం, 1988 రాయవాచక ముద్రణలో, 82 వ పుటనుండి 115 వ పుటవరకు ఉంది. రంగ స్వామి సరస్వతి ఈ ఉద్భవత గ్రంథానికి ముందు, సంగ్రహ ఆంధ్రానువాదాన్ని ఇచ్చాడు 1946 లో ప్రచురించిన Further Sources of Vijayanagar History, Vol II లో నేటికీ వెలువరములయ్యగారు, రాయ

వాచకం ముద్రిత ప్రతి (1933, ముద్రణ) లోని 116 పుటలలో, దాదాపు 44 పుటలు మినహా మిగిలిన 72 పుటల గ్రంథాన్ని ఉద్భృతం చేశారు. ఇందులో ఉద్భృతం కాని పుటలు, 6-10, 75-78, 82-116 Further Sources, 8 వ 'వాల్యూం'లో వెంకటరమణయ్యగారు, ఈ ఉద్ధరించిన గ్రంథానికి అంగ్లానువాదం సమకూర్చారు అంతేగాక, పాదసూచీలలో అన్వయ కారిన్య మున్న పదాలకు కొన్నిటికి వివరణ లిచ్చారు. కొన్ని చారిత్రక సందర్భాలను వివరించారు.

Sources of Vijayanagara History (1919) లో ఉద్ధరించిన గ్రంథాన్ని, Further Sources of Vijayanagar History లో ఉద్ధరించిన గ్రంథాన్ని, 1933 లో ప్రచురించిన గ్రంథంతో పోల్చినపుడు పద లేఖనానికి సంబంధించిన కొన్ని పాఠ భేదాలు కానవస్తాయి. వీనిలో కొన్ని సంపాదకులు జేసిన సవరణల ఫలితంగా ఏర్పడినట్లున్నాయి. ఉదాహరణకు 1933 ముద్రిత ప్రతికి, Sources (1919) లో ఉద్భృతమైన గ్రంథానికి గల పాఠ భేదాలు; అదే రీతికి/అదే రీతిని, యెడవంక్క వారల/యెడ వంకం వారలనున్ను; దండ్డుయాత్ర/దండుయాత్ర, రామలింగమ నాయనికి/ రామలింగమ నాయనికి, గుత్తి కండ్డికోట/గుత్తి కండ్డికోట మొదలుగా. అట్లే 1933 ముద్రిత పాఠానికి, Further Sources (1946) లోని పాఠానికి మధ్యగల పాఠ భేదాలలో కొన్ని; వున్నది/వున్నవి, అద్దబడి/అద్దవడి, సకలు/సకల మావుతులు/మావతులు, పెద్దసాని అక్కప్ప నాయుడు/పెమ్మసాని అక్కప్ప నాయుడు, వేరవులు/వేరవులు, శేయించి/సేయించి; మాటలాడుతు/మాట లాడుతూ, బంగారు పీట/బంగారు పీట, బానిశ/బాసిన, అంతే/అంతేసి, మొదలుగా, రాయవాచకములో చెప్పిన విషయానికి సంబంధించి, అర్థ గతంగా, ఈ పాఠ భేదాలను పట్టించుకోనవసరం లేదు కాని, చాలి వ్యవహారిక భాషా స్వరూపాన్ని తెలుసుకోడానికి ఈ పాఠ భేదాలను గమనించక తప్పదు.

1933 లో ప్రకటించిన గిడుగు రామమూర్తిగారి 'గద్య చింతామణి' మొదటి భాగంలో పు 102-105 లలో, 1914 ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుత్రికలో

ఉన్న రాయవాచక పాఠాన్ని, ప్రారంభం నుండి, విద్యానుగత పట్టిక నిర్మాణాన్ని గురించి “పుంభావ స ర స్వ తి విన్నపం జేసిన వివరము” అనేంత వరకు ఉద్యతం చేశారు.

ప్రస్తుత ముద్రణ :

రాయవాచక ప్రస్తుత ముద్రణను 1988 లో జయంతి రామయ్య పంతులు గారి సంపాదకత్వాన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుకి ప్రచురణ సంఖ్య, 88 గా పుస్తక రూపంలో ప్రచురించుచున్న రాయవాచకం మూల ప్రతి (Vulgate) గా గ్రహించడ ముంది. ఈ 1988 ప్రచురణ, 1914 లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తులో, జయంతి రామయ్య పంతులు గారు. రాయ వాచకానికి గల రెండు లాభపత్ర ప్రతులను పరిష్కరించి ప్రకటించిన పాఠాన్ని అనుసరించింది, జయంతి రామయ్య గారి కే పెప్పినట్లు, నాటి వాక్య రచనను యధాతథంగా ప్రతిబింబిస్తుంది.

లాభ పత్ర మూల ప్రతులలోని లేఖనా పద్ధతిని గూర్చి జయంతి రామయ్య గారు ‘Punctuation was unknown to the writer’ అని చెప్పి, 1914, 1988 ముద్రిత ప్రతులలో వారు కొన్ని విరామ సంజ్ఞల (Punctuation marks) చేర్చారు. ప్రస్తుత ముద్రణలో, వారు ఎందువల్లనో విడిచి పెట్టిన, మరికొన్ని విరామ సంజ్ఞలను, అన్యయ సౌలభ్యం కోసం, నేను చేర్చాను. రాయ వాచక కర్త తన కథాకథనాన్ని నాటకీయంగా నడిపించాడు; నవలా రచయి సవరణ కథాకథనం చేస్తూనే, పాత్రల సంభాషణలను, వారి నోటనే పలికించాడు. అందుచే ఈ విరామ సంజ్ఞల అవసరం ఎంతైనా ఉంది. పోగా 1988 ముద్రణలో అచ్చు పొరపాటని తోచిన నాలుగైదు పదాలను సరి చేశాను. ఈ సవరణలు మినహా, ఈ ముద్రణ ప్రతి 1988 ముద్రణ ప్రతిని యధాతథంగా అనుసరించింది.

రాయవాచకము - కృష్ణరాయ విజయము

రాయ వాచక రచనానంతరము, నూరేండ్లకు కొంత అటు ఇటుగా, కుమార భూర్జుడి, రాయవాచకంతోని ఇతివృత్తాన్ననుసరించి కృష్ణరాయ విజయ

మనే పద్యకావ్యం చూపించింది కాదని మైక్ చెప్పాము. ఎవరంటే చారిత్రక విషయాలకే పరిమితమము. రాయవాచకాన్ని, ఏద్య కావ్యంగా మలచడంలో కావ్య ప్రక్రియకు అనుగుణంగా సుమార ఘోషాబి మార్పులను చేర్చులను చేశాడు. రాయవాచకంలోని కొంత విషయాన్ని పరిహరించాడు. రాయవాచకంలో అర్థ సంశయంతో కూడిన కొన్ని పదాల ఆర్థనిర్ణయం చేయడానికి కృష్ణరాయ విజయం కొంత తోడ్పడుతుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారికి నేను పరిష్కరించి ఇచ్చిన 'కృష్ణరాయ విజయ' పీఠికలో, ఆ కావ్యవై శిష్ట్యంతో పాటు, రాయవాచకాన్ని అనుసరించడంలో కుమార ఘోషాబి చేసిన మార్పులు చేర్పులు, కృష్ణరాయవిజయ రచనాకాలం మొదలైన విషయాలను చర్చించి ఉన్నాను. జిజ్ఞాసువులు చూడగలరు. ఒకే ఇలివృత్తం గల రాయవాచక చచనకావ్యాన్ని, కృష్ణరాయ విజయ పద్యకావ్యాన్ని సాహిత్య విజ్ఞానులు, చరిత్ర పరిశోధకులు తులనాత్మకంగా పరిశీలించవలసి ఉంటుంది.

రాయవాచకాన్ని పరిష్కరించే అపకాశం కల్పించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారికి, వ్రాతప్రతులను గురించి నా ప్రశ్నలకు ఓపికతో వెంటనే జవాబులిచ్చి సహాయపడిన సాహితీ మిత్రులు, మద్రాసు ఓరియంటల్ మ్యూజ్యూమ్ స్క్రిప్టు లైబ్రరీ పండితులు శ్రీధరమూర్తి గారికి, వ్యాకరణ విషయమై నాకు గల కొన్ని సంశయాలను తీర్చిన మిత్రుడు, వి. ఆర్. కాలేజి (నెల్లూరు) ఆంధ్రోపన్యాసకులు యం. వేణుగోపాల్ గారికి, నా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొంటున్నాను.

ప్రమాణ సిద్ధాంత విరుద్ధమత్ర
యత్కించిదుక్తం మతిమాంద్య దోషాత్ |
మాత్సర్యముత్సార్య తదార్యచిరైః
ప్రసాదమాధాయ విశోధయన్తు ||'

1 నవంబర్, 1980 |
వెల్లాట

సి. వి. రామచంద్రరావు

సూచికలు

1. వాచికము : సమాచారము. వక్కాణము; వాచకము = వాక్పాఠమును చెలిపెడ శబ్దము (శబ్దరత్నాకరము), వాచికం = A message, an oral or verbal communication, News, tidings, intelligence in general, వాచకం = A Reader (Apte)

వాచక = news, tidings, intelligence (Kittel)

వాచికము = చెప్పి పంపించిన దత్తమానము, సమాచారము (బ్రౌని) రాయవాచకకర్త చ్యవహరములో ఉన్న "వాచరాస్" "వాచిక" మనే ఆర్థంలో వాడెడు.

2. 80 9-14 ఈ ప్రంథంలో ఇట్టా చూపిన సంఖ్యలలో, కోలన్ () ను ముందు సంఖ్య రాయవాచకంలోని పుటను, తరువాతి సంఖ్య లేక సంఖ్యలు, ఆ పుటలోని పంక్తిల కెలుపునాదు

3. 2 1-5

4. 63 : 24, 69 : 26

5. 35 13-19, 43 . 15, 45 . 4; 49 . 14, 50 25-26, 79 . 13

6. 2 . 3-5

7. చూడు S. Krishna Swamy Ayyangar, Sources, (1919) p 327 ff

8. ప్రభాకర శాస్త్రి వేటూరు, తంజావూరి అంధ్ర రాజుల చరిత్ర. పు 1 77 Further sources (1946), 11 p 32ff

9. Sources; P. 111

10. రాయవాచకము (1933) Foreword పు 12

11. అదే, Introduction పు. 2

11a. అరుణ కుమారి, ఆం. చా. కా, పు. 165

11b. కులశేఖరరావు ఆం. వచ. వాఙ్మ, పు. 509-510. ల

12. “ఏనినే కాక కొటికము విశ్వనాథనాయని స్థానపతి రచించిన ‘రాయ వాచకము’ ను కూడ ఇచట స్మరింపవలసియున్నది” —వెంకటరమణయ్య “తెలుగు దేశచరిత్ర-ఆధారములు”, వి స III, పు 62

13. Venkataramanayya, Studies, Pp. 458ff., also Further Sources, 1, Pp 239-241

14. వెంకటరమణయ్య, నేలటూరు, ‘మధుర తంజావూరు నాయక రాజుల నాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయము’ ధారతి, 1954, ఫిబ్రవరి, పు 148

15. అదే, పు. 148

15. కొన్ని ఉపపత్తులను బట్టి కృ. రా. వి. యదార్థానికి 18 వ శతాబ్దం మొదటి దశకంలో వ్రాసినట్లు చెప్పవలసివస్తుంది కృ. రా. వి. రచనాకాలాన్ని, నేను పరిష్కర్తగా ఆం. ప్ర సా. ఆకాడమీ వారు ప్రచురించిన, ‘కృష్ణరాయ విజయము’లో విపులంగా చర్చించాను.

16. 62:21-28, 63 . 1-4, కవికర్ణ రసాయనము, 11. 64, 65, చూడు క్రింద సూచిక. 61

17. ముగ్గుల దామోదరేంద్ర గణపతి శివ అంకవత్సరం, లౌడి, చైత్ర శు. 1
బుధ (క్రీ.శ. 1560 ఏప్రిల్ 10) నాటి తెలుగు శాసనము ఉంది. దీనిని
బట్టి ఇతడు క్రీ.శ. 1558-59 లో రాజ్యానికి వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది.
18. 10 : 7-12
19. 11. 8-6
20. Swami Kannu Pillai's Ephemeris
21. అదే
22. "ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము" (తణుకు, 1969) దీని రచనా కాలనిర్ణయనికై, చూడు ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారి ఉపోద్ఘాతము పు1-8లు; ఏకామ్రనాథుడు క్రీ. శ. 1628 ప్రాంత వాడు ఆరుద్రగారి గణింపు (స. ఆం సా. సం 9, పు 77)ను లక్ష్మీరంజనంగాడు సరికాదన్నారు. లక్ష్మీరంజనంగాడు వాడు సమంసంగా ఉంది
23. 46 , 21-24, 46 . 1-13, 46 13-18 , ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము పు 84-85.
24. A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Maharaja Sarfoji's Saraswathi Mahal Library, No. 815, "సభాపతి లక్షణము" ఆంధ్రసాహిత్య పరివత్సత్రిక, సం 13, (1925) సంచిక 1, పు 69-71లు
25. ఈ విషయానికి సంబంధించి. మైన "రాయవాచకము - ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయము" అను శీర్షిక క్రింద కూడా చూచుండి
23. 21 9; 21 17
27. 49 : 20

28. See sewell, P. 54, n 3

29. The fort appears to have been built about 1580 by Jagadevaraya who made Chennapatna the capital of the territory, bestowed upon him for his gallant defence of Penugonda' 'Lewis Rice, vol 2, Bangalore

నిడుదవోలు వెంకటరావు "మైసూరు చెన్నపట్టణ నిర్మాత ఇమ్మడి జగదేవరాయుడు" భారతి, 1953 జనవరి, పు. 76-79లు

30. "In 999/1591 the plans for the construction of the new capital were ready"-Sherwanī, P 14, 1b1d App.11 "The Bhagmathi Legend" 'P 135 ff, S.d-diquī, P. 91' 389

వి స 111, పు. 429

నేటూరు వెంకటరమణయ్యగారు ఈ భాగానగరం క్రీ. శ 1580 తర్వాత నిర్మించారని ఒకచోట (Studies, P.xlv), "భాగ్యనగరము క్రీ. శ. 1589 సంవత్సరమున నిర్మింపబడెను" అని మరియొకచోట (భారతి 1954, పు. 148) చెప్పినారు

30.a) 44 · 15-25

31. మామ, నిడుదవోలు వెంకటరావు "మైసూరు చెన్నపట్టణనిర్మాత ఇమ్మడి జగదేవరాయుడు," భారతి 1953, జనవరి, పు 76-79లు ; దక్షిణ దేశీయసాహిత్య వాఙ్మయము (1960), పు 483 మొ॥ జగదేవరాయని వంశ వృక్షానికై మామ TTDI Vol. 2 Table No. 170

82. N. Venkataramanayya, Further sources, 1, 814, 816, 819, 828-824, చాగంటి శేషయ్య 'ఆంధ్ర కవి తరంగిణి' 11 వ సంపుటము, పు. 67, మొ.
83. Sources, P 248, చాగంటి శేషయ్య, ఆం.క.త.పు. 73-75, ముక్తి పంశ పృథాని కై చూడు T T D. I VI. 2 Table No. 84
84. Further Sources I, P. 321 ff 327, 332, 334.
85. చాగంటి శేషయ్య, ఆం. క త, సం 10, పు. 67, Further sources I
86. కురుగంటి సీతారామయ్య, తంజావూరు నాయక చరిత్రము, పు. 76 మొ.
87. చూడు, ముద్దర నాయక రాజుల చరిత్రము-అనుబంధము . 5
88. EC. V Hn 15 (క్రి. శ. 1562), EC V Hn 6 (క్రి. శ. 1568), EC V Hn 2 (క్రి. శ. 1563)
89. EC VII. C1. 69 (క్రి. శ. 1562), మరియొక చిహ్నము శాసనం EC. IV. Ng 26 (క్రి. శ. 1563) లో "అంకవలు" జగదేక రాయని కార్యకర్తగా చెప్పబడినాడు
- 40 41 20
41. చూడు అనుబంధము 5-మధురనాయకరాజుల పంశపృష్ఠము Sewell PP. 50-61లో ఇచ్చిన పంశపృష్ఠంలో, మొదటి విశ్వనాథనాయకుని (నాగమనాయని పుత్రుడు) తర్వాత, మరి ఇద్దరు విశ్వనాథులు పేర్కొనబడినారు. మొదటి విశ్వనాథుని పౌత్రుడయిన విశ్వనాథుడు 1573-1595 వరకు మొదటి విశ్వనాథుని ప్రపౌత్రుడు, రెండవ కృష్ణపు

తమ్ముడు అయిన విశ్వనాథుడు 1595 నుండి 1601 వరకు పాలించినట్లు చెప్పబడింది.

42. రాయవాచకంలోని చారిత్రక విషయములకు సంబంధించిన చర్చ, వెంకట రమణయ్యగారి ఈ క్రింది గ్రంథాలలో సందర్భానుసారంగా చూడవచ్చు
Studies in the History of Third Dynasty of Vijayanagar, Madras, 1935

Further Sources of Vijayanagar History, Madras 1946.

‘కృష్ణదేవరాయలు’, ప్రొడరాబాదు, 1972

‘విజయనగర చరిత్ర’ భాగములు 1, 2, ప్రొడరాబాదు, 1976

43. Sources, P. II

44. రాయవాచకము, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ ప్రచురణ 33 (1933)

45. అదే

- 45.a. అరుణకుమారి, పు. 198

- 45 b కలహరరావు ఆంధ్ర చ. వా పు. 507-508 లు

46. Studies, P. xxvi

47. కృ. దే. రా, పు 3

48. 10:7-12

49. 76.25 నుండి 77 17, రాయలు శ్రీముఖ సంవత్సర ఆశ్విజ శుద్ధ 12న కాళహస్తిలో ఉన్నట్లు రాయవాచకం చెబుతుంది. అందుచే ఒకటి రెండు రోజుల ముందు తిరుపతిలో ఉన్నట్లు ఎంచడమైనది

50. వెంకటరమణయ్య, విజ చ , భా 2 , పు 10 మొ

51. Report, P 151 ff

52. తెలికచర్ల వెంకటరత్నం, వచనరచనా పరిణామము, III, పు. 682
వి. స. III పు. 682

52a. “చాళుక్య యుగమందలి శాసనములను పరిశీలించినప్పుడు వానిలో ఆంధ్ర వచన రచనముకొక మార్గమేర్పడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.” కులశేఖర రావు, ఆం. వచ. వా, పు. 78

52b. అదే, పు. 440

53. చూడు నిడుదవోలు వెంకటరావు, ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయము

54. పై సూచిక 22 చూడుము

55. ఆం. వ. వా. కులశేఖరరావు; ఆం. వచ. వా, పు. 488

56. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక 1924, సంపు 1°, సంపు 1 పు 89లో దీని వ్రాత ప్రతిని గూర్చి ఇట్లు తెలిపారు. “ఈ పుస్తకమును దక్షిణ దేశము నుండి వచ్చినదియే. దేనికి పట్టపు నాయకుని యహల్యా సంక్రందనములో, జీవర వ్రాయబడి యున్నది 7 పత్రములు గలవు. పూర్వ భాగము పూర్ణముగా వ్రాయబడి యున్నది ఉత్తర భాగము కొంత లేదు. కవి ఎవ్వరో తెలియదు. సభాపతులే కాదు, సకల జనులు నెఱుంగవలసిన సనేక విషయములిందుగలవు” చూడు పై సూచిక 24

57. ద. ఆం. వా, పు. 310, 311

58. చూడు, ఉపోద్ఘాతము, “కృష్ణరాయ విజయము” (ఆం. ప్ర సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు 1981)

58 a. చూడు రా. వా, 2 8-12 తంజావూరి ఆంధ్ర రాజుల చరిత్ర పు. 15-16 లు.

59. పైన సూచిక 28 చూచునది.

60. 18.10 నుండి 1988, చూపు పైస సూచిక 24, కులశేఖరరావు, ఆంధ్ర వాఙ్మయ, పు 644-645 చూచుచు

61 రాయవాచకంలో ఇచ్చిన ఈ పద్య పాదాలు, ఇటీవల అచ్చు అయిన ఈ రాష్ట్ర ప్రభుత్వంలో పద్య పాదాలు, పాద భేదాలు ఎక్కువగా ఉన్నాయి. పండితులు గమనించగలరు ఉదాహరణకు కవి కర్ణ రసాయనంలోనివి రెండు పద్యాలు (II, 64-65), రాయవాచకం (62 21-28, 63 1-4) లో కొన్ని పాదాలతో ఉన్నాయి

క. చాత్రీపదంత దిగ్గమ

యాత్రా సందర్భ జ్యుంభితాబోపగతిన్

శత్రువుల గుండెలవియగ

చైత్ర ప్రస్థాన భేరి సేవించుటయున్.

ఉ. భూవంశంబుల పరాజిత మహాభోరాసు లుప్పొంగగా

లోకాలోకంబు పెల్లగొల్లగొ, మరుల్లోకంబు భూర్జిల్ల

స్త్రీలు పాపిని గాంచి గోడ నోడూత పుష్పించార

రూపాలాంబుల గరిక కట్టి పూరంబులై మీలగన

అంద్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ : చూడగ్ల రామకృష్ణరవి పరిష్కరిగా 1987 లో అచ్చు పడిన "అమెకర్ణ రచాయకము"లో ఈ పద్యాల పాదం ఇలా ఉంది

క. చాత్రీపదంత దిగ్గమ

యాత్రాసందర్భ జ్యుంభితాబోపహతిన్

శత్రువుల గుండెలవియగ

చైత్ర ప్రస్థాన భేరి జరపించుటయున్ (II-64)

కా భూవంశంబుల పరాజిత మహాభోరాసు లుప్పొంగగా,

లోకాలోకంబు పెల్లగొల్లగొ, మరుల్లోకంబు భూర్జిల్ల, న

ప్రాకృతవాక్యప్రసంగములు భావములు విశేషములు ప్రకృతవాక్యములు మొదలై, మొదటి
ప్రకృతవాక్యము ప్రకృతము మొదలై, మొదటి ప్రకృతము ప్రకృతము మొదలై.

11-65)

వాక్యము వారి ప్రతి సమస్యయందు అర్థము ముగియించుటకు ప్రకృతము ప్రకృతము ప్రకృతము
పరిష్కారము తెలిపినారు. పరిష్కారములు మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
గలరు. రామవాచకములో ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
లోనివో గుర్తించుట రామ వాచకము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
70-4 చరములు "మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
సీసము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
లోనివో గుర్తించుట రామ వాచకము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము

62 70-19 మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము

63 ఉదాహరణము, మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
రచనా రూపములు మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
1450, మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము

64 61-13, 14, 15, 20-3

65 61-21-24

65a. 11-20-22

66 26-5, 26-26

66a మొదటి ప్రకృతము, మొదటి ప్రకృతము, 214 మొదటి ప్రకృతము

66b. రామవాచకములోని 'కథాయి' (42-3) అనే పదం, మొదటి ప్రకృతము
మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము మొదటి ప్రకృతము
భా. చా. వ్యా, 163

67. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు తొలి భాగము 1914, అనంతపురం పు. 11

68 'రామవాచకము' (పరిషత్తు) చరము 30), పు. 4

- 69 అదే; పు 4
70. Sources of Vijayanagara History, పు 110
71. ఆం. వ. వా, పు. 46
72. గో. కృ. రా, పు 68
- 72a. ఆరుద్ర, స, ఆం సా IX 81
73. భారతి, 1954, ఫిబ్రవరి, పుట. 148.
74. అదే, పు. 149
75. అదే, పు. 150
76. విజ్ఞాన సర్వస్వము, III, పు 832
- 76a. కులశేఖరరావు, ఆం వచ.వాఙ్మ, పు. 512
- 76b. అదే, పు. 516-517.
77. చూడు రామరాజు బి, “కావ్యభాషా పరిణామం” (క్రీ. శ. 1600-1899) తె.భా.చ , పు 239 మొ॥
78. ద. ఆం వా, పీరిక, పు. 121-122లు
79. ఈ భాషా లక్షణాలను, చెప్పడంలో నాకు జి.యన్ రెడ్డిగారి, బి రామ రామరాజుగారి భాషావిషయక వ్యాసాలు మార్గదర్శకంగా ఉండినాయి చూడు. జి.యన్ రెడ్డి (పరిష్కర్త), తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యులు, శ్రీ భగవద్గీత (తొలి తెలుగు వచన భావానువాదం). పీరిక, రామరాజు, “కావ్యభాషా పరిణామం (క్రీ. శ. 1600-1899,” తె భా చ, పు. 239 మొ॥

80. పైన “రాయవారకం-పూర్వ ముద్రణలు” అనే శీర్షిక క్రింద చూచేది
81. పెదతిరుమలరాచాధ్యులు తాళ్ళపాక : భగవద్గీత (పరిష్కర . జి. యన్ రెడ్డి), తిరుపతి, 1978, పు. 13,81లు
82. ప్రభాకరశాస్త్రి, వే. తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్ర, పు. 1-2లు.
83. విశ్వనాథ శర్మ, వేమూరి, “దక్షిణాది బయ్య-కొన్నె పాత ఉత్తరాలు,” ఆం.ప 1984-85, పు. 159.
84. ఆం.సా.ప ప, 1914, పు. 11.

రాయవాచకము

కాశీ విశ్వనాథనాయనయ్యవారి స్థానాపతి

విషయ సూచిక

	పుట
అవతారిక	1
కథా ప్రారంభము	2
కర్ణాట రాజుల దిన చర్య	2
విద్యారణ్య ప్రశంస	4
విద్యానగర నిర్మాణము	8
శంకుస్థాపన ముహూర్తము	10
కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకము	11
కృష్ణదేవరాయని మంత్రులు రాజనీతి యుపదేశించుట	18
లోకపార్తలు తెచ్చుటకు వేగర్హ నియమించుట	20
కృష్ణరాయని నిత్యకృత్య వివరణము	21
కోశాది వివరణము	24
కృష్ణరాయలు పట్టణ శోధనకు బోవుట	26
తిమ్మరుసు రాయలవారిని మందలించుట	27
రాయల సేన వివరణము	29
సామవ తిమ్మరుసు ప్రశంస	31
విజయాపుర వృత్తాంతము	32
అశ్వపతి, గజపతి, నరపతుల తారతమ్యము	33
తుల్యుల శీలము	36

అహమదాబాదు, గోలకొండల వృత్తాంతము -

పరదేశీయ శోధనము	...	38
తురుష్క రాజ్యములో దండన విధము	...	38
మూడు దక్షిణ హిందూ రాజ్యములు	...	40
ఢిల్లీలో నున్న ప్రతాపరుద్రుని వృత్తాంతము	...	46
అహమ్మదానగర, విజాపూర, గోలకొండ వృత్తాంతము	...	46
గజపతి వారికి విరోధులు విషప్రయోగము చేయించుట	...	56
రాయలు తురకలమీదికి యుద్ధమునకు వెడలుట	...	57
రాయలవారు ఉదయగిరి మొదలయిన దుర్గముల మీదికి దండెత్తుట	...	63

రాయవాచకము

అ వ తా రి ర

౧. విజయనగరవృత్తాంతము
మజనులదే విన్నయట్టి సూక్ష్మతవాక్కుల్
ప్రజలకుఁ దేవపదంగా
సృజించితిఁ గృష్ణరాయ శేఖరుచరితల్. ౧
౨. విజయనగరజనపాలుఁడు
విజయాపురి గోలకొండ పీఠులతోడన్
గజపతిని నాజి గెలిచిన
విజయందొ కృష్ణరాయవీరునిచరితల్. ౨
౩. రాయలకు రాజవీరులు
నాయఁడు నప్పాజి చెప్పినవి యన్నియుఁ దా
బాయక మనసున నునిచిన
రాయనములు వ్రాయఁ జదువ రసికత గలుగున్. ౩
౪. బాలురు చదివిన బుద్ధివి
బాలురు గావలయు శాస్త్రజాలంబులతో
లోలుకు నరివధచింతా
శీలురు గావలయు భక్తి శీలత నెప్పుడున్. ౪

రాయవాచకము

కథాప్రారంభము

శ్రీమంతు సకలగుణసంపన్ను లయిన మహామేలు సమానధీరు లైన
అఖండితలక్ష్మీప్రసన్ను లయిన శ్రీమన్తహా మండలేశ్వర రాజమూన్య
మహారాజరాజశ్రీ కాశీవిశ్వనాథనాయనయ్యవారి దివ్యశ్రీపాదపద్మములకు
దేవరవారి స్థానావతి భక్త సరాధీనుండు నద్వినయ భయభక్తులనున్న
5 శాయంగల విన్నపం.

విద్యానగరమందు వీరస్వసింహారాయలవారు బ్రాహ్మీముహూర్తాన
లేచి ఆరాధ్యుల నామావళులున్న ఆధ్యాత్మ సంకీర్తనలున్న పాండవ
గీతలు బ్రహ్మరగీతలు గజేంద్రమోక్షం భారతసావిత్రి దధివామస శ్రోత్రము
గంగావతరణమున్న సదీస్తోత్రమున్న భారతం భాగవతం రామాయణం
10 ముచుకుండ్లస్తతి అశ్రూరస్తతి భీష్మస్తతి సంజయునినీతి విదురనీతి

కర్ణాటకరాజుల దినచర్య

చాణూరనీతి పద్యనీతి ఇది మొదలై సవిన్నినీతివై రాగ్య శతకం పురాణ
శ్రవణమున్న రాజనీతు లన్నియు విని దర్పణావలోకానంతరం కన్య
కామణుల కపిలకామధేనువను స్పర్శనంబు జేసి విప్రవరుల దర్శనంబు
జేసిన పిమ్మట దంతధావన ముఖమజ్జన నామతీర్థ మై విఘాతీధరియించి
15 పేరోలగంబై కూర్చుండగాను మాట యెనిమిది తిరుపతులనుంచిన్ని తీర్థ
ప్రసాదములున్నదబ్బె రెండు దేవస్థలాలనుంచి విఘాతీ గంధ ప్రసాద
ములున్న రాగా యెదురుకొని ప్రభుత్వధానము జేసి అంజలిచే నందుకొని
శిరపావహించి స్థలాంతరాల నుంచిన్ని వచ్చిన అయ్యంగార్లనున్న
ఆరాధ్యపీఠంవారలనున్న పుచితాననములయందు కూర్చుండ నియమించి
అష్ట వ్యయం వ్యక్తం శ్రీరంగం శ్రీమష్టం వెంక్కటాచలం
20 పాంగ్రామం తోతాద్రినైమిశారణ్యం పుష్కరక్షేత్రం ఇది
మొదలయిన స్థలాలకు సురక్షితము గలవా అని అడిగినందులకు
దేవరవారి ప్రకాశాతిశయమువల్ల అయాస్థలాంతరముల పున్న

ముద్రకర్తలు వాణిజ్యకాకటి కొదవలేకుండ నడుపుకావున్నారు
 నూటయెనిమిది తిరువతులున్న విశ్వేశ్వరములుగా నడు ప్రాపున్నది అని
 అయ్యంగార్లున్న పలుకగా, వృత్తి వ్యాప వ్రేజో వాయ రాకాళాత్మకమైన
 యేకామ్రినాథ జంబువాథ అరుణాచలేశ్వర కాళహస్తేశ్వర చిదంబరం
 మొదిలైన దెల్పె రెండు దేవస్థలాలకున్న పదునెనిమిది శక్తుల 5
 కున్న నిండు పడితరములుగలిగి విశ్వేశ్వరములు గలిగి వున్న దనేటట్లుగా
 ఆరాధ్యులు దెలుపంగా, విన్నవాడై చాలావంతోషభరితుండై వార్లకుపట్టె
 ల యిచ్చి ధర్మావసం ధర్మయ్యను పిలువనంపగా ఆయన వచ్చి విలిచి
 దేవరవారు అనుతిచ్చిన ప్రకారం ద్రావిడరాజ్యములో గల అగ్రహార
 ములకున్న ఆంధ్రదేశం హయన దేశం మొరసునాడు మెల్నాడు 10
 రత్నాకరం పుట్టంఁమి చేర చోర పాండ్య మగధ మళయాళ అదిగా గల
 అగ్రహారములకున్న అవధి అటంకములు లేక విశ్వరత్నాస్థానపరు
 లై యుగ్య జాస్పామా ధర్మణ పారీణు లయి షట్పాత్రపారీణు లయి
 పంచయజ్ఞ పరాయణులై అతిధి సంకర్షణలు జేసుకొని విర్విచారు
 లై ముఖవసతిగా వున్నారని విన్నవము శాయంగా, రాయల 15
 వారు విని నవధరించి దళనాయకుల పిలువ నంపగా వారు వచ్చి
 పొడగని విలిచి వినయముతోడట్లు సంహృదనరాజ్యములో గల గిరిదుర్గ
 వనదుర్గ జలదుర్గ స్థలదుర్గముల యందు కావలికట్లు ప్రహరిబదగరములు
 న్ను బీగముద్రలు ప్యామివారి ప్రశాసమువల్ల జతనమై వున్నది, పా
 మంతరాచకార్యములు విశేషములుగా లేదు అని విన్నవం శాయంగా, 20
 ఆవెంబడిగా తలారి జంగమయ్య వచ్చి రాయలవారి సముఖానకు ఆర్థబడి
 చేతులుకట్టుకొని విలిచి దళనాయకులతోను విద్యావగరపట్టణములోనున్న
 వెలి పాళ్యములయందున్న యాదిహెచ్చరికలు గలిగి రాత్రి వగళ్లు
 తలార్లు జతనమై జాగ్రతగా కాస్తావున్నారు; గనక పట్టణములో గల
 ఆష్టాదశవర్ణాదులవారున్న అత్యంతనంతోషపరులై అతివైభవములతో 25
 డట్లు విశ్వకల్యాణములు న్ను పచ్చతోరణములున్న గల్గివున్నారని
 విన్నవం శాయంగా, దళనాయకులు విని రాయలవారికి విన్నవంజేసి

రాయవాచకము

- నారు ఆపివైపుట విరలవిరూపాడస్వామి ధ్వజారోహణమై పున్నది
రథోత్సవానకు విజయం శాయవలెను అని విన్నవంశాయంగా దగ్గరవున్న
దళనాయకులు ఆతీరున్నె రాయలవారు విచ్చేస్తావున్నారు స్వామి
రథారూఢులైన తోడుతోనె వచ్చి విన్నవం శాయమని అంప్పించి రాయల
5 నగరి తొమ్మిది సంప్రీతులనున్న పిలువనంపగా కరణాలు వచ్చి పదు
నెవిమిది రేవుల లెక్కలున్ను వినుపించిన తర్వాత రాయల
వారు దిక్కులనుంచి వచ్చిన కష్టకాకితములు యేకాం తముగా
వినుపించుగా విని ప్రధానులను దళవాయిని రప్పించుక కొంతదడవు
యేరాంతపుకొలుపుగా నుండి ఆపివైపుట నిండుకొలుపుకు వచ్చినవారై సకల
10 సామాజీకులను రప్పించుక నాలుగారుపుడియలు పేరోలగంబై కూ
ర్చుండివుండగా నగరిఅల్లండ్లు కొమాళ్ళు దొరమన్నీలు ప్రభువులు
పాళ్యగార్లు అమరనాయకులు అప్తులు, ఆశీ్రతులు, విద్వాంసులు.
పురోహితులు, ఆచార్యపురుషులు, జియ్యంగార్లు, యతీశ్వరులు, దైవజ్ఞులు,
భేషజులు, రోతులు మావుతులు, చేర్వగార్లు, రాజులు, వందివైతాళికులు
15 పాటకులు, వశాజీకులు, శాస్త్రజ్ఞులు, నాటకాలంకారులు, విద్యాధికులు,
వీణాధరులు ఇవి మొదలుగా గల దెబ్బై రెండు వివియోగాలవారున్ను
వచ్చి కొలువుండగా దైవజ్ఞులున్ను లక్షణీకులున్ను దళనాయకులతోను
ఆగ తానగత భూతభవిష్యద్వర్తమానములుగా ప్రసంగం శాయంగా
ఆ వెంజడివి విద్యానగరం పట్టణ గుంపిచ్చేటందుకు మునుపు
20 విద్యారణ్య శ్రీపాదాలు యెందుండిరి వారు ఇచ్చటికి రాకారణమేమి వారు
వచ్చి పట్టణ గుంపించినది యెట్లు అని అడిగినందుకు ముల్లం
ద్రడిండిమపుంభావసరస్వతి విద్యారణ్యుల వచనాలున్ను విజ్ఞానేశ్వర
మమవచ నాలున్ను ఆయనకు దెలిశివుండును పుంభావ సరస్వతి విన్ను

విద్యారణ్యప్రశంస

- 25 వంజేశనవివరం; మూకాంబికయందు జ్ఞానేంద్రసరస్వతులు విద్యారణ్యులకు
అశ్రమస్వీకార మిచ్చి జ్ఞానోపదేశం జేశి నన్యాపాశ్రమమునకు సంమూకాం

చనలోవుం దై కామక్రోధములు కట్టికట్టి మరమాత్సర్యములు విడిచి
 శత్రువుల మిత్రులుగా జూచి తిట్టివవారల దీవించినవార
 లుగాయెంచి భూమియే పర్యంకముగా శయనించి భిక్షెన్నమె అమృతాన్న
 మవి తృప్తుండై కాపాయవృత్తులు గట్టి నియతబ్రంహ్మర్యాసవిషణ్ణతను
 ఏకాంగుండై మౌన ముతోడట్లు గ్రామైకరాత్రముగా చరింప మని ఉపదే 5
 శించిన ప్రకారానకు చలింపక పంచరింపంగా పురాతన పుణ్యంవల్ల
 యేవూర యేయింటికి పోయిన మృష్టాన్న భిక్షము కెట్లుదురు అయన్నము
 కెచ్చి గురువు లయిన జ్ఞానేంద్రపరవ్వతుల వర్నిరానమున వుంచగాను
 వారు జూచి నన్యాసులకు భిక్షెన్నము అర్హమింతేగాని మృష్టాన్నము
 యోగ్యము గాదు అట్టివట్ల రాజయోగ్యమైన అన్నము దేవచ్చునా అని 10
 కోపగించుకోంగా విద్యారణ్యులు యీశరీరానకు కావలె నని యిచ్చచేతను
 ఆడిగినవాడనుగాను. యేవూర యేయింటికి పోయినా యీటితిన భిక్షం
 కెట్లుతావున్నారు. యాప్రార్థనకు ఏమిశేతును అని విన్నపంజా
 యంగా, జ్ఞానేంద్రులవారు విద్యారణ్యుల పరిశోధించవంశి తమశిష్యులను
 వెంబడి పంపగా, వార్లు విద్యారణ్యుల వెంబడిచి పోయి అక్కడక్కడ 15
 పంచభక్ష్య పరమాన్నముతో డట్లు భిక్షంకెట్లులును గవి వచ్చి గురు
 పులయిన జ్ఞానేంద్రులతో యాచివరం పలకరించగా వారు యితని
 పురాతన పుణ్యవలము తప్పింపరాదు ప్రార్థించి అనుభవించక తీరదు
 అని మనస్సున యెంచి అయినా భాగీరథీయాత్రజేళి అందువానముగావుండి
 జీవన్ముక్తుండవగుమని ఆనతిచ్చి అంపంగా అనుజ్ఞాతుండై విద్యారణ్యులు 20
 భూప్రదక్షిణముగా విరాటపురందాటి వరాటదేశానకు పోంగా ఆదిపర్వతం
 వమిపాన వరాహనదీతీరాన అశ్వర్థ వృక్షమందు ఋగ్యజుస్సామాధర్వణ
 పారీణత జేసుక బ్రాహ్మణుండు ఏకదేశాన వాసప్రస్తుం దై వుండగాను ఆయ
 నను చేరబోయి విద్యారణ్యులు ఆ బ్రాహ్మణిహర్షోత్తరములున్న
 గోత్రనామాలున్న అడుగగా ఆ బ్రాహ్మణుండు నత్యవచనుండు గనక 25
 తనమేరు శింగిరిభట్లండ్లరు రఘునాయకులు రాజ్యపరిపాలనం జేకే
 దియినా దశాశ్వ మేధ పోడక. మహాదానములు న్ను శాయంగా తులా

రాయవాచకము

- పురుషదానాసకు యెవ్వరున్ను పూనేవారు లేరు గనక అందువల్లను
యాగఫలితం శేయ మని రఘునాయకులు మూతో పలకరించగా
అయవకొరకై తులాపురుష దానాసకు ఆచార్యత్వముగా నన్ను నియ
మించిరి గనక వారి చేత ప్రతిగ్రహాలబ్ధుం డైన దారభ్యం
- 5 యీ అశ్యద్ధవన మందువానముగా వుండును తనకు ఆగత అనాగత
భూత భవిష్యద్విర్తసూసము లన్నియు దెలుసును అదెట్లంటేను-
మీరు జ్ఞానేంద్రులవారి శిష్యులు మీనామధేయం విద్యారణ్యులు మిమ్ము
భాగీరథీపూనము జేశి అందువానముగా పుండి అచ్చటనే జీవన్ముక్తుండ
వగుమని నియమించి అంపినారు గనక మీరు ఆ దిక్కున ఉండతగ్గది
- 10 లేదు కాశీలో వేదవ్యాసుల దర్శనమున్ను అన్నపూర్ణ విశాలాక్షీ విశ్వేశ్వ
రుం దిర్బాసమున్ను కలిగి వారి అనుగ్రహమువల్ల తిరుగా పంపానదీ
తీరాకు వచ్చి పెంపుగా ఒక పట్టణగావించి హరి హరుం పేరిట
వార్లను పట్టముగట్టి ఇష్టవంపదలతో డట్టు మోదంబున పుండేటందుకు
శింగిరిభట్టు ఆగతం జెప్పినందులకు, విద్యారణ్యులు శింగిరిభట్టును
- 15 బ్రహ్మరక్షస్సుగా యెంచి భీతిలేక ప్రత్యుత్తర మియ్యగా దలచి వ్యాసులు
మనదృష్టి గోచరులు గావేరరే వారిదరిశనం యే రీతున గలిగీని అని
అడిగినందులకు వ్యాసులు మీ దృష్టి పదమయ్యేటట్టు జేశేను నేజెప్పినట్టు
వడిపిరాయనా నాయభీష్ట కార్యములన్ను నెంపేరును, మీకున్ను.
కార్యపాదకములు కలిగివి అని పంకరించె. గనక ఆ తీరున్నై మీ
- 20 యభీష్టకార్యము లన్ను నెరవేర్చేము అని పంకరించి నందులకు
సింగిరిభట్టు పలికే ప్రకారం అయితే మీకు కరతలామలకముగ
దెలిపేను అని పలుకరించగా విద్యారణ్యులు చాలా సంతోష బడి
వేదవ్యాసుల దర్శనానకు హేతువుపలకరించ మనగా శింగిరిభట్టుపలికే
ప్రకారం-మేము పంకరించే వార్తలు విని కాశీకి బోయి మావద్దకి వస్తేను
- 25 అన్ని కార్యములున్ను జెప్పేను మీరు కాశీకిబోయిన నమయాన వేదవ్యాసు
లు కావడికుండంతో మధువుండ్లు భుజాన పుంచుకొని తోలుకుళ్ళా యిన్ని
బిల్లి చెప్పులున్ను వీతిదట్టిన్ని పుభి యపార్శ్వములు చతుర్వేదసమావము

లేన నాలుగు శువకములుగూడి రాగా వికృష్టమయిన రూపము
 తోడట్లు మధ్యాహ్న కాలమందు గంగాతీరానకువచ్చి కావడి గట్టున
 దింపి మణికర్ణికలోన ప్లానముజేసి గట్టుకు వచ్చి గోదోహనసూత్రం
 వెలవట వచ్చి విలిచి వుండురు గనక అనమయానమీరు సంకోచపడక
 అచ్చటికి జోయి వారిపాదములు ఘట్టిగా పట్టుకొని వందసంచేస్తేను వానం 5
 టిహీనుని మీవంటియతీశ్వరులు యారీతున వందనములు శేతురా అని
 హీనుకులాచారపుపాటలుగా యెన్నివిధములుగ పలకరించగా పాదములు
 విడువక బట్టుకొంటే అప్పుడు వారికి దియవచ్చి అనుగ్రహించేరు
 అని జెప్పంగా విద్యారణ్యులు విని అందుండి కాళి జోయి మణికర్ణికా
 పుట్టన కాచి వుండగా అలాగే మధ్యాహ్న కాల మందు శింగిరిభట్లు 10
 పలికిన ప్రచారానకు వేషము వేసుకొని వచ్చే వేదవ్యాసుల గనుగొని
 పాష్టాంగ సమస్కారములు జేసి రెండు పాదములున్న కన్నుల
 నొత్తుక భక్తియై విలిచిన సన్యాసినిజూచి యాతండు హిస్వరూపం
 తెలిసినది యెట్లు అని జ్ఞానదృష్టినిజూచి విద్యారణ్యులతోను మీరు
 శింగిరిభట్లు దెలుపగా గదా హిస్వరూపం యెరిగితిరి అశ్వత 15
 మంచిదాయెను శింగిరిభట్లు బహుకాలముగా మీకున్నేహమైవుండును
 ఆయనకువిద్రాఢహారములు లేక అశ్వద్ధవన మందు చాలా అవధిపడుతావు
 న్నాడు విన్నుంచికర్నాట కాన వని నగరం కానున్నది అందు ము
 మ్నూరి అరదై యేండ్లు లక్ష్మికటాక్షం కలిగివుండును ఆపట్టం వున్ననాళ్ల
 కు ఆ సింహ్యానసస్థునితోదెలిసి శింగిరిభట్లకు ప్రీతిగా విశ్వ కృత్యమున్ను 20
 సంచభక్త్యవరమాన్నముతోడట్లు మృష్టాన్నముగా నహాప్రణామాభి
 జనం శేయించ మని అనడవతితో పలికి అనగరమందు మున్నైవృపతులు
 కీర్తి ఖ్యాతులుగల్గి వడవ కారణమున్నది అని పలకరించి కొన్ని
 మంత్రరహస్యములున్ను విద్యారణ్యులకు అనుగ్రహించి వేదవ్యాసులు
 అదృశ్యులయి పోగాను విద్యారణ్యులు అనందభరితుండై తాగిరథిలో 25
 ప్లానము జేసి కాళి విశ్వ నాథులమనున్ని విశాలాక్షిని దర్శించి గయా
 ప్రయాగలున్న దర్శనప్లానములు జేసి ప్రయాగకుండై శింగిరిభ

రాయవాచకము

ట్లు వున్న తావునకు వచ్చి తాము కాశీకి బోయిన పూర్వోత్తరములున్ను
వేదవ్యాసులు ఆనతిచ్చిన వృత్తాంతములున్ను శింగిరిభట్లకు దెలుపంగా
శింగిరిభట్లు నంతోషబడి విద్యారణ్యుతోను లక్ష్మీకటాక్షమువల్ల
వల్లపురం గావించి అందున రాజుల స్రతిష్ఠ జేసేను ఆపురానకు తా

5

విద్యానగరనిర్మాణము

- ము వచ్చి ఆయవవీపతులకు మే లొనగూర్చి కీడు పరిహరించుకొంచున్ను
వుందున్ను. అచ్చట తనకు ప్రీతిగా నిరంతరమున్ను ఆనగరమందు
అవ్వారిగా సత్రములున్ను దివ్యతిరుపతులున్ను పంచభూతాత్మకమైన
శివస్థలాలయందున్ను గంగా, యమునా, నరస్వతీ, గోదావరీ, సింధు,
10 నర్మదా, కావేరీ, తామ్రపర్వ మొదలయిన మహానదీ తీరాలనున్ను
విరంతరం అవ్వారిగా రేయిపగలు అన్నదానము జేసేటట్లు కట్టుడ శేయ
మని మనవిజేసుక విద్యారణ్యులను శింగిరిభట్లతో తాము విద్యానగరానకు
వచ్చి అందుండి రాయలవారికి అహర్నిశమున్ను తాము ఆశీర్వాదము
జేసుక ఉండవలెను అని పలికి అంపించుకొని విద్యారణ్యులు ఉత్తరదేశా
15 న కాశ్మీరఖండమందు మండలమీశులవద్దను సకలశాస్త్రములున్ను నేర్చి
చింతామణి మంత్రోపదేశముచేత లక్ష్మీదేవిని ప్రార్థనసేయంగా, ఆ ఇంది
రాదేవి ప్రత్యక్షమై నీకు కావలసిన వరము లడుగు మని ఆనతియ్యగా
విద్యారణ్యులు తన పేరు వొక పట్టం గావించవలసివున్నది మీరు
అక్కడ యెన్నాళ్లు వానముగా వుందురో అన్నాళ్లున్ను అపట్టుములోగల
20 ప్రజలందరున్ను సుఖస్థితిని వుండవలెను, అందు నుంచిన్ని తనపేరు
కీర్తిన్ని శాశ్వతముగా నిలువను; భూలోకమందు ఎవ్వనిపేరయినా
యెన్నాళ్లు వెలయతా వున్నదో అన్నాళ్లున్ను ప్రజలకు స్వర్గాది భోగము
లున్ను ఐశ్వర్యప్రదమున్ను పుత్రపౌత్రాదివృద్ధిన్ని కలిగివుండును
గనం తాము గావించే పట్టమందు మీరు శాశ్వతముగ
25 వుండేటట్లు ఆనతీయవలె నని ప్రార్థన శేయంగా, ఆముహూదేవి
మీ మనస్సుప్రకాంం ఎచ్చియుండే మని అనుగ్రహించి, నీవు మమ్ము

తిరిగి జూడవ పొమ్ము మేము వీచెంచిడిగా వస్తా పున్నార మని ఆస
 తిచ్చి పంపగా, కాళ్ళేరదేశాననుండి పుజునీ వచ్చి కొల్లాపురమందుండి
 కిష్కింద్రకురాగా, విద్యారణ్యులు కుంగిడినలో ప్పావముజేరి
 పంపానదీతీరానకువచ్చి పంపావిరూపాక్షులను నేమించి మరంగవర్చిత
 మెక్కి పట్టం గావించేందుకు చత్తర్జుమమైన భూమిని నాలుగుదిక్కులు 5
 చూడగా, ఆ నమీపాన గోపులముడిలోనున్న శునిచాన్నిపర్చిత గుహలో
 నున్నకుండలు తరుమగా విద్యారణ్యులు జూచి ఆశ్చర్యబడి, లోకము
 లొను శునికం కుండేటివి తరిమేది గాని కుండలు శునిచాన్ని తరిమేది
 యెక్కడ జూడము యాస్థలమహిమయేమో అని లదిక్కుల నున్న పిన్న
 పెద్దలను విలవనుపించి అరుగగా వారుచెప్పినది-- యాయొక్క స్థల 10
 మహాత్మ్యముయొక్క బలవంతులుగాపున్నామ మరంగమహాములవారి
 శాసనమల్ల దుర్బలం హింసించ కూడదు అని చెప్పి పున్నారు పూర్వ
 మందు కిష్కింద్రలో వాలినుగ్రీపులుందురు. వారు తమలోతాము కరి
 హించుకొని యుద్ధముజేసి ఆయొక్క యుద్ధంబజేయగల సమయాన మహా
 బలవంతుండు గణక సుగ్రీవుండు వాలితో యెదురించి యుద్ధము చేయలేక 15
 పారివచ్చి యీ మరంగవర్చరముమీదికి వచ్చి వుండును. వాలి చెంటాడి
 రాగా పూర్వమందు వాలిని యీకొండ యెక్కకుండ మరంగమహామని
 శాసనిచ్చినాడు గనుక ఆ దారభక్తిం బలవంతములైన జంతువులైన
 మనుష్యులయిన యాదిక్కు బలవంతపు సవి శేయబడదు అని చెప్పినారు
 అలాగున అది మొదలుగా సుగ్రీవుండు వాలితో యుద్ధము శేయకూడక 20
 యీ మరంగ వర్చతానకు వచ్చును. కాబట్టి యీవర్ణనకు ఎంతబల
 వంతుడు వచ్చినా విద్యావూతక క్తి లేక పారి పోవును గాని యెదురించి
 నిలువ లేదు అవియేమో యీవర్ణనానవుండె జంతువు లయినా గాని మనుష్యు
 లైనా గాని అరిజనులకు అపాధ్య మని జెప్పగా, విద్యారణ్యులు ఆశ్చర్యబ
 డి, ఇది ముఖీశ్వరుల మహిమగల శాపు అని చాలాయెంచి యీ దిక్కున
 పట్టము గావించవలెను అని నిశ్చయించి అశ్వపతి గజపతి వరపతులలో
 నరపతియే మనము గనుక వరపతిరాజ్యానకు పరోపకారముగ పురం

రాయవాచకము

- గావించవలెనని యెన్నటికిన్ని చెలనం లేకుండా వుండేటట్లు మంచి ముహూర్తాన శంకుస్థాపనం జేసి వాస్తుపురుషుని నిలిపి నగరికి స్థలం యేర్పఱచి నగరున్న దేవళమున్న కొట కొత్తశములున్న నవద్వారము లున్న పిర్వఱచి వాస్తుపులు దీర్చి నిధులు యేర్పాటు జేయవలెననితమతో
- 5 కూడా విద్యాభ్యాసముచేసిన చతుర్వేద శంకరాభికుండైన శిష్యుని వెం

శంకుస్థాపన ముహూర్తము

- బడిగా కూర్చుకొని నిశ్చయించి, యప్పుడు శాలివాహన శకాబ్దిములు లెక్క ౧౧౨౭ యేండ్లు వెయ్యింన్నుట యిరువై యేడేండ్ల మీద వెల్లె ప్రభవనామ సంవత్సరం చైత్ర శుద్ధ పౌర్ణమి స్థిర
- 10 వారం శుభయోగ శుభకరణములు గూడిన శుభ ముహూర్త మందు ముహూర్తముజేసి, కృష్ణవక్షం అమీవాన్యనాటి రాత్రి నిశిమయమందు శంఖస్థాపనంజేసేటందుకు శాస్త్రజ్ఞులనున్న మంత్రాధికులనున్న దైవజ్ఞుల నున్న గూర్కుక ఉత్తర దక్షిణాలు యేర్పాటుకు త్రిశంకుధ్రువులనున్న చూచి త్రిపురషింబి శంఖస్థాపనముజేసి తూర్పుపడమరలకున్న త్రిపుర
- 15 షింబి శంఖువులు స్థాపించి వాస్తుపురుషుని షోడశమణువులు యెత్తు బంగారున జేయించిచేవకంభమున ప్రతిష్ఠించి, ఆ స్తంభము శిరస్సుసానానకు జలాంతరముగా క్రవ్య, సుముహూర్తమందు మేము శంఖనాదము చేసినారము ఆ సమయమందు స్థాపించమనేటట్లుగా శిష్యు లతో పంకరించి, అంపించి లగ్నముకప్పుకుండ నిరీక్షించుకొని వుండగా,
- 20 ఆసమయమందువౌఖింకమువాడుభిక్షుజనమునకు వచ్చిశంఖనాదముచేసిన వినిగురువులవారుశంఖం పూరించినారనేటట్లుగాయెంచివాస్తుపురుషునినిజే పించిరిగనక అవెంబడినే ఆగురువులవారున్న శంఖనాదము చేతనిది విని రెండోతేవ శంఖం పూరించినదియేమో అని సందేహించి గురువులవారి వద్దకి వచ్చి శిష్యులు అడిగినందులకు, లగ్నం తప్పి స్థాపిస్తేరో అని
- 25 జ్ఞానదృష్టిని జూచి జంగమువాడు శంఖనాదము చేసినట్లుగా దెలిసి చలవము వచ్చెనని విద్యారణ్యులు జూచి చాలా కస్తీబడి (శిష్యులు)

జేసిన దోషమువల్ల మూడువేలము అర్జునేంద్రకు భృతిగరిగి వుండ
వలె నని యత్నము జేసినందుకు మున్నూట అరవై యేండ్లుగా నిలిచెను.
వ్యాసుం వాక్యం తప్పక నిలిచెను అని యెంచి వాస్తవపును స్థాపించి
నారు గనుక ఆదారభ్యం యీవరకు యరవై తొమ్మిది స్పృహకులకు
మున్నూరు యేండ్లాయెను. ఇంద అరువైయేండ్లు పట్టణమున్ను సంచిత 5
వనమున్ను నిలిచియుండును.

కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకము

అని విన్నపంజేళి... యీ రాజ్యపట్టం కృష్ణరాయలవారికి రట్ట
వలెనని దళనాయకులతో పంకరించి, ఎందు ..కృష్ణరాయలవారు తాము
పెద్దలమైతిమి తమ మర్యాదగా రాజ్యపరిపాలనం జేసేటందుకు పట్టాభి 10
షేకం అధిష్ఠానకర్తలు శేయమని మంచి వేజాచి ముద్దులుంగర మిచ్చి
నారు గనుక దళనాయకులు అయ్యమరసు కొందమరసు బాచరసు యల్లమ
రసు వీరమరసు అప్పాజి లక్కణదళనాకులు యెల్లనదళనాయకులు అప్పర
పిళ్ళ మన్నూరుపిళ్ళ రాయపం రామచంద్రయ్య బొక్కనం భాస్కరయ్య
అవసరం వెంకటయ్య త్రియంబకయ్య లక్ష్మీపతి ప్రధాని తిప్పరుసు దళవా 15
యిలింగరసుపాకువనారా. .. కాదు అర్వీటిబుక్కరాజు పాకువమేకరాజు
శ్రీనర్సివారు బూదహల్లీవారు సంద్యాంబారు అవుతువారు. .. తొరగెంటి
వారు రాచూరి తిమ్మరాజు సంగరాజు వెలుకొంటివారు.... .. పెద్దపాని
అక్కప్పనాయుడు కమ్మదొరలు తుకువదొరలు మొదలయినవార లందరు
న్ను, నగరివిద్వాంసులు చతుర్వేది రామాదీక్షితులు అష్టభాషాకవిత కృష్ణావ 20
ధానులు శాబ్దికం పాండిత్యం వెంకటరామశాస్త్రులు సహప్రాపదాని ప్రభా
కరశాస్త్రులు జోష్యులు కవీశ్వరులు మరిన్ని గలిగిన పిన్న పెద్దలు
అందరున్ను శాస్త్రోక్తముగ శుభముహూర్తమందరి కృష్ణరాయలవారికి
మంగళహస్తానం శేయించి, కళ్యాణ వేదికయందు దింగాయపీఠమున
కూర్చుండనియమించి, దళదానములు షోడశమహాదానములున్ను శేయించి 25

రాయవాచకము

- స్వర్ణతుల రజితతుల రత్నతుల మౌక్తికతుల మేరుపులు కోటిగోదానాలు
 సహస్రకుటుంబప్రతిష్ఠలు మొదలైన దాసధర్మములు శేయించి చతు
 స్పసుద్రులనుంచిన్న బంగారు కలశముల పుదికములు తెప్పించి
 మరిన్ని గంగాయుమువా సరస్వతీ గోదావరీ నర్మదా సింధు కావేరి
 5 రామపర్ణి మొదలయిన మహానదుల పుదకములున్న తెప్పించి ఆష్టాదశ
 వాచ్య మోహములున్న మ్రోయగా, సుముహూర్తమందు బ్రాహ్మణచేత
 మంత్రోత్తముగి అభిషేకము శేయించి, ఆపింమ్మట కనకాభిషేకం నవ
 రత్నాభిషేకం శేయించి చలువల తక్లొత్తి, పీఠాంబరం ధరియించి, చందన
 అగరు కస్తూరి తట్టపుసుగు మొదలైన సుగంధాదుల ధరియించి, వారల
 10 నందరిన్ని విడిచిల కంపించి, ఆపింమ్మట అల్లండ్లు కొమ్మలు బంధు
 పరిజనులనున్న ప్నేహితలనున్న పంక్తిని పెట్టచ ప్రసాపడి, సుగంధ
 జలముల హస్తప్రక్షళనము చేశి, ఆచమనీయ్యము జేశి, గిలుకుపావాలు
 పెట్టి, సంక్షేపరూపాయణం చదువుతాను, శతపదాలు నడిచి, రత్నకంబళి
 మీద కూర్చుండుకొని, అస్పృశి మొదలైన వార్లనున్న దళనాయకుల
 15 నున్న ప్రధానులనున్న పిలువంపించి వారలతోను కృష్ణరాయలవారు
 ఆరిచ్చినది।

- “వీరస్యసింహారాయలవారు సింహాస్థానం వరభారకం వహించి
 నడిపించిన దారభ్యం యావరకు అచ్యుతరాయలు చంద్రమౌళిని
 మేమున్న కూర్చుండక పుంట్టిమి, యిప్పుడు మమ్మని రాజ్యవరభారకం
 20 వహించమన్నాడు గనక తమకు . సింహాస్థానస్థులు నడిచేదేరీతు, ప్రజ
 లను రక్షించే దేరీతు, పరిజనులకు నడిపిండ్లదేరీతు, ధర్మము ఆర్జించే
 దేరీతు, వయంచేసే దేరీతు, శత్రువుల జయించే దేరీతు, మిత్రువుల
 పోషించే దేరీతు, అవజనుల సాలించే దేరీతు, అశ్రువుల కొలిచినవారిని
 అడవిండ్ల దేరీతు, అత్తానంరక్షణకు అర్హులైన వారెవ్వరు, అర్థచింత
 25 పుసాయం అర్థవ్యయం నకలమున్న తెలిశే దేరీతు, శాశ్వతమైన కీర్తి
 ఖ్యాతిలుగలిగే దేరీతు, ఇవి మొదలైన రాజవీతులన్నియు తాముదెలిసిన

వాచనములు లెన్నగా తెలియజెప్పవలె"నని అనుభవించుచుండుట, అప్పటి అర్జునులను కొండమరను బాచరను మొదలైనవారలు పెరుగుచున్న "స్వామివారు అనుభవించి నీతికార్యమేవరి, వకలనీతులున్న, విచక్షణులున్న, వకలకారన్విర్యాహకములున్న, సామర్థ్యములున్న...మద్యేది సామాజికులతో ఆలోచించేది వకలసామ్రాజ్యసాధకమని రాయలదేవునితో రాజనీతులు విన్నవంజేసెడిది.

కృష్ణదేవరాయనికి మంత్రులు రాజనీతియుపదేశించుట

"సహృదవనాదిపతి అనంగా విష్ణు అంశ గావి యతరంగాదు. అది యేలాగులైనను "సరాకాంచ సరాదిప"మని భగవద్వాక్యం ఉన్నది.

శ్రీఅందుకు నీతిపద్యం.శ్రీ

10

౪ తరుణుండై వరత్నా
జరణుండై గంధపుష్పసరిమళయూతుండై
నరనాయకపరివృతుండై
వరగెనవారడమరు నిట సభాపతియనగన్.

౫ శ్రీరఘుడు విజయుండును
శ్రీరాధాత్తుండు సుగణతేజోనిధియై
యారయ సహృదవసముని
నారాధుం డగుట యెప్పు నావభసదుమన్.

15

ఇట్లు సహృదవమందు స్వామ్యమాతృ మహృత్కౌశ రాష్ట్రదుర్గబలంబులను రాజనప్తారగంబుల దెలిశి ఆందోలికా అంబర ఆభరణ వాహన రాజసన్మాన ఓర్వార తాంబూలంబులను ఉచిత సేపాంగంబులను రాణియెరుగవలయు సామ భేద దాన దండమాయోపాయ ఉపేక్ష మహేంద్ర జాలంబులు తెలియవలయు, రాజులకు సప్తవ్యవసంబులు గలవు. అందులకు నీతిపద్యము.

గీ. వెలది, జూదంబు, పానంబు, వేట, వలుకు
ప్రల్లదంబును, దండంబులరునడనము,

25

రాయవాచకము

పొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ వమ్మునేర

యనెడు న ప్రవృత్తనముల జనదు తగుల.

- అవి యేవి యెట్లంటేను:- వెంది, ప్రీవృత్తనము, జూదము, జూద
మాడుట, పానీయము, సురాపానముచేయుట, వేటపోవుట, పలుకుప్రల్లదము,
5 తిట్టుట, అకారణంగా దండించుట, అనుచితం వెచ్చజెట్టుట, యాయేడు
వృత్తనములున్న వర్జించవలెను. ఇదిగాక, సుత నిధి దేవగేహ వనతటాక
కృతి బ్రహ్మప్రతిష్ఠ మొదలైనవి న ప్రసంతానంబుల బడయుచు, కవి
విద్యాంస పౌరాణిక ఇతిహాస భట్ట పరిహాసక గాయకులను సభా సప్తాంగ
పరిషేషితుండై అన్యౌ మాంస మేదో దాతు అస్థి మజ్జా శు క్లంబులను
10 సప్తధాతువుల పరిజ్ఞాతుండై, లవణ ఇజ్జీ సురా నర్పిదధి క్షీరశుద్ధోదకంబు
లను సప్తపాగర పరిషేషింతలైన క్షోణీ చక్రంబు నిర్వక్రంబుగా భుజా
పీతంబున ఆదరింపుచు జంబూ వల్ల కుశ క్రౌంచ శాక శాల్మలీ పుష్కర
ద్వీపంబులయందు విజేచ్ఛ కీర్తిప్రభలు వెలుగొందజేయుచు, హిమవంత
మాల్యవంత నిషధ వింధ్య పారియాత్రక గంధమూదన హేమకూటం
15 బులను సప్తకులగిరి ప్రభావంబులు దెలియుచు కశ్యప అత్రి భరద్వాజ
విశ్వామిత్ర గౌతమ జమదగ్ని వసిష్ఠులను సప్తమహా ముషీశ్వరుల తప
స్సామర్థ్యంబుల కనిపింపుచు, శిరోవేష్టన కర్ణభూషణ గ్రైవేయక
అంబర వాహని గంధి తాంబూలంబులను సప్తశ్యాగంబుల నెరింగి, మరి
యొక్క కృంబు అస్పృశింబు ఆప్రసాదంబు అనర్థకంబు క్రోధంబు దీర్ఘ
20 చింత దీర్ఘసూత్రతము యెరుక గంధారల యెరుంగమియు ఆర్థంబులయం
దు అనాన క్రియు అనిర్థకచింత విశ్లేత కార్యంబులు శాయమియు మంత్రం
బుల రక్షింపుమియు శుభంబుల ప్రయోగింపమియు విషయంబుల తగులు
టయు వనంబరగిరి పదునాలుగు రాజ దోషంబులు పరిహరించి కనునృప్తి
సంచత్వంబువలన గోకులంబులు నందనవనంబులు జలస్థల పదస్థల వణి
25 క్రియ దుర్గరక్షణంబుల ఆర్థంబు లార్జింపుచు, పంగు అంధక మూక
బధిర వికలాంగులు మొదలుగాగల పాంథుల దయతో నరసి రక్షింపుచు

భయాతురుడై ఏ శత్రువుకరణన్న గాని రక్షింపుచు, అన్వీక్షి...దండవీతి
 అనియెడు తర్కవిద్యార్థశాస్త్రముల రహస్యములు నెరింగి, రహస్యహాని
 ఆశ్వారోహణగజారోహణ పద...లాభున విచక్షణుడై, దానధర్మ
 పరోపకారములగు ధర్మక్రయములనెరింగి, ప్రభుమంత్ర ఉత్సాహము
 లను శక్తికృయములు గలిగి శత్రుమిత్ర ఉదాసీనులను తిష్ఠింపజేయు
 దానెరింగి, ఉత్పత్తిస్థితిలయములను తిష్ఠింపజేయునెరింగి, ప్రాకర్మ
 ద్యాహ్ను పాయంకాలములను తిష్ఠింపజేయుచుండై ఆహవసీయ
 గార్హపత్య దక్షిణాష్టమి తేరికాగ్ని హోత్రములు నలుపుచు, తైత్తి
 షాంద్య సారభ్యములను వాయుషార్గకృయముల నెరింగి, యేలాగి...
 క్రముక ధవళపత్ర ముక్తాఫల చూర్ణములను త్రిగుణాత్మక మిమిలై... 10
 తాంబూలము లనుభవింపుచు, నక్షరణ వ్రమోగుణములను త్రిగుణముల
 నెరింగి, ఉత్తమ మధ్య మిధమములను తిష్ఠింప నాయకలక్షణముల
 నెరింగి, ధర్మార్థ కామ మోక్ష చతుర్విధ పురుషార్థములై, మే శాస్త్ర
 పురాణ ఇతిహాసములను చతుష్టయముల పఠింపుచు, ఋగ్వేదాప్సా
 సూధర్వణములను చతురాగమముల పఠింపుచు, బ్రహ్మదారి గృహ్య 15
 వానప్రస్థ బిక్షువులను చతురాశ్రమముల వారిని దెలిసి రక్షింపుచు, రథ
 గజ తులగ వదాతులను చతురంగ బల ప్రోముడై, మనోబుద్ధ్యహంకార
 చిత్తములను చతుర్విధములఁ దెలిసి, జైరాభ్యంగన దంతదావనివిర్మల
 వస్త్రములను చతుర్విధగరగరిక లుగలిగి వస్త్రాభరణగంధపుష్పములను
 చతుర్విధ శృంగారవంతుడై, ఉన్మదన మదనమోహన వశీకరణ సంకా 20
 సములను చతుర్విధమదనమార్గముల నెరింగి, భద్రదంత కూచిమార
 పాంథాల విట విదూషక పీతమర్దన నాగరీకుల వగుదివి హస్తవి చిత్తిని
 శంఖిని పద్మిని యను చతుర్విధ జాతి స్త్రీ లక్షణముల నెరింగి, బాల్య
 యౌవన కౌమారలోలులను చతుర్విధవయఃపరిపాకముల నెరింగి జార
 చతురిక సంపారిక గూతిక లక్షణముల నెరింగి, శబ్ద స్పర్శ రూప రస 25
 చంద్రములను సంఘమహాభూతముల నెరింగి, శ్రోత్రకర్మక చక్షుఃవాసికా

రాయవాచకము

జిహ్వలను పంచేంద్రియంబుల పదిలమై, మిత్రభేద సుహృద్భావంబులను
 వివిధగ్రహ లద్ధివాసన అసంప్రేక్ష్య కార్యత్వంబుల నెరింగి, ప్రారంభో
 పాయ పురుష ద్రవ్య సంపత్తి దేశకాల విభాగ వార్తా ప్రతికార్య సంది
 యను పంచాంగంబుల నెరింగి నడుపుచు, వృద్ధి వ్యాపస్తేజో వాయు

5 రాకాశంబులను పంచభూతాత్మకుండైన ప్రాణాపాన వ్యానోదాన సమా
 నంబులను పంచప్రాణస్థానజ్ఞుండై, ఆరవిందం అశోకం చూతంమల్లి రా
 సిలోత్పలంబులను పంచబాణములకు లోనుగాక, ఊడుట మెటుట ప్రేయుట
 రచ్చుపైకం ఆలాపంబులను పంచమహావాద్యంబుల నెరింగి, భక్ష్య
 భోజ్య లేహ్య చోష్య పానీయంబులను పంచవిధ ఆహారంబుల నెఱింగి,

10 కటుతిక్త లవణ అమృత మధు కషాయంబులను షడ్దశసంబులజంబుల
 నడుపుచు, సంది విగ్రహ యాన ఆసన ద్వైదీభావ సమ్యాక్రియంబులను
 రాజషాఢ్గుణ్యంబులను యెరింగి, హరిశ్చంద్ర చల పురుకుర్చ పురారం
 వగర కార్తవీర్యులను ఆర్దురు చక్రవర్తుల చరిత్రంబులు వినుచు,
 గయ అంబరీష శశిబిందు అనింగు వృధు నృగు మరుత్త భరత రామ

15 దిలీప శివి రంతిదేవ యయాతి సూంధాక భగీరథులను పవార్దురు రాజుల
 కథాశ్రవణ...జ్ఞై న కాపాలిక బౌద్ధ చార్వాకంబులను షడ్దర్శనంబులను
 యెరింగి, వేదాంత, మైత్రేయిక, భిట్ట, పృథాకర, పూర్వోత్తరమిమాం
 సంబులవియదు షట్పాత్రంబుల పఠీక్షింపుచు, ధన ధాన్య వస్తు వాహన
 బంధుజన దాసీదాసాది జనులను గలిగి భోజన వస్త్ర గంధ పుష్ప తాంబూ

20 లంబుల ప్రియ కామివీ సంగగోష్ఠియు పాస్సులను అష్టదోగంబు లనుభి
 వింపుచు, కులఘ్న రూపము విద్యయు చలము బలము యవ్వనము
 రాజ్యంకలను అష్టమదంబులను అహంకరించి, కస్తూరి కర్పూరం
 చాందు జవ్వాజి అగరు పన్నీరు తట్టపుసుగు శ్రీగంధంబులను షడ్మళ
 భేషమండై, వాగెయు రాగెయు బహుమానంబు కేశయు శత్రుసాధనంబు

25 వీరాత్మంబుల రాకయు అను అష్టావధానంబుల నెరింగి, శృంగార వీర
 కరుణ అద్భుత హాస్య భయానక బీభత్సరౌద్రావేగుండై, ముక్తామీ

మాణిక్య వజ్రనైదూర్య గోమధిక పుష్పరాగ వీలప్రవాళ మరక
 తంబులను నవరత్న వరిషీతుండై, వర్ణం మహావర్ణం శంఖ మరక
 కచ్చప ముకుంద కుంద వీలవరయును విధాపంబులను గల్గి, నసయును
 భరతజలము అష్టగణ లక్షణంబుల వెలింగి, స్వరవతి ప్లవవతి ఉభయ
 వతి హృదయను న్వరవికల్ప ప్రాగ్భవ నళయప్రభు విభాగంబుల కాపి 5
 ఆదేశ విత్య ఆర్య అణింద వర్గ తక్కిటి యొక్కటి వరవలాట వకుళ
 లను ఇరవై వళ్ళుతేడముల వెలింగి, ఋతు నాయక అభ్యుదయ వని గిరి
 రతికేళి జలప్రమాణ రతమధుపాన వీరివతి పురసుత మంత్రదూత పవణ
 యాదు లనందిరిగిన ఆష్టారళ వర్ణనములును దెలిసి, సంస్కృతి
 ప్రాకృత పూరపేసి మాగధ పైశాచిక చూళిక అపభ్రంశ తెనుగులను 10
 అష్టభాషాప్రవీణుండయి, యతిభంగ చందోభంగ వృషభుక్తి సంకయ
 ప్రక్రమ వృధలావర్త విరూపిత శబ్దవిచోధంబు గ్రామ్యంబులను దళి
 విధ అవళబ్ధిలుం జొరవియ్యక, నవరసాలంకారుండై చందోబద్ధమై,
 మృదువర్ణన వాక్యంబులు గలిగి, వాక్యం దళ పీఠాభావనై భవంబుల 15
 వెలింగి, లక్షణ లక్ష్యంబుల కావ్య నాటకాలంకారంబుల జెప్పవేర్చిన
 సుకవుల నరసి రషీంపుడు, చూచుచు చింతించుట వగమిట ఉత్పరసుట
 కొవియాడుట సిగ్గు నెరుంగక యుండుట అన్నం బిరోచకమగుట
 జ్వరము వచ్చుట నాలుక తొట్రువడుట జీవం తొలగజూచుట అనియెడు
 దళావస్థల మర్మముల వెలింగి, వజుకుట వోప్పవచ్చుట గరిగరిక 20
 విడుచుట కలహియగుట చింతివొందుట దైన్యము వొందుట యుతి
 యగుట వోపుల పొగలుట వున్నచోటి తెలమట ఆత్మ మరచుట
 నిరాహార్యగుట కాగుట మోతుంబు దాల్చుట అరజీవం తొలగుట
 పంచత్వచనంబిరిగిన పోదళావస్థల భేదంబులెలింగి, అంగుష్ఠం అర
 కాలు మడిమెమోకాలు జిహ్వ ఉరం నాభి కుశీ కుచవక్ష గళ అదర 25
 కపోల నేత్ర పాల మస్తకంబును పోదళకలాస్థాన మర్మంబుల దెలిసి,
 వెలిదంబు కలువ విరికము మామిడి జాజి పొన్న పొగర అశోకము
 విరువాజి మల్లె మొల్ల గేదంగి వామిలి కలువ మరబొన్న కదళికాపుష్పం

రాయవాచకము

- బలను షోడశ బాణంబుల నెరింగి, చిగురు విల్లు చెరుకువిల్లు తీగెవిల్లు
 పూవిల్లు నాలువిధంబుల విండ్లునుదెలియఁటయు తేటినారి కురివేలునారి
 చిగురునారి తీగెనారి యనంబరిగిన నాలుగు విధంబుల నారులను నాలుగు
 విండ్లును ఎక్కు-బెట్టి షోడశ బాణములున్న షోడశ కళాస్థానంబుల
 5 గురిజేశి యేయుమరునకు లోనుగాక, చౌషష్ఠి విద్యాప్రవీణుల అరశి
 రక్షింపుచు, దుష్టజననిగ్రహంబును శిష్టజన పరిపాలనంబును జేయవలయు’
 ఇంకా రాజనీతులు అనేకములు గలవు అందున కించిత విన్నపం
 జేసితిమి.” అని అప్పాజి ఆయ్యమరసు కొండమరసు బాచరసు మొద
 లయిన వారు విన్నపం జేశినందులకు, కృష్ణరాయలవారు వాల్లంజూచి
 10 “మీకు భూత భవిష్యద్వర్తమానములున్న దూరదృష్టి కార్యములున్న
 ఆగత అనాగతములున్న తెలిసినవారలు గనుక రాజనీతులన్నిన్ని
 కరతలామలకముగా పలికితిరి. భ్రమరము వామువుచేత పువ్వులవాసన
 నెరింగినట్లు భ్రమరకీట న్యాయముగా నన్ను నగరికి ఆదాయమున్న
 అయ్యేటందులకు యేరీతు”నని అడిగినందులకు సామాజికులు “ధర్మం
 15 శప్పక నడిచే నెలమాడు వానలున్న గురుసును. భూమిన్ని బహువుగా
 పలించును. నగరివారు నాయము శప్పక కలిగిన అప్పనం తీస్తే ను
 నగరివారికి ఆధిక శ్రేయస్సున్న గలుగును. అందు నుంచి బొక్కన
 భండారములకు” కొక్క రూపాయలు బహువుగా వచ్చును,” అని
 రాజనీతి చెప్పినందులకు — ‘వద్యోం’

20

న్యాయము ప్రజపెక్కువకు ను
 పాయము ప్రజకలిమి సిరికుపాయం బగుటన్
 న్యాయము భండారము సర
 నాయకులకును సంక్రుతి నారాయణుడా.

25

అవిచితి చదివి వివేచించి సాధువులవాల్లంబును, సాధు జంతువుల
 కున్న, బాధజేశేవారిని శిక్షింపక వరాకు జేస్తేనే రాజధర్మత్వమున్న,

విశ్వర్యమున్ను, జేసిన పుణ్యమున్ను కీర్తిపైపోవు నది సిద్ధాంతం. ఇది గాక ద్వాపరయోగమందు కలియగాదివి పరీక్షితు మహారాజా రాజ్యాభిషిక్తుండై మీవరేనే ధర్మకావ్యములున్ను, కృతయోగమందు నాలుగు పాదములున్ను, శ్రేతాయోగమందు మూడు పాదములున్ను, ద్వాపర యోగమందు రెండు పాదములున్ను, కలియోగమందు వొక్క 5 పాదము కనక ధర్మదేవత దేవ్యాకారమై ధర్మరాజా ధర్మవతిపాలనము శేయంగా యిన్నాళ్ళు మఱాస వుంటిమి; యిప్పుడు కలి వ్రవేళమాయెను. మూడు పాదాలు అధర్మమున్ను, వొక్క పాదం ధర్మము గనుక కాలు నిలువరాదని వొక పాదం నేలమోవలేక దుఃఖాకాంతయై యొందగా, పరీక్షితు మహారాజా సగరుశోధనకు ఏకదేశాన బయలుదేరి రాగా దేసు 10 వును గని కాలు నిలువలేక కన్నీరు తోడట్టు చింతింపుతావుండగా జూచి, సాధువులైన వార్లను యెవరు బాధజేశిరో అని రాజా కామదేసు పును అడిగినందులకు — “నీవు నన్నుడుగ కారణమేమి? నిన్నుండి అయ్యే ప్రయోజనము లేమియున్నది?” అని మందలించినందులకు “మీవిమిశ్రముగా అడిగినానికే గాని పూరకే అడిగినవాడను గాను” 15 అనివలుకరించగా, “మమ్మునుంచి నీకు అయ్యే ప్రయోజనమున్ను శ్రేయస్సును వరానుర్పించక వున్నట్లయితే హానికదా” యని అడుగగాను, అప్పుడు పరీక్షితు చెప్పిన పద్యం.

క సాధువులగు జంతువులకు

బాధలు కల్పించు ఖలుల భంజింపని రా

20

జాధము నాయున్వర్గ

శ్రీధనములు విడచిపోవు సిద్ధము-తల్లీ.

ఆమ నీతి చదివి తాను అర్జున పిత్రుడు, అభిమన్యు పుత్రుడు, పరీక్షితుండనువాడను అభిరామం చెప్పగా అప్పుడు కామదేసువు తాను ధర్మ

రాయవాచకము

- దేవతను అని తన విజ వ్యరూపము కనిపించి నీ యాజ్ఞతో పకలమైన వారున్ను నడుచుకొనవలెను. కలి దోషములు తన్ను బొరయకుండా నీవు రాజ్యముచేసే దినాలన్ను నాలుగు పాదములతోడట్లు నంచరించేటందుకు ధర్మం పరిపాలనం శేయవలెను. అని ఆశీర్వాదముజేసి అంతర్దానము
- 5 బొందె. గనుక ఆ పరీక్షితు కలి దోషమునకు వుండకగిన స్థలము లున్ను పుండేటందుకు నియమముజేసి రామరాజ్యమువలెను ప్రజలకు మృత్యువు వలన తస్కరుల వలన అనావృష్టి దోషమునకు భయము లేకుండా ధన దాన్యముల పరిమితముగా కట్టడి చేయించి నమర్దులై శతా యాపు పరిపూర్ణులయి సుఖాన వుండిరి. గనక ఆ రీతివలెను స్వామి
- 10 వారున్ను ధర్మపరిపాలనం జేసుక రాజ్యం యేలవలెనని తెలిసినారు, గనక ఆ నీతులంతా అప్పాజి మొదలయిన వారలచేత లెన్నగా విని రాయలవారు యీ వరకున్ను యీశ్వర నాయకుడున్ను, నరసింహా నాయకుడున్ను, నీరవ్యసంహ్మ రాయలవారు రాజ్యపరిపాలనం గావించి నారు గనక యిప్పుడు ఆ రాజ్యములన్ను, దుర్గములన్ను దేశము
- 15 లన్ను, కోటకొత్తశములన్ను, విష్ణు స్థలములన్ను, పుణ్యభూము లన్ను, సామంత వరదు రాజ్యములన్ను, జూచిరావలెనని పలకరించి నందులకు స్వామివారు అవతర్చిన కార్యం.

- ఉచితమేసరి, పెద్దలు వీరిన రాజ్యములు తొక్కి చూడవలెను. ఉన్న తావున్నె యున్నట్లయితే యే కార్యమున్ను తెలియదు. అటు
- 20 గనక రాజ్యములోగల ప్రజలన్ను స్వామివారిని పొడగనవలెను. శత్రుజనులకున్ను, సామంతరాజులకున్ను, పరభీకరమగునట్లుగాను

లోక వార్తలు తెచ్చుటకు వేగర్ల నియమించుట

- చతురంగబలములతోడట్లు అడ్డదిక్కులన్ను తొక్కిజూచి కీర్తి వెలయ జేసి రావలెను. అని విన్నవం జేసినారు గనక కృష్ణరాయలవారు
- 25 అనందముబొంది భూవిస్తారమున్ను రాజ్యములన్ను చూడవలెను అని

నిశ్చయించి మునుకలుగా చారులవలన ఆ యా దేశములున్ను, ఆ యా దిక్కులనుండే దొరలు, మన్నెరికముల నడతలున్ను, వారివారి కలిమి బలములున్ను, గ్రామాదులున్ను, వల్లభి, వట్టిములున్ను, వండిత పామర జనులు అడుకొనే వార్తలున్ను, కోటకోత్తళముల యుంధరి నడవడికెలు తెలిగి నానాటి ప్రవర్తకములున్ను గోవ్యముగా వచ్చి పలక 5
రించేటట్లుగా, కాలు వేగం గలిగి బుద్ధివిచక్షణులై బహుళాపాంతర ములు దెలిసి బహురూపములుగానున్ను నంచరించి అంతరంగ వార్త లరకి వచ్చేటట్లుగా విజయాపురం, అహమదాబాదగరం, ఔడదకోట, రాజ మహేంద్రం, అరంగం, చెన్నపట్టం, శ్రీరంగపట్టం, చదరంగపట్టం, శ్రీరంగం, మదుర, రామేశ్వరం, పుమ్మత్తూరు, శివనముద్రం, పెను 10
కొండ, గలకొండ, గుర్రంకొండ, మేల్పాడు, మొరనునాడు, పుట్టం శీమ, అరవరాజ్యం, మళయాళం, కొచ్చి, కొంకణం, కేరళం, విరాట పురం, వరాటదేశం, మగధ దేశం, మత్స్యదేశం, విదర్బదేశం, కాం భోజ నగరం, కాశ్మీరఖండం, ఢిల్లీనగరం, ఇవి మొదలయిన శాపుల కున్ను, తులవ హైమ మొదలయిన దక్షిణ రాజ్యములకున్ను, చంద్ర 15
గిరి, గండికోట, కడవ, ఎంద్యాల, బెల్లంకొండ, రాచూరు, ముదు గల్లు, విడిగల్లు, మైసూరు, మొదలయిన స్థలములకున్ను వేగుర్లున్ను నియమించి అంపించి పట్టణముల నంచరించంగా అహంకరించినారవిన్ని వరులక్రొవ పోయినారని విచి నానున్ను వారిని ఆజ్ఞాశేయమని కట్టిద చేసినారమని మీరందరున్ను నగరి ఆజ్ఞ పిరక నడచుకొమ్మని అనతిచ్చి 20
చారు.

కృష్ణరాయని నిత్యకృత్య వివరణము

కనుక అవి మొదలు నమమైన వార్లున్ను భయస్థులై పట్టముతో నున్న. వీరులయందున్ను, మార్గములయందున్ను యెవరు యెదురు శాకినా యేమని తలంచేవారు లేక సుఖముగా నంపారము జేసే నీతికి నడి పెంచి రాయలవారు నిత్యకృత్యములున్ను రాత్రి కొలుపుతీరిన తర్వాత 25

రాయవాచకము

- నగరు శోధనకు విచ్చేళి నకల కార్యములున్ను తెలుసుక, అరుణోదయా
 వికి నగరికి వచ్చి కొంతకడవు పవ్యళించి యుదయాననేలేచి దంతధావన,
 ముఖమజ్జన, నామ తీర్థపు కొలుపుజేసుకొని పెద్దకొలుపునకు వచ్చి తాము
 రాత్రి నగరు శోధనకు బయలమెరళెవేళ గనుకొన్న కార్యములు విన్న
 5 కార్యములన్నియు మనస్సుకు దెచ్చుకొని, తలారి జంగయ్యను జూచి
 రాత్రి పట్టములోని ప్రవర్తమానములేమి అని అడుగగా నకల కార్యము
 లున్న విన్నవం జేసును గనక తాము జూచినందులకును సమరసముగా
 వున్నట్టాయన విని పూరకేవుందురు. సడచిన కార్యములలో బలదుర్బల
 ములు తెలుపకపోతే యీ పాశ్చాత్యుల యటువంటి వీధిని యాయీశ్రేణిలో
 10 ఇంన్నో యింటివద్ద రాత్రి-నడచిన న్యాయములు తెలిసినవాడవుగావు
 విన్నవ సేరములేమి నీవు తలారికం జేసేదిన్ని మేము రాజ్యపరిపాలనం
 జేసేదిన్ని రెప్పాయనని అగ్రహపడగా తలారి వీధిజెంద తాను రాత్రి
 పగలు విద్రాహారములేక వీధులను మనుష్యుల నుంచుక వజ్రేవజ్రే నడుచు
 వార్తలు పరామర్శించి రమ్మని భద్రపరచి రాయలవారికి యెవ్వరు
 15 మరుగుపడ విన్నవింపినారో అని పరామర్శించగా రాయలవారు నగరు
 శోధనకు వెళ్ళి పరామర్శించగా కన్న కార్యమింతేగాని విన్న కార్యము
 గాదు అని యెంచి ఆవారభ్యం పట్టములో కావలికట్ల వారితోను జతన
 మ్ముగా కాచి పడచు కార్యములు పచ్చి తెలుపుమని దిట్టపరచి రాయలదేవుని
 వార్త రాత్రి నగరుశోధనకు వెళ్ళుదునని నీవ్వరిని అడుగక వీధులో
 20 దుడుకులు రావియ్యక హెచ్చరికతో నుండుమని పలికి తానున్న తనకు
 అప్తులయిన వార్లన్ను తన్ను కొలిచిన వార్ల తోడట్లు రాయలదేవుని
 వారు కొలుపుదీరి నగరిలోపలికి పోయిన క్షణమే హజారమువద్ద కాచి
 వుండి నగరు బిగమ్ముతలయినచెందు మేడియలకు రాయలవారు వీలావ
 తారముగా బయలుదేరే జాడజూచి తనుపించుకోగా, అంతటంతట
 25 హెచ్చరికగా రాగా రాయలదాని జూచి తలారి జంగయ్యను
 వీధిని మేము విత్తకృత్యమున్ను పగరు శోధనకు బయలుమెరళె
 వకుము నీవున్ను వీతిగ్గలవారున్ను మూరాఫ కనుపట్టక రమ్మని అన

తిచ్చినారు గనక తలారి జంగయ్య అచారభక్తిం భయము గలిగి
 రాయలవారు నగరు కోదవతేకి తిరుగా నగరు ప్రవేశం అయ్యేవరమును
 వీధివీధుల వెంటదినే తిరిగి మరీగి తన విరిది కొంచుకు పోవును. యీ
 వర్తమానములు అప్పటిగారు మొదలైన సామాజికులు విన్నవార్లయి
 వారు వారు అలోచనావచనై తమ తమ యిందల్లోను రాత్రివిగళ్ళు 5
 మాట వలుకులాడుకొనేటప్పుడు యాది హెచ్చరికలు గలిగి అప్తాలోచనలు
 నడుపుతావుందురు. యీరీతిని వుండగా కృష్ణరాయలవారు విశ్వకృత్వ
 మున్ను ప్రాతఃకాలమందు పద్యనీతిచదువమని వింజ్ఞాపుందురు. గనుక
 వనినాడు పద్యనీతి చంద్రయ్య తనకు రాజుడక తన యువకుని నగరికి
 అంపగా ఆయన వచ్చి సంజయనీతి, విదురనీతి, చాణక్యనీతి, భర్తృ 10
 హరి నీతిశతకము, ఇవి మొదలయిన నీతి చదివినాడు. గనక వనిపద్య
 మైనా తప్పక చదవగా రాయలవారు సావధానచిత్తులై వినేయెడల పద్య
 శతకమున వని నీతి పద్యము.

క. బలవర్గము సామంతుల

బలమున కగ్గలముగల వృషాణున కొదవే

15

బలిమె పెజన్మపలి కాళ్ళ

బలసంపద కెంత దప్పు బద్దె నరేంద్రా.

అని నీతి పద్యము చదువగా రాయలవారు ఆ పద్యము ఇనుమారు
 ముమ్మారు చదువమని మనస్సునకు తెచ్చుక వనినాడు కొలువులోవలను
 కరణీకుల పిలువనంపి వారలతోను కర్పాటక సింహాసనమునకు ఎన్ని 20
 లక్షల రాజ్యములు ? ఆ రాజ్యములో గోరిదుర్గ, వలదుర్గ, వనదుర్గ,
 జలదుర్గములు యెన్ని ? కోటలు యెన్ని ? నగరములు గ్రామభూములు
 యెన్ని ? యేయేదుర్గాలకు యెంత నగరి జొక్కసాన వుండె? రాక్క-
 రూపాయలకున్న, నవరత్న భూషణములకున్న, స్థాపించివుంచిన
 విశేషములకున్న, శివుమణియగర్లమీద చెల్లునిలువకున్న, నగరికై 25
 తీతం, యేనుగ, గుర్రం, పరిణవాలకున్న, వివరముగా లెక్కవ్రాసి

రాయవాచకము

తెచ్చి చదువమని తొమ్మిది సంప్రతులనున్న పిలుపించి ఆనతిచ్చిరి,
గవక చిన్నభండారం అల్లాలనాడుండు విన్నపం జేసినది. “యీ వర
కుమ్మ పీర నృసింహరాయలవారు లెక్కపట్కాలు అడిగి పరామరికించిన
వారు కారు. ఇప్పుడు స్వామివారు లెక్కలు పరామరిక జేస్తున్నారు
5 గవక యేమే లెక్కలు విన్నపం గాయమన్నారో ఆయా లెక్కలు

కోశాది వివరణము

కేకరించి వ్రాసి నేట మర్నాటమ అన్నియు విన్నపం జేసేమని లెక్క
పట్కాలు జాగ్రత్తగా రేయిపగలు వ్రాసి కేకరించి ఆ మరునాడు లెక్క
విన్నపం జేసినది. విద్యారణ్యస్వాములవారు యీ పట్టం గాపించే
10 టప్పుడు సింహాస్థనస్థునికి నిక్షేపించినది తొందై తొమ్మిది కోట్లు యాదై
యారు లక్షల ద్రవ్యంగాక భూషణములు నాలుగు కోట్లున్ను, నవరత్న
ముల ఆరు కోట్లున్ను, వున్నది. అవిగాక యీ వరకుమ్మ సింహాస్థన
స్థులు సింహాస్థనమున్ను నడుపుకొని కేలపు శిర్దాయాలు పోగా బొక్క
పాన వుంచినది పందొమ్మిది కోట్ల యాదైయారు లక్షలద్రవ్యం.
15 ఇదిగాక కర్ణాటక రాజ్యం పదికోట్లు యెనదై నాలుగు లక్షలున్ను,
దేవదాయం, బ్రహ్మదాయం, వర్వమాన్యం, మతపరములకు అర్పవై
లక్షలు పోగా విలిచినది పదికోట్లున్ను, ఇరవై నాలుగు లక్షల రాజ్యాన
జీరావంజ్జోక గుర్రములకు, రోజు గుర్రం వొక్కంటికి నూరేకి పెట్ట
లెక్క గుర్రములు వెయ్యింటికి లక్ష పుట్ల వంతున గుర్రాలు యిరువై
20 నాలుగు వేంటికి, యిరువై నాలుగు లక్షలున్ను, యేమగ పట్కంటికి
రోజు వెయ్యేకిపెట్ట లెక్క, యేనుగలు నూట యిరువైయింటికి
పందెండు లక్షలకున్ను యేనుగలు వెయ్యిన్నేన్నారు. బంటు ఒక్కం
టికి నెలకు పుట్టి రెండేకి వరాలలెక్క, బంట్లు వెయ్యింటికి రెండు వేం
వంతున రెండులక్షల బంట్లకు రోజు నాలుగు లక్షలున్ను, యీ లెక్క
25 ప్రకారాన అమరనాయకం, గుర్రాలు ఏనుగులున్ను, పందెండు
వేలున్ను, కార్పలములు రెండు లక్షలున్ను, ఇందుకు రోజుకున్ను

ఆయకం, ఆవని, చెమ్మేటి దుర్గం, గుత్తి, గండికోట, చంద్రగిరి,
 గుర్రం కొండ, మద్దూరు, పోమగిరి, త్రిశిరపురం, కున్నూర్, పెను
 కొండ, ముస్తీదులయిన దుర్గములున్న, నంద్యాల, శ్రీరంగపట్నం,
 వుమ్మూరు, దళనాయకుల కోట్లావల్లంకోట, మదుర, పాళ్యం కోట,
 దిండికల్లు మెదలైన నత్తవేడు, కొట్టికల్లు, దంపికోట, నారణం 6
 మెదలైన వనదుర్గములు దేశములు గల రాజ్యమున్న యేనుకొవి
 కొలుప్తావున్నారు. లెక్క ప్రమానికి శీమలు కొవి యేనుగు, గుర్ర
 ములు, బంటు బయడలు, అబద్ధితికి కొలువక వున్నారు. గనక
 చిత్తానకు తే సవధరించేటట్లు శాయవలెను అనిపింపం శాయంగా రాయ
 లవారు కరణాలతోను అమరనాయకానకు వగరికవిలె నావలిప్రదారాని 10
 యేనుగు, గుర్రంబంటు బయడలకు వివరముగా లెక్క వ్రాసెమ్మని
 ఆనతిచ్చిన తర్వాత సగరికైజీతం, యేనుగు, గుర్రం, రాణువకు లెక్క
 యేమిన్ని చదువలే దని మనస్సున యించి అప్పాజి అయ్యమరసు మొద
 లైన వారిని జూచి ముందర నడిపించతగ్గ కార్యములకు ఆలోచన యేమని
 ఆడిగినందులకు, అందరున్న పూరణే వుండగా పాటవ తిమ్మరసు గారు 15
 ఆలోచనపరుడై ఏమిన్ని ఎలకరించక స్వామివారు చిత్తానకు సరిపోయి
 వట్టు నడిపింతామని సంబుధిగా విన్నవంజేసినాడు గనక రాయలవారు
 తమచిత్తావ సంహృదవన పరభారమునకు కర్తల జేసినమాత్రం ఇంతే
 గాని నకల ప్రపంచంమున్న పామాణికులు ముఖంతరముగానే నడుస్తా
 వున్నది తమమాట నలుకులు యెవ్వరు వివేరు అధికారతరుణమందు 20
 స్వాతంత్ర్యముగా నడిపిస్తే శుంత్రభిన్నమై కార్యములు కొనసాగదు.
 కాబట్టి వాకిటి పిన్న పెద్దలు తమరయ్యె తెలుసుకొని ఒక కార్యం నడిపిస్తే
 అప్పుడు తమకు స్వతంత్రముగా నడుచును. అమరు, మనస్సుని దూర
 యోచన యెంచి ఒకనాటి రాత్రి వగరు శోధనకు బయలుదేరినట్లు వగరు
 వెడలి పట్టానకు రెండామధ్యభారాన ఉత్తరపుదిక్కున వాని దేవళము 25

రాయవాచకము

కృష్ణరాయలు పట్టణ శోధనకుంబోవుట

- ఉండగా అక్కడికిపోయి నిలిచి నందివాణ్ని నీళ్ళు తెమ్మని దంతదావన ముఖమజ్జిన నామతీర్థమై స్వామి నివేదనమైన ప్రసాద పజ్ఞారములు తెప్పించుక ఆరగించి కూర్చుండగా అంతట పట్టంలో యెప్పటివలెనే పాకువ తిమ్మరసుగారు నగరికి వచ్చి రాయలవారు పుష్పిదయమైనారో అని పరా
- 5 మరళించగా అచ్చట కాచియుండే దాదులు హెగ్గడికత్యలు జోసి కత్తెలు అణ్ణగర్లు నిన్న రాత్రి రాయలవారు నగర శోధనకు పోయినట్లే యింకా రాలేదు అని పలికినారు. గనక వారలతోను యికను యెవరు వచ్చి అడిగినా గాని రాయలవారు శిరోభారమై ఇంకా పుష్పిదయం శాయలేదు అని చెప్పేటట్లు నియమించి హజారముఖానకు వచ్చి
- 10 కూర్చుండి గూఢచారులను అప్తదిక్కుల చూర్ణములనున్న పరిశోధించి యేకాంతముగ వచ్చి పలుకరించమని అంపగా, ఆచారులు యెనిమిది దిక్కులకున్నజోయి విచారించిరి గనక వారిలో పరిశోధకుండైన గూఢచారుడు వచ్చి పాకువ తిమ్మరసుగారితో పట్టానకు రెండామడ దూరానట ఉత్తరముగాను పశ్చిమంధరంగనాథస్వామి నన్నిధికి ఏకాంతముగా విచ్చేళి
- 15 కూర్చుండుక పట్టణము దిక్కుముఖము చూస్తావున్నారని రహస్యముగా పిలువగా అప్పటి దొరమన్నీలకు, అమరనాయకుం కందరికిన్ని రాయలవారు వేటబోవుతావున్నారు మీ స్తోమముల తోడట్లు శీఘ్ర గతిగా రమ్మవి అందరికి చీట్లువ్రాయించి అంపించి తాము మునకలుగా తరలిబోయినారు గనక పట్టణములోగల రౌతులు, మా వుత్తులు, బంటు,
- 20 పరివారములున్ను, దొరలు మన్నెరికములున్ను అందరున్ను ఆ క్షణమే కదిలి పోయినారు. అందుకు మునుకలుగా తిమ్మరసయ్యగారు కూడాను విల్లుతెట్ట మేరకు అందలముడిగి బంటు బయదలన్ను, యేనుగ గుర్రములనున్ను, బారుదీరిపుండేటట్లు కట్టడజేళి మితపరిజనము తోడట్లు కొంత సూరముజోయి అచ్చట అందరినిన్ని పిలువమని యేకదేశాన తాము
- 25 వక్కరే కోట వెంపట పొంటిగా పోగా రాయలవారు తిమ్మరసయ్య వచ్చేదిగని పచ్చదము నిందారుగాగప్పుకొని నిద్రపోయ్యేరీతిగా వుండగా

రాయలవాచకము

అప్పాజి రాయలవారి వద్ద చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి వుండగా కొంత
శేషునికు కమపించుకోక ఆ తర్వాత రాయలవారు విదుర మేలుగాంచిన
రీతిగా లేచి అప్పాజిని జూచినవారై మీరు యిచ్చటికి యాల వస్తరి అని
అడుగగా తిమ్మరనయ్య అర్థబడివిన్నవంజేసినది. పామివారు విన్నరాత్రి
నగరు శోధనకు బయలుమెరిసినదై యిచ్చటికి విచ్చేసిన మార్గము తెలియఁ
యధావత్తుగానే నగరికిపోయి పుష్పేంద్రయమైనారో అని అడుగగ హెగ్గడి 5

తిమ్మరుసు రాయలవారిని మందలించుట

కత్తెలున్న అణ్ణుగకులున్న రాయలవారు నగరు శోధనకు పోయి
నదే వచ్చినవారు గారని చెప్పగా మనషుకు చాలా విచారమై ఆయా
దిక్కులకు చారుల వంపగా అచ్చట విచ్చేకి వున్నారని చెప్పగా వివి యీ
వార్త ప్రకటించరాదు అని మనసువ యెంచి రాయలయారు వేట మార్గ 10
ముగా పొగిపోయినారు గనక దొరమన్నీల అందరినిన్ని తమతమ
పోవుములతోడట క్షిప్రగతిగా పొగి రమ్మవి చీట్లు అంపించి వద్దనున్న
వారికోసు రాయలవారు వేటమార్గముగా పొగిపోయ్యేటప్పుడు రమ్మవి
అనతిచ్చి అంపినారు గనక పోవలకవున్నది అని వార్లతో మందలించి 15
కదలి వచ్చి. ప్యామివారు యీ రీతివి రావచ్చునా? యీ వార్తలు
లోతులకు తెలిపితేను వట్టమున్ను కోలుపోవును. దునేదారులు విన్నాము
అనకీర్తి, గనక యంతటి కార్యము జేశేది అమచికము. ప్యామివారి
చిత్తాన యంత కార్యమెంచి రావచ్చునా అని వీతి మార్గముగా మమ్ము
భయోత్సాహములుగనున్ను తెలిపినందులకు రాయలవారు, “సింహాసన 20
పరధారకం వహించే మీ వంటి పెద్దలువుండగా అట్టి కార్యములు యాల
వచ్చివి మీరు కృతాన్ని బట్టితే మేరువు శాయగలరు. ఆ మేరువునే
తృణముగా నడిపించగలరు. ఆ ఘటనమటనా సామర్థ్యములు మీకే
గలవు”, అని వ్యంగ్యోక్తులుగా అనతిచ్చినందులకు సాకువతిమ్మరనయ్య
పలికినది, “అరీతే అవును. అవి యేమియంచేను ప్యామివారు నకల
కార్య భారములున్ను మామీద వూరికె జేసి నడిపించంగా ఆరీతున 25

రాయవాచకము

- నడుస్తా పున్నది. చిత్తానకు రాకుంటే మేమనగా తృణమాత్రం. తృణ
గ్రాహి యయిన యింద్రనీలము ఖ్యాతిబొందును. తృణమని యెంచి
గ్రహించక పున్నట్టాయెనా జాతి నీలము గాదని వెల తరుగును. అటు
గనక యేలిన స్వామివారి ప్రతాపమువల్ల నేగవా కొలిచినవారు ఘనమౌళి
5 కొలిచినవారను ఘనముగా నడపగానే యేలినవారికి కీర్తి ఖ్యాతులు
గలుగుట, అని ద్వంద్వార్థముగా విన్నపముచేసి పట్టానకు విచ్చేయుడా
అని తెలిపినందులకు రాయలవారు తన ధారతన మేమి అనంగా యేది
తన అంకగ్రంథంకలకు యెవరు వచ్చేరు, రాని వారిని మేము యేమి
జెప్పేము, దండించనర్హులముగాము దండనాయకత్వం లేనివారికి ధరణి
10 యేలేదెట్లు, ధర్మపరిపాలనం చేసేదేరీతు, దుష్టనిగ్రహం శిష్టపరిపాల
నం శేయవలెనని చెప్పి తిరుగా అందుకు ప్రతిచింత కట్టివచ్చేము లేనప్ప
టికి రాకూడదని నాలుగారు ఘడియలు ఆలోచనశేయగా, సాశువ తిమ్మర
సయ్య స్వామివారు ఆసతిచ్చిన యంతమట్టున్ను యధార్థమున్ను కార్య
సరవిష్ణు అవును. అందులకు యిది బుద్ధియని ఆసతిచ్చినట్లయితే స్వామి
15 వారి ప్రతాపమువల్ల అన్ని కార్యములున్ను అమరిక అయ్యాని. అని
తెలిపినందులకు రాయల దేవుని వారు తంమున స్వతంత్రులు తెచ్చిరిగా
ఆ రీతున్నే నడిపించుడా అని ఆసతిచ్చి యిన్నాళ్ళున్ను నీతిపద్యము
విందుము వునాటియందువ విశేషమైన బుద్ధిమార్గములుగా వని నీతి
పద్యము వింటిమి గమక అది మొదలుగా ఆ రీతున నడిపించుకోవలెనని
20 బుద్ధిబొడమి సామంత బంతుకన్నా అధికమైన బలాల సంతరించి
తురకలమట్టుబెట్టవలెననియెఱచినారు. యిందుకు యేమంటే జీతము
లేని యే కార్యములున్ను కొనసాగదు గనక యిప్పుడు కై జీతము,
యేనుగు, గుర్రము, ఖంటు, బయదలు నహితముగా గట్టి ఆముస్తీదు
బొడట్లు పట్టప్రవేశం గావలెనని ఆసతిచ్చినారు, గనుక సాశువ తిమ్మర
25 నయ్య యీ కార్యానకు స్వామివారు యారీతునరావచ్చునా యీ జ్ఞానై
దేవర వార్తి-చిత్త నకు వచ్చేటట్లు యేనుగు గుర్రాలు బంట్లనందరినిన్ని
సంతరించేను. మర్ది 'వేసుకను చతురంగ' బలములతోడట్లు పటానకు

విజయం శేయండా అవి విన్నవం జేసినందులకు యీ కథాన్ని నగరికి
యేమగ గుర్రము బంటు వహితముగా అమరికజేసేను, అవి విన్నవము
జేసి తోడుతోనే దొరమన్నెవార్లను అమరనాయకంవార్లను రవుతు రాణు
వును దెల్చె రెండు వివిధాగాల వారున్ను కొలువునకు రమ్మని కండా
వారం కరణాలపిలిపించి వారితోను సంహృదనాన అమరనాయకం యేను 5
గులెన్ని, గుర్రాలెన్ని, కల్పలమంత అవి అడిగినందులకు గణితులు
పలుకరించిన వివరం.

రాయల సేన వివరణము

గుర్రాలు యరువై నాలుగు వేలు, యేమగ ఘట్టాలు నూట 10
యరువై, కల్పలము రెండు లక్షలు. ఇందులకు స్థితి నెలవొంటికి నందై
లక్షలు వంతున సంవత్సరానికి నాలుగుకోట్లు యెనదై లక్షలకు అమర
నాయకానకు శీమలు ఏరుతున్నారు. అవి గణితులు విన్నవంచేసినందులకు
వారలతోను రాయలవారు అమరం యేమగ గుర్రాలనున్ను, బిల్లుకు
న్ను, నేడు నాలుగారు ఘడియలలోగా గణుతిదెట్టి గణుతికి లేనియేమగ, 15
గుర్రాలు, కల్పలమునకున్ను పీఠనరసంహృదాయలవారు యేలకొన్న
దారభ్యం యీ వరకున్ను పది సంవత్సరాలాయేను గనక వారివారిమీది
రోక్క విలువలు లెక్కిజూచి తోడుతోనే విలువరూకలు హరువుకాయ
మని విరుత్తరువుగా అనతిచ్చిరి గనక అదే రీతికి కరణాలు వెలవటికి
వచ్చి గుర్రం రాణువ, గణుతిపెట్టంగా వఖటికి సగమున్ను నాలుగింటికి 20
వఖ పాలున్ను గణుతికి తక్కువబడె గనక అమరగార్లమీది విలువ
రొక్కామునకు అక్షణమందేవొప్పుజెప్పుమనగా వార్లుబహదీనాలనుంచిన్ని
ప్రఖ్యాతిగా తిన్నవారు కాబట్టి తమమీది నేరం తప్పిపోతే చాలునని తమ
మీది మోపాది అయిన రొక్కానకు యియ్యెరవు లేదుగనక శీమల
యెప్పటివలెనే నడిపితేను యిప్పుడు షందే యేమగ గుర్రాలను నగరికి 25
వెలకట్టి యిచ్చి ఆపింమ్మట కాము సంతరించుకొనేము, అవి విన్నవం
శేయగా మంచిదే యవి అమరగార్లమీది విలువలకు యేమగ గుర్రాలను

రాయవాచకము

- వెంకటకోగా యేనుగలున్న పండ్రెండు వేల గుర్రాలున్న లక్షబంట్ల
 మేలే దొరలనున్న నగరిశరణి ఆయనుగనక ఆయేనుగ, గుర్రాలు,
 కల్పలము రాయలవారి సముఖానకు తెచ్చివిడిచి చిత్తం వచ్చిన వారికి
 వెచ్చబెట్టడా యని విన్నపం శేయంగా రాయలవారు ఆశ్చర్యబడి
 5 అప్పాజిగారితో అమటనమటనాసామర్థ్యము మీకె కలదు అని ఉచిత
 సప్తాంగము, కుళ్లాయి, కబాయ, శాళి, చౌకట్లు, పీతాంబరం, గంధ
 కస్తూరి తాంబూలాదిగాయిచ్చి కైజీతం యేనుగలకు తుకువసావటీలున్న,
 కైజీతం గుర్రాలకు కబ్బిలిరౌతులున్న, మొరస రౌతులున్న,
 తుకువరౌతున్న యేలికబంట్లను వ్రాయించి ఆ పిమ్మటను రాయలవారు
 10 బంగారు చొడోలుముస్తీపు అయిన మాస్తీ మదహాస్తీయనే యేనుగను
 ఎక్కుకొని సాకువతిమ్మరసయ్యను తమవెనుకనుకూర్చుండమనిచతురంగ
 బలముతోడట్లు విద్యానగరపట్టం ప్రవేశమై తర్వాత అప్పాజి తిమ్మరసు
 మొదలై న వార్లను యిండ్లకుపంపించి తమ ఆవులతోను అప్పాజి సాకువ
 తిమ్మరసయ్యలవలె నియోగిలుకడ్డ అటవంటి నియోగిలు వుండగా
 15 వఖనాటవే కైజీతం కట్టవలెననిన్ని, లేకుంటే పట్టానకు రామనిన్ని
 దుష్కరవచనంగా పలకరించినందుకు శాలిమి గలిగి ఆ తీరున్నె అమ
 రిక జేశేను, అని యేనూరుయేనుగలున్న, పండ్రెండువేల గుర్రాలున్న,
 లక్ష మనిషి ఇంట్లనున్న, నిమిషమాత్రాన సముఖానకు రప్పించి చిత్తం
 వచ్చిన వారికి శైలపు శాయమనగా, చూచి ఆశ్చర్యబడి ముందర తుర
 20 కాణ్యం మెద కార్యం శేశేవారమై కర్నాటక రౌతుల మాపుతుల సంత
 రించవలెనని దృష్టిచేత కబ్బిలిరౌతులకున్న, తుకువరౌతులకున్న,
 మొరస రౌతులకున్న, పండ్రెండు వేల గుర్రాలకున్న, యేలికబంట్లగా
 వ్రాయిస్తీమి అని మూటిమూటికి కొనియాడుతా పలకరించి మరి వెనక
 గుర్రాలు పండ్రెండు వేలున్న, యేనుగలు యేనూరు, రౌతులు మావ
 25 టీలు వెచ్చబెట్టి ఆయా గుర్రాల రౌతులకు మావటీలకున్న పంబళం
 పారితేలు కట్టడజేళి ఆయాలాయం గుర్రాలకు కడ్డికవళములు పరామర
 శించేటటు పరుగురు పారుత్యగార్లను ఆరుగురు కరణాంనున్న పదా

రుగురు అంగజాదులనున్న అరుగురు మురువు గొల్లలను కట్టడజేసి,
 నానాటి చెల్లువెచ్చానకు తొక్కసాన యిమ్మునేటట్టుగా విరుత్తురువుజేసి
 నల్లనక్షలు లక్షకున్న నెలనెలకు తప్పక సంబళం దిద్దుమని వొక కర్తీ
 కం యేర్పాటుజేసి మరెవెమక నేడుగదా దొరతనమున్న ప్రభుత్వమున్న
 యేర్పాటు ఆయను అవి సంతసించి, మరిన్ని అమరగార్లకు యేమారు 5
 యేమగలు, పండ్లరెండువేల గుర్రాలున్న క్రయంగట్టి యిచ్చేటప్పుడు
 పఖరైనా అన్యాయమనకుండా వారువార్ల నమ్మతి మీదనే క్రయంగట్టి
 యిచ్చిరి గనక ఆ యేమగుల క్రయం విన్నప్పటికిన్ని వగలుపి యేమగ
 వొక్కంటికి ఆరేళవేల రెక్క యేమగలు యరువై యింటికిన్ని లక్ష
 యిరువై వేల వంతున యేమగ పుట్టముయాళై యింటికి ముప్పై లక్షలున్న 10
 గుర్రాలక్రయం గుర్రంవొక్కంటికి యేమారు వరాల వంతున గుర్రాలు
 వెయ్యింటికి రెండు లక్షల రెక్కను గుర్రాలు పండ్లరెండు వేంకు యరువై
 నాలుగు లక్షలున్న, నిమిషమాత్రములోగా యేమగ గుర్రాలవల్ల
 నగనికి ఆ యాళై నాలుగు లక్షలకు ఆదాయం జేసేను.

సాళువ తిమ్మరసు ప్రశంస

“అపూర్వమైనమనుష్యులు దొరికితేను పకలమున్న సంతరించు 15
 వచ్చును” అని రాయలదేవుండు పలకరించగా అయ్య మరసుగారు
 విన్నవం జేసివది—“సింహాననస్థునకు ప్రీతిన్న రత్నములున్న కలిగి
 వది అయితే అంతకన్నా అధికం మనీషతుల కనగా- నీపతిద్యం.

క. పత్ని ధర్మిత్రియః బురుషురై
 రత్నము రెప్పుడుః బురంద్రిరత్నములు శిలా
 రత్నము లవనీపతులకుః
 బిత్తురై రత్నములు వగవ బద్దెనరేంద్రా.

అవి అన్నార గమక రాజులైన వారలు అమవైన పురుష
 రత్నాన్ని సంతరిస్తే అయినా సవరత్నములున్న చతురంగ బలము

రాయవాచకము

లమున్ను పంతరించుగలడు. అటు గనక అప్పాజీ సాధారణ వియ్యోగిగా యెంచవద్దు. ఆయన అసాధారణ వియ్యోగి. అమటనమటనా సామర్థ్యం ఆయనకే గలదు. అని యేలాగంటేను— అందరున్న మనుష్యులు. అందరికిన్ని అవయవాలు సరి. ఇందులో ఉత్తములు మధ్య

- 5 ములు అధములు అని యెరిగి యేర్పరచవలెను. అది యేలాగంటేను— గుణాధిక్యము వల్లను యెక్కువ. మరిన్ని పంచలోహములున్న అన్నియు సరి. అందున బంగారు హెచ్చింది యేది అంటే వ్యాయకకురంగా వన్నె హెచ్చించినట్లు గుణాధిక్యంవల్ల మనుష్యులలోనున్న అప్పాజీని అధికుడని యెరుగవలెను. అది యేలాగంటేను—

- 10 శ్లో. శ తేషుజాయతే కూరః సహస్రేషుచ పండితః,
వక్తాశతసహస్రేషు దాతాభవతి నా నవ.

అనే నీతి ప్రకారానకు నూటికి వక బంటును వెయ్యింటికి వఖ పండితుడున్ను లక్షకు వఖదు వక్తుండై సభాస్థలిని మూటపలుకులాడును. శీమలో వఖదు దాత అనేది కలందో లేదో అన్నట్లు వాఖరు గాక అందరికిన్ని

15 ఆగుణములు యాల వచ్చేవి”, అని అయ్య మతను విన్నపంజేసి అప్తాలోచనగా వార్తలాడుతూ పుండగా విజయాపురాననుండి వేగర్లు వచ్చినారని మారీచి రామయ్య నచ్చి కృష్ణరాయలవారికోను విన్నపంజేసిన వివరం.

విజయాపుర వృత్తాంతము

- 20 విజయాపురానకు బోయిపట్టం వెళిపాళ్ళములు, కోటకొత్తళములు, రవుతులు, మావుత్తులు, యేనుగ గుర్రాలు, కాలబలం, అమరనాయకం వార్లను అందరివిన్ని జూచి నగరివాకిటికిపోయి, దాదిమహాలు ముందుగా ముందర దివాణంతో ముందర ఆయావజీర్లు దొరలు దొందో పండితులు మొదలయిన వారు నియోగిగులు వారివద్ద కుతసవమలక వారి హేజీములు ఘుకుంద పండితులు మొదలయినవారు కూర్చుండి

అలోచన జేసినది:—కర్నాటకం సింహాసనవాసకు నడవంగా కృష్ణరాయల వారిని అధిష్టాన కర్తల జేసిన దారభ్యం తురకల మీద కార్యం శాయవలెనని అలోచనజేసి అందుకైన యత్నములు జేస్తావున్నారు. అన్ని వివరాలకు విజయనగరావసరమిదిన్ని కారితములు వ్రాసినట్లైనను.

అశ్వపతి గజపతి నరపతుల తారతమ్యము

అశ్వపతి గజపతి నరపతులలో పెరపతిసింహాసనమే అధికము. 5
కడమ రెండు సింహాసనములున్న వారి వెనకను అని పిన్ని పెద్దల అలోచనగా చెప్పినందులకు గోలకొండ వారి ముద్దాపండితులు “సింహాసనాలంటి మూడున్న వరి. ఇందులో సింహాసనాధికములు కలవా” అని అగ్రహవడగా విజాం రవుతులు మాపుత్తులు లక్ష్మీరీతనాని పరిగదా ద్రవ్యసామగ్రియందు దుర్గముల యందు కొదవ, అట్టి పట్ల అధికమని 10
జెప్పవలసిన కారణమెంద్ది. అన్నందులకు గోలకొండవారి ముద్దాపండితులు వ్యంగ్యోక్తముగా కాక యేమి మరేమి యిందులలో మ్యానాధికములు యెంచ అవకాశమేమివున్నది? వాకరికొకరు ఏకవాక్యముగా అడుక్కున్నందులకు బాహు బలేంద్రునివారి బ్రహ్మపంత్తులు 15
వారంతోను యీమూడు సింహాసనము లనగా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల అంశలుగా వుండును. అందున తారతమ్యములు యేరితో అరీతువలెనే అశ్వపతి గుర్రాలకున్న, గజపతి యేనుగలకున్న, పెరపతి కర్నాటక సింహాసనవాసకున్న గనక పెరపతియే హెచ్చు, అవి యేరాగంటేను — భగవద్వాక్యం ‘నరాజాంచ నరాధీవం’ అనే వచనము వల్లనున్న ఆ రాజ్యములోను దేవాదాయం బ్రహ్మదాయం పుణ్యతీర్థములు నదులు పుష్కరములు గలిగి వున్నది, ఇదిగాక విష్ణువ్రత్యక్షమై 20
వెంకటాచలాన వున్నారు, ఆ రాజ్యములో వుండే స్వామికి కడమ రాజ్యములో పెద్దలు బుద్ధిశాలులు బ్రాహ్మణులు యతీశ్వరులు మతాధిపతులు రాజులు మొదలైన వారలందరున్న కామక కష్టములు కొంచ

రాయవాచకము

- బోయి స్వామికి సమర్పించి వస్తావున్నారు గనక కర్పాటకం సింహాసనాధిపతులు పుణ్యశ్లోకులు, ఆ పిమ్మట గజపతి సింహాసనమంద్రి జగన్నాయకులు వేంచేసి వున్నారు గనక రెండోపర్యాయము అశ్వపతి వారున్న గంగాతీరాన విశ్వనాథుల రాజ్యములో వున్నారు, వారి తెగల
- 5 వారి యెదులసాహ, కుతుపనమలక, నిజాంశాహ, యీ మూడు తెగల వారున్న కర్పాటకం సరదున వున్నారు. మీరు కర్పాటకాధిపతులతో సరి యన నగునె, అని మధ్యస్థభావముగా అన్నందులకు దొడ్డో పండితులు, ముద్దో పండితులు, చాదో పండితులు ముగ్గురున్న దొడ్డ వియ్యోగులు గనక తెలుసుకొని తమ దొరలు మద్యపానులు దేవత్రాం
- 10 హృణ విశ్వాసము లేవు. మ్లేచ్చులు గోహింసకులు, వారిని గొలిచిన వారము గనక దూరదృష్టి విచారించుకొని అవకాశ మంత లేక ఆహంకార గుణమువల్ల అనవలశిన దంటిమి. బ్రంహ్మపంతులవారు పలికరించినది యద్దార్ద మని యెంచినవారై ఆ తర్వాత మంత్రాలోచనగా వార్త రాడివని. కర్పాటకం వారు సరదు బలమిచ్చి వచ్చే గజపతి
- 15 వారికిన్ని మనకున్న మున్నెరికగా వుండగా వుండును. ఆ రీతుగాకుండ అందునకైన యత్నంగని సరుదు దుగ్గలను రస్తుసామగ్రీలు వేయించి బలపంతముగా యేనుగ గుర్రాలు కాల్యలములు వుంచవలెను అని ఆలోచన జేసినవారై యెదుల శాహవారితోను యీ సర్యాయములు యెరుకళాయగా అగ్రహణి “కర్పాటకం వారు తుంగభద్ర దాటి
- 20 వచ్చిరా యీవరకున్న యాశ్వరనాయకుండున్న సరసనాయకుండున్న వీరనరసింహారాయుండున్న యేలినందు కన్నా కృష్ణరాయలవారు యేలేది యేమున్నది” అని అన్నందులకు ధొండో పండితులు మొదలై వారు “రాజనీతి అది మొనకు రాదు. గనక వుండే యత్నములు వుండగా దైవసహాయం యేతీరో తెలియదు గనక నిజాం శాహవారు
- 25 న్ను, కుతుపనమలకవారున్న విజయనగరాన మండి కాకితములు వ్రాసే వచ్చినది విని ఆలోచనపరులై యొక్కడికి కాకితములు అంపి తమతమ నకుదు స్థలములు పదిలపరుచుకొని యాది హెచ్చరికలతో

వున్నారు, బాహుబలిండునివారి బ్రహ్మాపంతులువారి వారి నరదు గిరి
దుర్గములయందు రస్తుపామగ్రీలు వేయించి బలవంశముగా వుండేటట్లుగా
యేనుగ గుర్రాలున్ను, రవుతున్ను అంపించేవారై వున్నారు. మన
మున్ను ఇక్కెరి బనవాపట్టం శంకరనాయడు అది కొమాళ్లు తోయి రామ
పుగారి నరదు స్థలాలకున్ను రస్తుపామగ్రీలున్ను మాకస్తోమాదులున్ను 5
అంపించవలె" ననగా ఆ తీరున్నె అంపించి మని విజయాపురం కోట
కొత్తశములున్ను లెప్పగా తీర్చి రస్తుపామగ్రీలు వేయించమని మందలిం
చగా, వాకిటి పారుబత్తగార్లు యెనిమిది దినాంతుండిన్ని పిరంగి, జవురు
జంగులు, గుంటుకోవులు, దంతెన రాళ్లు, యెత్తు రాళ్లు, గళికలు,
పులితలలు, కోట వెలువట గుర్రాలు తొచ్చిరాకుండా గుర్రపు విలుపు 10
రాళ్లు, వేయించేదిన్ని, దిక్కులకు వేగుర్లను అంపి నానాటి నమాచార
ములు తోడతోనే వచ్చి తమతో తెలుస మని ఆరవై వేగుర్లను విద్యా
నగరపట్టానకు అంపించినారు విజయాపుర దేశములో గల ప్రజలంద
రున్ను ఆలోచనపరులై వున్నారు. నరుదుల ఉండేవార్లు యీవార్త
విని చీటిపాటి చిక్కు చిల్వొనములు విజయాపురానకు అంపుతావున్నారు, 15
అనిన్ని అపట్టములో వారువారు ఆడుకొనే వార్తలున్ను కన్న విన్నిది
యంతాను విన్నవము శేయగా, రాయలవారున్ను అప్పాజీ అయ్యమరసు
కొండమర్దనుగారు విని, విజయాపురం ఆహముదానగరం గోలకొండవారికి
యిక్కడవుండే వారి స్థానాపతులు నడిచిన ప్రవర్తమానములకు వ్రాశి
అంపిన కార్యానికి యాది హెచ్చరికలు కలిగి, యంత ఆలోచనజేసి 20
యదులభాహుకున్ను తెలిపి ఆయనాను నరుదుస్థలాలకు రస్తుపామగ్రీలు
అంపించినారు గనుక వారి యాది హెచ్చరికలున్ను కలిమిబలుముం
కున్ను నరి వున్నుండా అని వేగుల వారికి వుడుగరల యచ్చి విజయా
పురాన్నె పుండి నానాటివర్తమానములున్ను లెప్పగా తెలిసరమ్మని అంపి,
వర్ధమన్న పూడిగాలవార్లను కడకు పొమ్మని అప్పాజీ మొదలైన 25
.పాఠాజీకులున్ను రాయలవారున్ను ఆలోచనగా మాటలాడుకొన్న
వివరం:— రాయలవారు అప్పాజీ మొదలైన వారి తోను "మేము ఏక

రాయవాచకము

- దేశాన ఏకవదంతిగా తురకాణ్యంమీద కార్యం శేయవలెనని యెంచిన
అలోచనకు యిప్పుడే నడిపిస్తా వున్నారు. యీవార్యం ధైర్యంమీద
నడిపేదో భీతిచేత హెచ్చరికపడేదో" అని అడిగినందులకు అప్పాజీ
ప్రభుత్వాలైనవారు దిక్కులవార్తల విండ్లు, విన్న వేళకు ఆ ప్రసంగ
5 ములు తలపక నాలుగొద్దు దినములు వెనుక నరుదు స్థలాలు చూచేనిమి
త్యముగా అశీమాధిపతి వస్తున్నాడని వదంతి పుట్టించి ఆయా స్థలముల
వుండేవారికి కోటకొత్తళములున్న రస్తుసామగ్రిలున్న వైచి యాది
హెచ్చరికలతో వుండవలె నని సమదళం వారు సంతరించేటట్లు నడిపిం
చేది గంహరమున్న ధైర్యమున్నగాక యారీతి నడిపించేదెల్లా బుద్ధి
10 చంచలత్వాన నడిపించే ప్రయోజన మని అన్నందులకు, అయ్యమరసు
కొండమరసుగారు తురక లనగా మద్యపాయులు, మందుతివేవారు,

తురుష్కుల శీలము

- లాలారిపురుషులు గనక వార్లకు చాలా భీతి గలిగి యుండును. పానము
జేసినంత పొద్దున్ను తమ దేహములు శాము యెరుగు గనుక అసమ
యమందు స్మరణ యెరుగురు. అప్పుడు యెవ్వరు అడ్డమైన నరుకు
15 దురు. కలియుగరాక్షసుల తీరై వుండురు. స్మరణ తెలిసిన తర్వాత
తమ జాతి స్వభావం యిటువలెగదా అని విచారపడుదురు. బ్రాహ్మలు
పుష్ప పులుమతో అన్నం పోసావడుదురు గనక వారలకు మదమాత్స
ర్యములు లేవు. అని యెంచి వాకిటిపారుపత్యమంతా వారినే శేయ
మని తమ అజ్ఞలో నడుచుక వారి మాట మీద నామజాదులు అంపుతా
20 వారు తీగి ఏచ్చేటట్లు యేర్పాటుచేసి శామున్ను వారి బుద్ధిమతులలో నడు
చుక వత్తురు. అటుగనుక నియోగులు యేరితిని నడిపిస్తే అరీతున
నడుచును. నియోగులతో ద్వివిధమైతే దొరనుండి తమ ప్రాణాలకు
హానియై దొరతనమునకున్న చలనం వచ్చును, అటుగనక యేక గ్రీవ
మై ఆ మూడు తేగల నియోగులున్న అలోచన శేసుక నడిపించే కార్య

మని తెలిసి "వారు స్వాయత్తులు గారు, సరాయత్తులుగాని స్వామివారు
 ఉభయాయత్తులు కాబట్టి దేవరవారి అలోచనకు సరిలేదు. తురకలు
 మూడు తెగలవారున్న యేకాలోచనపరులై కార్యముఖానకు సరిపిస్తే
 లక్షయాదైవేల గుర్రాలున్న వెయ్యింన్నేనురు మరహత్తులు మూడు
 లక్షలసాయదళములున్న వార్లనుజయించేటందుకు అంతకన్నా ద్విగుణ 5
 మైన బలముచేతి జయించవలెను; కర్నాటకాని అన్ని గుర్రములున్న
 సంతరించేమా కాదు. చతురంగబలాలున్న వుండవలెనవేటందులకు కై
 జీతం గుర్రాలు వన్నెండువేలున్న, అమరనాయకం గుర్రాలు యరుపై
 నాలుగువేలున్న, కైజీతం యేనుగులు యాదైవుట్టాలున్న, అమరపు
 యేనుగులు మాటయరుపైవుట్టాలు, కైజీతం రాజున మాతసం సహాగా 10
 మూడులక్షలున్న, అమరం పగను అయిదులక్షలున్న, బలం బింట్ట
 న్ను యీ మట్టబలముతోనున్న వివరం మీద సమరమిస్తేను తురకల
 కార్యమనగా యెంత" అని విన్నపం శేయగా రాయలవారు సామాజీకుల
 లోను దైర్యమువల్లనున్న లక్ష్మీకటాక్షమువల్లనున్న దైవసహాయము
 వల్లనున్న జయంగలుగును, అందుకు— 15

శ్లో॥ యతో దైర్యస్తతో లక్ష్మీః యతో లక్ష్మీస్తతో హరిః
 యతో హరి స్తతో ధర్మః యతో ధర్మస్తతో జయః॥

అని పెద్దలు చెప్పుదురు గవక అన్నిటికిన్ని దైర్యము ముఖ్యముగవక
 మీరు దైర్యశాలులు మీరు పూరిన కార్యము లన్నిన్ని చేకూడును.
 యేనుగులున్న గుర్రాలున్న కాల్యలమున్న కారణం గాదు. దైవ 20
 సహాయమువల్లనే రాజ్యములు దీవులు పరిపాలించవలెను. తొల్లి ఆర్థులు
 చక్రవర్తులు శాము పున్న శావునై వుండిగదా ఆజ్ఞాచక్రము చేత
 వస్త్రద్వీపములున్న యేరిరి. ఆ పిమ్మట వదార్లు రాజులున్న భూమి
 పరిపాలించిరి. అరీతినే స్వామివారికి వేంకటేశ్వరుల సహాయం గలదు" 25
 అని తెలువగా విన్నవారై "ముందరి కార్యాలోచనకు అనుసారిగా

రాయవాచకము

- నదీపించుదా" అని అప్పాజీ మొదలైనవారికో అనతిచ్చి ఆయా దిక్కుల
మండి వేగర్లుకమ్మ కాకితములు తెచ్చినారా అని పరామరిశించగా
అహముదా నగరానమండిన్ని వేగుల రామున్ను గోలకొండమండిన్ని
వేగుల గోహాతిన్ని వచ్చినారని తెలుపగా వద్దనున్న వార్లను కడకు
5 నంపించి వేగర్లను రప్పించుకొని ఆచ్చటి సమాచారములు అడుగగా వారు
విజయనగరమున మండిన్ని తరలిన దారభ్యం అహముదానగరం గోల

అహముదాబాదు గోలకొండల వృత్తాంతము

పరదేశుల శోధనము

- కొండ ప్రవేశమయ్యేవర్యంత్యం నికృష్టపయనగతుల పూళ్లన్ను పట్టణ
ములున్ను బాటి ఆయానరుదులున్ను పరస్థలం శీమవారినిన్ని పరదేశుల
నున్న మరిన్ని హర్గష్టులుగా వచ్చేవారినిన్ని శోధించేదిన్ని కమ్మకాకిత
10 ములు లేనివార్లను యెక్కడి నుండి వస్తున్నావు, యెవరి తెగల వారు
అని బెడరించి అడిగేదిన్ని, ఆ తర్వాత బీమ్మనేదిన్ని, అపట్టంలోనికి
పోయి వెలిపాళ్ళములు జూచి కోటలోనికి బీయ్యేటప్పుడు యెరుకగల
వారు వచ్చి వీరు తమ వారనిన్ని వీరినుండి వక కార్యములు వస్తే
మేమే నేరస్తులమనిన్ని భరవనముగా చెప్పిన తర్వాత శిఖామీద శిఖా
15 వేసి కోటలోనికి అంపుదురు. కడముజనులవారికి ఆ శిఖా జూపితేను
కోటలోనికి దిగుతురు కొత్తవాలు అనే తలారికి ఆ ముద్రజూపి పట్ట
ములో నంచరించవలెను. కోటలో వుండే దినాలెలా తిరిగి తమ శీమకు
వచ్చేటప్పుడు మొదటి పారుచిత్యగానితో యెరుకజేసి పారుచిత్యగాని
శిఖా చేతికిచ్చి శిఖా వేయించుకొని కొత్తవాలు అనే తలారికి జూపి కోట
20 వాకిళ్ళకు వచ్చి వాకిటివార్లకున్న ఆముద్రజూపిన తర్వాత అంపుదురు.
అటువంటి దుర్బటనముల నన్నిన్ని నేరున గడచి దివాణం ముందర

తురుష్కులొజ్జముల దండన విధము

దిన మొక్కంటికి అజ్జలు జేతేదిన్ని నడ్డిమికి తెగవేతేదిన్ని, రంపాన

మనుష్యుల గోసేదిన్ని, గోసెలో మనుష్యుల పేరిగట్టి యనుపగడియల
 గొట్టేదిన్ని, చౌలకు కంఠాజకావలనారుల తగిలించేదిన్ని, తెండుతలల
 బరువుగల రాళ్ళు కాళ్ళకుగట్టి పాడుగోడలకు యరుగడల దిగిపేరే
 దిన్ని, మూటకట్లుగా కట్టియెండలో దొర్లించేదిన్ని, చాలు చేయి కర్న
 నాళిక చేదనం జేరేదిన్ని, ఇదిగాక శీమ మణియగర్లను అనేకవిధముగా 5
 బాదలు బెట్టేదిన్ని, యేనుగ కాలగట్టి దొర్లించేదిన్ని, యీటిగా అనేక
 విధములుగా చూడి శీకరమైన బాదలకు వెరచి పెగరి పైకం ఇస్తే
 ప్రాణాలతో విడుతురు. యిచ్చేటందుకు అవకాశం లేకుంటే హింస
 చేతనే సడివీదిలోనే చంపుదురు. యీరీతి యూపెట్టి బాదలు చూస్తూ
 వుండి వెంటనే అయాదివత్యము పెగరి మహిమ ముంచర యెదు 10
 రుగానే కట్టివుండురు. గవక అందుర్ది అయాచవిళ్ళు వారు నలాము
 శేయింగా మొదటిదొర మితవరిజనుములతో మహిమమచి కొలుపై
 యొడ్డి కొలుపువీరి పెగరి పొయ్యెటప్పము వున్నతమైన హర్గములు
 గానే కట్టివుండురు గవక ఆ వున్నతస్థానమందు విలివి వెలిచావళ్ళలో 15
 వుండేవార్లకను జూచి వారివార్లకను నిత్యకట్టడ బహుమానము నన్నా
 నంబులు సకిపించే క్రమానికి సకిపించుమని ఉత్తరువు ఇయ్యగానే
 అయాపనులవారు రాక్కంపుదుగరలు దట్టికబాయి తలపాగ పట్టీలు
 యివి అన్నిన్ని అయాచవిళ్ళలోనే వుండును గవక తోడుతోనే తెచ్చి
 మొదటిదొర ముండ్లగానే వారివార్లకు ఇయ్యగా నకలమైన వార్లన్ను 20
 కొలుపుజేసి వుండురు గవక యెండరు వచ్చిన వార్లకను గ్రావం
 కట్టడజేసి వుండును గవక వారలకు గ్రావం యిప్పించి మరీ వెనక
 సగళ్ళోనికి పోదురు వియ్యోగులు దిక్కులనుండి వచ్చిన కమ్మకాగి
 తములు చదివించుక వివి యేనుగలున్ను కొంతపాయదశమున్ను
 నామజాదులు అరోచనశేయగా విన్నవివరం:- విజయాపురం అహముదా 25
 వగరం గోలకొండమీద కార్యం శేయ మని మూడులక్షల గుర్రాలున్ను
 పెయ్యె యేనుగలున్ను కొంత పాయదశమున్ను నామజాదుల జేసేవారు
 వారువచ్చి దిగితే వారలతో పోరాడేది దుర్లుటమై వుండును. ఉత్తరావ

రాయవాచకము

- అశువురం వారున్న దక్షిణాన కన్నాటకం వారున్న తూర్పున గజ
పతివారున్న కవిపించుకొనేటట్టు వున్నది. అశ్వపతి గజపతి సరపతు
లలో యీమూడు సింహాసనాలవారినిన్ని విరుద్ధమైనవాని యెవ్వరినిన్ని
కనమని కొలిచేవారము కాము. మూడు సింహాసనములకున్న గురి
5 లేక వుండగాను మూడుతెగల రాజ్యములోను యేలుబడియైన గడ్డిసలాలు
ఆక్రమించుకొని మెడబలిమివి దినాలు క్రమిస్తావుంటిమి. వారితోవారు
అన్యోవ్యమై కార్యం శేయమని తమ తమ సరదులవుండె వాల్లను
కనుపించుకొమ్మని నామజాదులు అంపితే వారితో పోరాడెడి శక్యము
గాదు కాము జేసిన అద్భిష్టమువల్లనున్న తమ దొరల పాలిటి కర్తారు
10 వల్లనున్న అంతరమన్నీలమై అరుపై యేండ్లుబట్టిన్ని, అవనికి అధిప
తులు లేకుండగ యెదులకాహా కుతుపనమలక విజాంశాహా అనేపేరు
గలిగి వుంన్నది. సింధు దేశము నుండి గోవావరీ పర్యంతమున్ను

మూఁడు దక్షిణ హిందూరాజ్యములు

- అశువురంవారున్న కేరళం మొదలు కృష్ణవేణిపర్యంతమును కన్నాట
టకం వారున్న జగన్నాథమున నుండి బెడదకోట పర్యంతం గజపతి
15 వారున్న యేలుదురు. యీమూడు సింహాసనాలవారికి అండ్లుబడిగాక
అసాధ్యమైన దుర్గాలున్ను చేపట్టి త్రిపురాలవలె వుంన్నది గనక
భయము లేదని తమలో కాము ఆలోచన జేసుకవుండ్లింగా తాత్కాలిక
మతి అనే ఆయన వారికోను మీరు జేసిన ఆలోచన యథార్థమౌను
త్రిపురాలలోనున్న రాక్షసులు మహాబలవంతులు యీశ్వరవరప్రసాదము
20 వల్ల కామగమనం గలిగి మరులు అసురులు మొదలైన వారలచేత
వొక్కిరిచేత నయినా లయం లేకుండా వరమడుక్కొని పండ్రెండ్లు
యేండ్లకు వొఖిపారి మూడుం ముక్కాలుఘడియ త్రిపురులు ముగ్గురున్ను
కూడివుండీ ఆలోచన జేసుకొని యెప్పటివలె యథాయధలై నంచరింపు
దురు- అటువంటి త్రిపురాధిపతులకు కాలం కూడేటప్పుడు భూదేవి
25 బ్రహ్మదేవునితోను విష్ణుదేవునితోనున్న అధర్మవతులైన త్రిపురులను

మోయలేనవి మొరబెట్టగా బ్రహ్మదేవుడు త్రిపురాలవారిని వశపరచేత విగ్రహించ శక్యముగాదు, నీవు రథమై వేదములు గ్రాల్చి మునుపర్వతము విరై. అదికేసుడు నారియై కీర్తనలు వారాయతావుమై పాంథాదనుడు రధికుండై త్రిపురాలను నేల గూలిస్తే అప్పుడు ఆ దానవులు నాకపై పోవుదురు అని అనుగ్రహించిరి. అరీతిగాను విజయాపురం అహముదా 5
 నగరం గోంకొండ్ల అనే త్రిపురాలకు మూడు సింహాసనాలవారున్ను యెప్పుడు కనిపించుకొంటా వున్నారో అప్పుడు అపాయం వచ్చేది విశ్వయమని తాత్కాలికమతి తెలుపగా ఆ నియోగిగులు అందిచున్ను "అసీతు అవును అయినా పుంసదినాలకు రాజరక్షణములున్ను మంత్రా 10
 లోచనలున్ను నడవవలె గనక పూరతే పుండరాదు యెప్పుడు కన్నానా ఒక సింహాసనము కృష్ణరాయలవారిని అధిష్టానకర్తల జేతనదారధిం తురకలమీద కార్యంజేతే ఆలోచన అక్కడవుండే ముఖములు కారిక 15
 ములు అంపినారు. అది నిమిత్తం ఆలోచనవరులై హావివృద్ధులకు లోనై యెదులపాహువారికి వ్రాయించి అంపించినారుగనక వారున్ను తమతమ కాగితములు వరదు స్థలాలకు రస్తుపామగ్రీలు అంపించి గది 15
 స్థలాలకు బలవంతముగా పుండేటట్టుగా తాళ్యములకు నామజారులు అంపించి మొదటి స్థలానికిన్ని యాదిహెచ్చరికలతో పున్నారని వ్రాశి వచ్చెను. మన రెండు తెగలవారున్ను శీమనరుదులు పున్నదుర్గములు 20
 కోటస్థలములకు అంపుతగినవార్లను అంపించి కన్నానాబకంవారు దళము కూర్చుకొని స్థళము తల్లి నరుదులకు వచ్చేవారై వక్కప్రదేశావ 20
 దిగినారని కమ్మకాగితములు వస్తే యెప్పుడు అందుకు తగిన ఆలోచన జేసి నడిపించు కొందాము. ఇప్పుడు నా నాటి ప్రవర్తకములు తెలిసెచ్చి చెప్పమని నూరయిరువై వేగుల్లను వయనంజేసి అహముదానగరం 25
 వారున్ను గోంకొండ్ల వారున్ను అంపుగా విద్యానగరానకు బహువేష భాషల బహురూపాలుగా వచ్చి వారు వేగుల్లను అంపించి మరిన్ని అలోచనజేసివివరం. కృష్ణరాయలవారు తురకారణ్యం మీద దళమెత్తి వచ్చి అవిమోనల కార్యం పూని నడిపించే యడల జయవిజయములు

రాయవాచకము

- యెవరికని దైవజ్ఞులయిన బ్రాహ్మణులను ముల్లాశాస్త్ర ప్రసీఱులయిన
 వక్త్రీరులనున్న భూత భవిష్య ద్వర్త మానములు తెలిశిన శఙ్ఖసజ్జల
 మున్న పిలుపించి అదుగగా వాల్మృకన్నాటకమున విష్ణు అంశగా
 నృపతి ఉద్భవించి యీ రాజ్యమున్న అశ్వపతి రాజ్యమున్న గజపతి
 5 రాజ్యమున్న అంతా జయించిజయంతంభము వేయించి మగుడి బొయ్యే
 టప్పుడు కల్యాణ వేంకటేశ్వరుల దళింపి మాటయెవిమిది దివ్య
 తిరుపతులనున్న దెబ్బెరెండ్లు దేవస్థానములున్న పదునెవిమిది శక్తుల
 మున్న పేపించి సేతుపుకుబోయి రామనాథుల దళింపి ధనుష్కోటిలో
 ఖడ్గము కడిగి కన్నాటకం సింహాసనాన అరుపై నాలుగు యేండ్లు
 10 యెదురులేక యేకచక్రముగాను రాజ్యమేరేటట్టు పున్నది అని చెప్పినారు
 గనుక పిన్న పెద్దలు అతీరే అపుగాబోలు మేఘుల అధిర్మానకున్న నిర్దయ
 త్వమునకున్న రాక్షసకృత్యమునకున్న వెరవరు గనక భూదేవి
 తాకునా, త్రిపురాలకు వచ్చినట్లు వచ్చునేమో తెలియదు అని అందరున్న
 ఆలోచన శేసుక తమ తమ ఇండ్లకు పోగా వారిలో కూడాపుండ్రి నగరు
 15 వెడలి పక్కిరులతోకూడా పట్టము వెళ్ళివచ్చి ఖాగీరధినుంట్లొన్ని రామధను
 ష్కోటికి వచ్చి వచ్చేవారి వెంబడి నీళ్లుదాటి కన్నాటకమునకు వచ్చి
 యెప్పటి వేషముదాల్చి బట్టమునకు వస్తామి. అహముదానిగరం గోల
 కొండలో కన్న విన్న వాతలు వేగుల అరవరాముడున్న పక్కిరి
 గోపోటి యిద్దరు తెలియ విన్నవము శేయగా రాయలవారిలోను అప్పాజి
 20 అయ్యమరసు కొండమరసుగారున్న తురకారజ్య మనగా యెముని
 రాజ్యమువంటిది ఆ పట్టము అటువంటిది ఆ వూరిలో వుండేవారు యమ
 దూతలు అనేటందలకు వందేహంలేదు అటువంటి దిక్కులకు బోయి
 సకలభారాలున్న పరామరికశేసుక స్వామివారి ప్రతాపమువల్ల మేఘ
 లయివవారి నగళ్ళున్న రాజ్యములున్న నూరుఖాషల భూములున్న
 25 మహారాష్ట్ర గుజ్జెరి గణ్ణోటి యిటువంటి గాయకులతో కల్లహస్తలై కష్ట
 బడక వచ్చురిచ్చి పట్టానకు వచ్చివారంత్రేగాని అరపేద కాలుపేద
 మనుష్యులయిన వారికి పోషరాసు శక్యమా అని వగరు వేగులకను

రాయవాచకము

కొనియాడగా రాయలవారు చాలా సంతోషబడితలా యేమారేకినట్లుండును
ఉడగబలు యిచ్చి యెప్పటివలెనే ఆయాపట్టముల సంస్కరించి నానాది
సమాచారములువచ్చి వింన్నపంశాయమని అంపించి వర్తమన్న వారాను
రదకు పొంమ్మని రాయలవారు పామాజికులతో విజయాభరం వర్తమా
నలున్ను ఆహమదానిగరం గోలకొండవారాను వింటిరేగా ల 5
రెండు ఇంద్ర వారికింపి చాలా ఆలోచనపట్టి యంత్రేకివారలకుహేతు
యెంద్రి అని అడుగుగా పామాజికులు యీ వరకున్ను పిరవాణ్యము
మీద దార్యం శేయవలెనని వదంతి పట్టింద్రి లేదు గనక యీ సింహా
సనస్థలనుండి విచారం లేక పుండ్రిగా పూరకె పుండ్రికి యిప్పుడు స్వామి
వారు సింహాసనానకు రత్తలై దానశ్శ్రమలు కనుపించు వార్త 10
లుగా అనతిస్థి గనక అరిజనులై నవార్లకు ఆలోచన పట్టరపుండ్రినా
మీరు దినమున్ను ఆ మూడు తెగలవారి ముఖములతోను వినియైన
వార్తలు అనతిస్తేను వారు బుద్ధిగాలులు గనక తమ చేరిన వారిని
స్వామివారనింపి అట్టి పట్టగతాన సింహాసనమైనవారు శేకినసంఖ్యం
పారికెలు యిప్పించి దిక్కుల స్థానావతులతోడట్లు కొలుపెక్కునస్తే రమ్మ 15
చాకిరములు గలిగితేను మాట పలుకులు వడిపించినట్లయితే ఇప్పుడున్న
వదుడుకవచ్చే మర్యాద వక్కలాకులు యిచ్చి అంపుదురు. అరీతిగ
స్వామివారు పట్టాభిషిక్తులైన దారభ్యం విలివిన వారి కేమి రౌతురాణువ
కేమి బొక్కపాతనే రొక్కరూపాయలు ఇమ్మని కట్టరజేకి కైజీతం
విలిపి గళం అమరపు దొరతనములవారి కేమి సంబంధాలున్ను వడిపి 20
వగరి వియ్యోగులకు పరస్థం వియ్యోగులకు బహుమాన సంఘ్నాన
ములన్ను ఉచితముగా రొక్కరూపాయలున్ను యిచ్చి మూడు తెగల
వారిపట్ల రియ్యమైన మాటలున్ను అడుతా ఉన్నారు గాబట్టి ఆ మూడు
తెగల వియ్యోగులన్ను కన్నాకుకాంనె బహుదినాలకు పుంన్నారు
యిదిగాక వార్లు నీతివనిధములు చదివి పుండ్రురు కాబట్టి ఆలోచన 25
పరులై వ్రాశి అంపించినారు అనినండ్రులకు రాయలవారు మేము
అగ్రహాబడి ఆ రీతిని యీ రీతిని అనతిచ్చినవారముగాము వారికి వారి

యేలినవారి మర్యాదగా బహుమాన సన్మానములుగా వినయమైన సరస
సల్లాపములుగా అంధుము అని నంద్రులకు అయ్యమరసు స్వామివారు
వినయపూర్వకముగా యెప్పుడు ఆనతిచ్చినారో అదే విపరీతమని యెచ్చ
వచ్చును అదెట్లంటిరా అంధుకు నీతిపద్యం.

క. ఘనఁడా వినయం బాడిన

వినయంబా మీద నదియు విపరీత మగుం

గొనమండి విల్లు వంగుట

వినయంబా యెదుటివాని వేగమె త్రుంచుక.

- అనే అర్థము గనక కన్న కార్యములున్ను విన్నవాత్మలున్ను
10 హృదయాలోచన అనుమానముగానున్ను నియ్యోగులు వ్రాసేది బాణక్య
నీతి గనక ఆ రీతిని వ్రాతురు అక్కడివారు ఆ కాకితములు జూచుక
ఆ వార్త ఆలోచన నడపకగినదే ఆ వాతలు పరిశోధించి చెప్పినారని
పామాజీకులు విన్నపం శేళినారు గనక మనముందర నడిపించే కార్య
ములకు హేతువుతోస్తుంన్నది అని పలుకరించి అప్పటి మొదలయిన
15 వాలు అంపించుకో వచ్చిన తర్వాత అయ్యసమలక అంకుశభౌ
మండ్లు రాజాజగదేవు గణుతి తిమ్మప్పనాయడు రామారి రామినాయడు
పెమ్మపాని రామలింగమనాయడు హంద్రే మల్లారావు బోయి రామప్పహరి
వాణం కొమాళ్ళయిన పదునెనిమిది కప్పజాలవారున్ను దళనాయకులు
అప్పరపిళ్ళ కుప్పరపిళ్ళ పాకువనాయడు కొమార తిమ్మప్ప సంగరాజు
20 చెర్యవ్రాదాని తిప్పరమ అయ్యప్పనాయడు కొటకం విశ్వనాథనాయడు
చెన్నప్ప నాయడు అక్కప్ప నాయడు కృష్ణప్పనాయడు వెలిగోటి
యాచమనాయడు కన్నడ బనవప్పనాయడు పాకువ మేకరాజు మల్లి
అనంతరాజు తిమ్మరాజు వీరమరాజు మొదలయిన వారున్ను బొంమ్మి
రెడ్డి నాగరెడ్డి బసువారెడ్డి మొదలయిన రెడ్డి కొమాళ్ళున్ను కమ్మ
25 నాయకులు వితలప్పనాయడు అల్లుండ్లు కొమాళ్ళు రాచరికం మొదలైన

అమరనాయకం వాల్మీకింశ్చ రషింబ్వి వారి వారి యోగక్షేమాదులు
 అడిగి మీవద్ద యేనుగ గుర్రాలు బంట్లు పరిజనాలు యెంత వుంన్నదని
 అడిగినందులకు విశలమ్మ నాయవిస్థానావతులున్న పరశురామనాయకీతె
 గాను అమరగాల్గ స్థానావతులలో వీరభద్రయ్య అనే అయనాను దిశ
 పతి రాయడున్న రాయలవారితోను స్వామివారు కైజీతం కట్టిన వెనక 5
 అమరపుకీమంతు నగరి లెక్కలప్రకారానకు కుందకం లేకుండా వారు
 వాల్మీకి యేనుగ గుర్రాలు రావుత్తులు మావుత్తులు బంట్లు పరిజనము
 లున్న సం తరించివారు యిన్నాళ్ళవలె కాదు స్వామి వారు యేవ్యాళ
 రాచకార్యానకు ఉద్యుక్తులై కడులుదురు అనిన్ని చిత్తం వచ్చినప్పుడు
 గణితబెట్ట కరణీకులకు ఉత్తరపు యిచ్చి వారువచ్చి గణితపెట్టినప్పటి 10
 కిన్ని నగరి లెక్కకన్నా పదేళి యేనుగలున్న మారేళి గుర్రాలన్న
 వెయ్యి మనిషి బంట్లున్న అధికముగా వుండవలెనని సం తరించివారు,
 స్వామి వారి హిమ్ము ఇన్నాళ్ల ప్రసాదద్దండ్డుకు నగరి అవసరకార్యా
 లకు చిత్తం రా నడిచే వారై యిన్నారు—అని వింన్నిపంశేళినండ్లకు
 రాయలవారు చాలా సంతోషపరులై అమరగార్లతోను విండ్డుకొలువై 15
 వుండగా అయ్యనమలక అంకుళరావుతోను మీరు విజయాపురాన చహా
 దినాలు వుంటేరి గనక యెదులపాహువారి దొరతనముకన్నా మీ దొర
 తనం పూర్వమైనది అని విండ్డుము వారి పూర్వోత్తరములున్న విజాం
 కాహు కుతువనమలక వారి వత్తా మనములుంన్న మీరు దెలిశి
 వుండ్డును గనక వీరలకు దొరతనం వచ్చేదేరితు అని అడిగినండ్లకు 20
 అయ్యనమలక రాయలదేవునితోను వింన్నపంశేళిన వివరం— అశ్వపతి
 గజపతి సరపతి యీ మూడు సింహాసనాలకు గల రాజ్యములో ఢిల్లి
 సురధాణికింన్ని వోరగంటి ప్రతాపరుద్రునికింన్ని గాక పదిహేను సంవ్స
 త్పరము పోరాడెను అంతకు దుర్గాలలోనున్న కోటలోనున్న రస్తు
 పాను మీ పరిపోయగనక ప్రతాపరుద్రుండ్డు ప్రజలను పూరకే సంపేది 25
 ధర్మం దని వెలుబడి నమరం శేయగా దైవగతిని ఢిల్లి సురధాణిచా
 తను ప్రతాపరుద్రుండ్డు తగిలెను గనక జయభేరి పేయించి ఢిల్లికి

రాయవాచకము

ధీర్లలోనున్న ప్రతాపరుద్రుని వృత్తాంతము

కొంచుపాయనవి అనూచారము విని సురధాణిలెల్లిగాని ప్రతాపరుద్రుణ్ణి చూడవలెనని కొడుకున అడుగగా ఆయన వొఖనాడు నిద్రపోయ్యేటప్పుడు చూడమని చెప్పినాడు గనక ఆ తీరుంనైన ఆయమ్మ రాత్రివేళ నిద్రపోయ్యే నమయాని వొరగంటి ప్రతాపరుద్రుండు మనుష్యశక్తిగాదు బ్రాహ్మ శ్రీహరి దుమరులతోడట్లు వున్నాడు అటువంటి రాజును నీవువట్టుకరావచ్చునా అని అన్నందులకు సురధాణి సవిష్ట ప్రతాపరుద్రుండు విద్రబోగా చూస్తే మీకు యాశ్చర్యరాంశమై కనువట్టెగదా నేను నిద్ర పోయ్యేటప్పుడు చూడుమా అని చెప్పి అంపై గనక ఆ తెరంగుననే సురధాణి నిద్రపోయ్యేటప్పుడు చూడండా శేషిణిగా శంఖచక్రగదా యాచములతో లక్ష్మీవమేతుడై శ్రీవత్స కొస్తుభముతోడట్లు విష్ణుస్వరూపమై కనువట్టె గాబట్టి ఆయమ్మ జూచి ఆశ్చర్యబడి యింతటి వాడవు వుంటే ప్రతాపరుద్రుండ్ని కోడునవచ్చినా అని మనస్సున యెంచి మరణాడు ధీర్లసురధాణిలోను మీ పుత్రులు మీకె తెలుసును ప్రతాప రుద్రుండ్ని పండ్తిదెట్టుక ప్రసాదించి బహుమాన సన్మానములు శేషి పొరి గింటికి అంపియె నీకీతి శాశ్వతముగా వుండును అని తల్లిగారు చెప్పగా ఆ తీరుగానే మంజున భోజనాదుల ప్రతాపరుద్రుండ్ని తృప్తి చేయించే బహుమాన సన్మానములు శేషి వోరగంటికి అంపిరి గనక ఆ వార్తలు విని వుండురేగదా.

అహమ్మదానగర, విజాపుర, గోలకొండ

రాజ్యవృత్తాంతము

దెడదకోట బరుదు అనే ఆయన కొంత రాజ్యమును కొంత దుర్గాలును ఆక్రమించుక బలవంతుడై రాజ్యం శేస్తావుండును ఆయన వద్ద గిండ్తిదెట్టుక వుండగా ఆతగానికి యెదురికామా అనే పేరు వచ్చెను, కుక్కల కాపాడేటందులకు బేర్లుగాడై యుండగా కుతువనమంక అనే

పేరు వచ్చెను, యీ ముగ్గులో యెదులకాహ అనే ఆయన విజయాచారమున్న విజ్ఞానాహ అనే ఆయన అహముదానగరమున్న విజయమలక అనే అనే ఆయన గోలకొండనున్న యీ మూడు సంస్థానములను యేలుతావు. దెదదకోట బిరీదు వారు పీఠల దొరతనము లగుగా సూరేంద్రదనిన్ని వారిలో విజ్ఞానాహ పెద్దలు ఆ తర్వాత యెదుల కాహ ఆ పిమ్మట విజయమలక యీ క్రమాన సంహృతములను ఉడుగర బహుమానం వక్కలాకులము పెడువును యీ మూడు యింద్రమున్న మంచి గుర్రాలుగా లక్ష గుర్రాలున్న సూరు యేనుగ పట్టాలన్న గలవు. చాల్సలందేలే రాజ్యముగాదు కొలిచే తరకలు లేరు.

5

కన్నాకాటవాన చతురంగబలముంను కలదు గనక యిక్కడి జగ చాల చేపు- ఆ దేశ మిదలు యెరుగు, అటుగనక కన్నాకాటవించారి ముండ్ల కడమ దొరతనాల వారు నిలువలేరు- అని కన్ను చార్మములు తెలిపినట్లంటు అంబుకరాపు జగదేవరాజు పలకరించినది సరే అని మలకరాపు జెప్పినది- అని మొసలను తారగల్గినప్పుడు తరకలు యెదురు బలమున్న రసబలమున్న జాచుక జగదం శేషిదేరు- ము-ర్రముగా నడవగా యెదటివారు విసిగిపట్టాయనా యెండ్లబోయనా పెరువక సరులదురు- యెదటివారు హస్తత్తుగా విల్చినట్టాయనా వెనక బలిమిలదురు- ఆ వర్తమానములు యెరిగి వాకిటి పిన్నపెద్దలు నియ్యోగులు జగదం శేషిదే చార్యంగాదు, తీశిరమ్మండ్రే ఆ క్షణమే తీశివచ్చే దింద్రే గాని అని మొసలకు వచ్చి వెనక తీశివచ్చినట్లు అయితే ప్రభుత్వానకు కొదవగా అనే అభిమానం యెంచి విలిచేది లేదు, అటు గనక కన్నాకాటకం వారు వివక్షణులై కార్యాకార్యములు తెలికి జగద మిచ్చి పోరాని చార్యమైతే యెదురెక్కి నడచి ఉత్తరింతురు కాబట్టి ప్రభుశక్తి గలదు గనక బంట్లు బయదకాలున్న అందరున్న పనికివత్తురు అని దెలుపగా వద్దనున్న అమరనాయకం వారలు అందరున్న ఆ తీరునై అవునని విన్నవం శేషినారు గనక రాయలవారు ముందువెనకలు జగదాలు జంక్యెలు శేషి జయోవజయములలో వుండిన

10

15

20

25

రాయవాచకము

- మీకు రెప్పాయగా తెలుసును గనక తురకల మీది కార్యం శేయ
వలసివుంన్నది. అందరున్ను తలలు కడుక్కొని పయనములై
వుండ్లుదా ప్రత్యేకంగా ఉడుగర వక్కలాకులు యిచ్చి పంపినవారై
ఆప్పాజీ మొదలయిన ఆవులతో మాటలాడుతా వుండంగా గజపతి
5 వారల రాజ్యంబు శ్రీపురుషోత్తమాన నుండింది వేగులవాయవేగి
హనుమంతయ్యాను మనోవేగి పురుషామృగమయ్యాను వచ్చి నిలిచి
రాయలదేవునితో విన్నపం శేకినారు గనక రాయలవారనిన వివరం-
విద్యానగరమండ్లునుండి పయనగతుల తలిక గజపతి రాజ్యంబు శీమ
భూములున్ను చూస్తా రాజమహేంద్రం వారు కటకము మొదలయినవి
10 వీక్షించి ముకుంద బాహుబలేంద్రులు జగన్నాథాన నుండగా పురుషో
త్తమానాకు పోతిమి. శ్రీకృష్ణదేవుని పట్టం శృంగారమునకు పద్యం-

సి. ఏవంకజూచిన హేమకుంభప్రభా
మండితోజ్జ్వల సఖామంటపములు
నేవీధిజూచిన విభరంతా సంభ
దర్శనాంచితగృహద్వారభూమి
యేచాయజూచిన విభతురంగానేక
రాహుత సుభటవిరాజితంబు
నేదిక్కుచూచిన నేణనేత్రాకుచ
ఘనపారమృగమదగంధలహరి

యెచటగమగొన్న నవరత్నఖచిత రచిత
హాటకోన్నతవివిధశృంగారవనము
గలిగి చూపట్టు దేదీప్యకలితమగుచు
కుభకరంబగు పట్టపకోభితంబు.

యిట్టి శృంగార శేఖరమయిన పట్టమండ్లు జగన్నాయకులు మహోత్సవ
మునకు దిగ్దేశములనుండి వచ్చిన గృహస్తులు యతీశ్వరులు వానప్రస్థు
లు బ్రహ్మచారులు బ్రాహ్మణోత్తములు పుత్ర్యాంగవలున్న క్షత్రి

యులు వైక్యలు కూర్చులు తక్కిన పదువెనిది జాతులవారున్ను
 వచ్చి స్వామిని దళికాంచి స్వామి యొక్క పరిపాదం మీకు వారసక
 స్వామి దేవతముతో నృసిద్ధికోషం దృష్టికోషం వన్నాశ్రమ దర్శా
 నీక కుచి అకుచి కలియగ వైకుంఠమై వాష్పశావుండే ఆ యొక్క 5

శ్రీతారకబ్రంహ్మమైన జగన్నాథుల మహిమాను అస్తలం వర్తమాన
 ములున్ను పరిపాద ప్రభావములున్ను వనికాంప చెయ్యి శిరస్సులన్ను
 రెండువేల జింహులున్ను గల అదిశేషునైనై నైక్కింప సలవిగావు
 అస్పిట్ట కోచును ముకుంద గజపతివారు బ్రాహ్మీముహూర్తాన
 విదుర మేల్కొంచిన వారై వివ్రవర్యద్వియదర్శనంతే షోడశపాత్ర
 లున్న శామున్ను విశ్వాపాకిగా రెండ్రానుడ మూడ్రానుడ దూరంపోయి 10

తిరుగవచ్చి ముఖమజ్జన నామతీర్థమై గృహారాధనకే జగన్నాథులకు
 పూజావిధాన పరిరారాన షోడశోపచార పూజలన్ను సహశ్రనామార్చన
 నైవేద్యాలుకే దీపారాధన పుష్పాంజలికే ప్రదక్షిణ సమస్కారముల
 కే పురము గృహం చెలువడి వచ్చేసమయాన పరదునేర్పల్ల పానాపాన
 లయిన అముపురం వారి అనంత్రోజి పంతులున్ను మునిశింగువారి 15

మూడవయ్యాను చాందువారి చెంన్నిగిరయ్యాను కటకంవారి కరుణా
 కరయ్యాను వోరగంట్టివారి వోణకయ్యాను ధిల్లి మరతాణివారి ఠాకోజి
 పంతులున్ను బెడదకోజి వారి బేవోజి పంతులున్ను గోలకొండ వారి
 గోపొజిపంతులున్ను అహమూవానగరం పయ్యపరాజున్ను విజయాపురం
 వీరమరాజున్ను పురాణపురం పురందరయ్యాను బాగానగరం బాబోజి 20

పంతులున్ను మొదలుగాగల ముఖాములైన స్థానాపతులు అందఱున్ను
 ప్రాతఃకాలమందు స్నానసంధ్యావందనాదులు అచరించి తెల్లవిడుట్టు
 దోపతులు కట్టకొని చలువలు భయిరవాసలుగా వేసుకొని కుమిరుచి
 తోడట్టు దేవతార్చన సమయానకు వచ్చినవారై దేవపూజా గృహం
 ముందః రక్షిణివావడిలో కూర్చుండగోమ గజపతిపారువచ్చి సవరత్న 25

బిజితమైన బరిగ్గతు పీటమీద కూర్చుండి పారవారి పురాణీకావన్ను
 పిలువించుక పురాణశ్రవణమైన తర్వాత అశ్వకురైన విద్యజ్ఞులతో

రాయవాచకము

- మ్న అశీర్వాచనపూర్వకముగా యిచ్చిన విభూతిగంధాక్షత నారితేళ లఙ్కచ
 పూలులు గజవతివారు రెండు చేతులా అండ్లుకొని శిరసావహించి వారల
 కున్న స్థానావతులకుంన్న జగన్నాయక ప్రసాద పజ్జారములు వక్క
 లాకులుంన్న యిప్పించి వారికను విడిదీలకు పంపినవారై వేదా
 5 ఖ్య బ్రాహ్మణి వివిధి పాదప్రక్షాళనం శేళి గంధాక్షిత పుష్పములచేత
 రెన్నగా పాదపూజశేళి నూరు ఘెట్లుంన్న వక్కలాకులుంన్న యిప్పించి
 ఆపాదతీర్థమున్న పుచ్చుకొని ఆపాదరేణువు శిరసావహించి తర్వాత
 తాము పాదప్రక్షాళనం చేసుకొని ఆచమనం శేళినవారై బంధుజనుల
 తోడట్లు బంగారువశ్మరములు వుంచుమని ప్రసాపాటుకు కూర్చుంన్న
 10 తావున వనిపదార్థమున్న కొదవబడకుండా సకలమున్న వడ్డించుమని
 ఆపండ్తిని వానితావున తెరగట్టి ఆ తెరలో నవరత్న స్థాపితమైన పీఠ
 మున సుఖానులై కూచుండగా వదివన్నె బంగారున నూరుశేరుల
 శేయించిన వశ్మరమున్న ఆ పల్లెరం మధ్య వెల హెచ్చు గోమేధిక
 ముంచి వశ్మరములో వడ్డించి ప్రసాపడేపట్ల వనితేప కలుపుకొన్న
 15 కూర మరి వానితేప కలుపుకోకుండా భజ్యలలో వానిసారి భక్షించినది
 రెండోతేప భక్షించుకుండా బానిశలు హెచ్చరికలుగా మోస్తావుండ్తి
 పరాకున ముట్టినవృటికించ్చి బెత్తపుకోలచేత హస్తముమీద పురికించి
 ముట్టవలదు గవక అరీతె తిరుగా అంట్లక ఆరోహణం శేళి యీ శ్రీకున
 పకంవస్తపులున్న భుజియించి రేచిన పిమ్మల చేతులు గట్టుకొని శత
 20 పదాలు పడుస్తుంన్న సంక్షేప రామాయణం పారాయణం అయిన తర్వాత
 వస్త్రాభరణాలంకారలై పేరోలగంజై సకలమయిన వానిన్న సగరి
 వాకిట్ల కూర్చుండివుండగా గజవతివారు వనితంతస్తుచావశ్యోనికి వచ్చి
 కూర్చుండి రెండు వివిధాగముల వారున్న పిలుపించి వారు వారు
 వుండతగిన పునుకులు కూర్చుండియమించి ప్రస్తావించితముగా జోడళ
 25 సాక్షుంకోనున్న పరస్థలపువియ్యోగులకోనున్న సంభాషణ శ్రేయగా
 విజ్ఞానానావారి పీఠాధిపంతులు వారున్న యెదులకాపూ కుత్తుపన
 ముఖక వారి స్థానావతులన్న అంపించిన కాకితములున్న కన్నాక

టకాదీశ్వరులు కార్యముఖానకు నడిచే వారై చతురంగబలమున్న జన
 శేషక బైలుమెరసి నరుదులకు వచ్చి కనుపించుకునేవారై వున్నారు.
 యావరకు ఉత్తరందక్షిణం దొరలకార్యాలకు హావి వృద్ధులకు సహాయం
 సంపత్తి నరుపుదురు. ప్రబలమైన కార్యాలయతే అందరున్న ఏక
 గ్రీవమై ఉత్తరం ఆఘపురం వారి కార్యాలకున్న నిర్వహింతురుగా-
 యిప్పుడు అంతేకార్యాలు యేమివున్నది, నరుదుని వుండేవారు గనుక
 యాతరం గాదు గదా, యెదులకాహాన్న విజాంకాహాన్న కుతువవమలక
 వాడున్న నరుదులలాలు ఖోమకుద్దిగా యోచనకాయగా నవిరేడు అందుకు
 మింపిన కార్యాలయతే ఆహాముదు నగరం నర్మంతం నత్తురు, అవి
 మనంగా వ్రాశి అంపినారు. మనుష్యయత్నమున అవజయమవి 10
 యెంచురాదు. కన్నాకాటకం వారికి జయం విజయం అయినప్పటి
 కింన్ని నరదుల మూడు తెగలవారున్న విరిగినట్లయితే మీ కేమలన్నిన్ని
 కోలుబోయి మీకున్న అవధి వచ్చును, కాబట్టి దీర్ఘయోచన వివారించు
 కొని యాది హెచ్చరికలు గలిగి నడిపించుకోవలెను, అవి మంత్రాలో
 చనగా అన్నంధులకు గణపతివారు అంపింటికింపి మన పాలిటి జగ 15
 న్నాయకులు వున్నారు అవి మందలించివందులకు మూడు తెగలవారి
 నియోగ్గులున్న మీకు జగన్నాయకులున్న తమ దొరలకు కర్తరున్న
 వున్నారుకా కన్నాకాటకంవారు యేరుదాటి రాకుండా తమ మూడుతెగల
 కర్ణిమిలలమును కృష్ణదాటి రాకుండా పాళ్యం దిగి వుండేటట్లు అంపు
 తున్నారు. మీ తెగ నామకాదులున్న నరదు స్థలాలబలవంతులై 20
 యుండేటట్లు కర్ణిదశేయిండా అవి తెలునగా గణపతి వారున్న ఆరీతి
 అమరిక కేకే ఘని కొండవీడు, ఉదయగిరి, తెల్లంకొండ, నాగార్జునం
 కొండ, రిందూరు మొదలైన స్థలాదులకు యాది హెచ్చరికలు కలిగి
 వుండే దుగ్గదనేటట్లుగా నామకాదులు సంపినవారై షోడశపాత్రులతో
 మన్ను యాది హెచ్చరికలు గలిగి పుండ్లమని మందలించగా వారు 25
 వాల్లక నరుదులకున్న దుర్గాలకున్న రస్తుపామగ్రీలు అంపినారు.
 యిదిగాక ముకుందగణపతి వారు షోడశపాత్రులున్న శామున్న దివ

రాయవాచకము

- ప్రతిండ్ని గోదావరీపాననకు బోయి పెదీపానం జేసి జగన్నాయకులకు పూజానమస్కారములు జేసి బైలు మెరలి వట్టానకు వచ్చేటందుకు రెండు రూములు చెల్లును గనక శాము దిగిన స్థానముట్టానకు చుట్టుమ్ము పెడియత్రోవకు మనిషి సంచారము లేకుండా జేసి శబ్దముమ్ము వినరా
- 5 కుండా జేయరా అని బోధశపాత్రులతో చెప్పి దిట్టపరచివుండ్తురు గనక కాపుకడలు ఆయా ప్రాంత్యాదులుమ్ము సద్దుశేయక వుంన్న తావులనె వుండ్తురు- గోదావరీనదికి పుత్తరపు భాగానకు యేనిమిది గుర్రాల వారుమ్ము గొండ్డారణ్యం సమీపం గనక ఆ దిక్కులనుండి మొగలాయి గుర్రాలువచ్చి వీరువారని యెరుగరు గనక వని కార్యంవచ్చే మోసం
- 10 వచ్చునని యెంచి అనిమోవలు నాలుగు గుర్రాల వారుమ్ము చుట్టు రెండు మడియల మేరకు మనిషి సంచారము లేక తిరుగాడుతా వుండేటందులకు రెండు గుర్రాలవారుమ్ము గజపతివారి సమీపాన యేటికట్టన రెండు గుర్రాలవారుమ్ము యీ రీతున పదహారు గుర్రాలవారుమ్ము జాగ్రత్తగా కాచుకవుండురు, గనక గజపతివారి స్థానసంధ్యావండ్డనాది కృత్యము
- 15 లుమ్ము జగన్నాయకుల పూజాపునస్కారములుమ్ము అయిన తోడుతోనె పూరితి వత్తురు, యీరీతిని వుండగా వనినాడు గజపతివారు స్థానానకు వచ్చి బోధశపాత్రులను యెప్పటిక్రమం చుట్టపట్ల జాగ్రత్తగా కాచి వుండమని సచుకరించి శాము స్నానముజేసి తమకృత్యముతోవుండ్దిరి. యీ పదహారు గుర్రాలవారుమ్ము నాటిదినం యెప్పటివలెనె ప్పాన
- 20 మట్టానకు రెండు గుర్రాలవారుమ్ము గొండ్డారణ్యం చాయల నాలుగు గుర్రాలవారుమ్ము యీరీతున తిరుగుతావుండ్డగా అట్టిపట్ల కొండ్డలో వుంన్న దొరలు గజపతివారు గుర్రాలతోడట్లు గోదావరీపాననకు వచ్చిరాకది వేగంగా రూసమయమండ్తురి తురకలు నాలుగువేలగుర్రాల వారుమ్ము చుట్టకొండ్డమని యోచనజేసి నాలుగు దొరకనాలవారుమ్ము జాలుడజాబి బోకించుగా తప్పు మార్గములుగాను గుర్రాలుమ్ము యేమి గురుమ్ము రవుతులుమ్ము మోపుతులుమ్ము వచ్చేరథశం విని బోధశపాత్రు లలో ఆ దిక్కును తిరుగుతావుండ్డే నాలుగు గుర్రాలవారుమ్ము తిరుగు

రుగా వోయ నమర మిచ్చినారు గవక నాలుగు తెగలవారున్న వాలుగు
 పేలగుర్రాలవారున్న యీ నాలుగు గుర్రాల వారీలన్ని దుట్టుకొని
 పుండ్లగా ఆ పలుగురున్న తమ తమ గుర్రాలతోడట్లు వాలుగుపేల
 గుర్రాలతోడట్లున్న తారకిలి నాలుగుతోవల తరుమగా రెండుతుల
 పెరుమితాపోగా వేటారుతునకలుగా గుర్రాలన్న రవుతులన్న వీరికి 5
 నన్నురు యేమారు లెక్కవడపారి యారీతి నాలుగు పీఠులను పేయ
 గుర్రాలన్న ఆంబి లోతులున్న చావకట్టుగా బడగా యరాయరలుగా
 చెడి విరిగి పారిపోయ వత్తకట్టు విరిచిపుండ్లిగా నాలుగు గుర్రాలవారున్న
 అంకి విలిచిరి గవక యాతోగా సరాళము పోయిన యెవిమిది గుర్రాల
 వారున్న తిరుగా వచ్చే నేళ తురకలు గుర్రాలనుగవి నమరముయ్యగా 10
 నిలుసలేక పటాపంచ్చలై పారిపోయినవారున్న రజమందు మడికిపోయ
 నవారున్న యారీతున బహగుర్రాలవారు మడికి పారిపోయిరి. అని
 అంకి విలిచి నాలుగు గుర్రాలవారున్న సరాళంపోయినవచ్చిన యెవిమిది
 గుర్రాలవారున్న అంతు వండ్రెండు గుర్రాలవారున్న గూడి గజపతి
 పారివదికిరాగా తురకలు తిరుగా శేఖరించుకొని వెంటాడిరి గవక దుట్టు 15
 సరాళముపోయిన రెండు గుర్రాలన్న తూర్పు దిక్కునపుండ్లి వచ్చెను.
 అంతలో ఆ మొగలాయిగుర్రాలు ఆ మట్టున నిలువక వెంబడించుక
 రాంగా గజపతివారు జూచి గుర్రాలు మించి వచ్చెను యిటు ఇక్కడ
 పుండ్లే మోవం వచ్చును. అని యెంచి గుర్రాలమీది దృష్టిచేత జగన్నా
 యకుయను మరచి బహువేగాన గుర్రాన్ని యెక్కుకొని పోడకపాత్రు 20
 లతోడట్లు యేరు దాటి కొంతకడవువచ్చి జగన్నాయకులను మరచి
 యెత్తకవస్త్రమిగదా అని తలఁచుకొని తిరిగి జూచే యడల గుర్రాల
 వారు ఉత్తరవుగట్టువువచ్చి సమరమంధి అంకిన గుర్రాలు గవక నీక్కు
 జూచుకాపుండ్లగా వారలజూచి దేవహాని పెట్ట్యంతలో స్వామిని వేంచేపు
 శేయమరచి పుత్తపెట్టి యెత్తుకవచ్చినారము అని ఆచ్యుల నిల్యబడి గజ 25
 పతివారు చాలా విచారబడగా పోడకపాత్రులలో వొకడు చూచి యంక
 పూత్రానకు దేవరవారు వివాదపడ నవితేదు. తాను పోయ యెత్తుకో

రాయవాచకము

- వచ్చే పని చెప్పి అంప్పించుకొని వచ్చి నదిలో దేవతాచక్షణ శేషినిదిక్కున
 కూడంగా అచ్చట జగంన్నాయకులు వేంచేసేపుండ్లగా జూచి యెప్పటి
 వలెనే దేవపూజపెట్టినట్లు వేంచేసే చేసుకొని రాగా గుర్రాల రౌతుగని
 వెంట్టాడిరాంగా వార్లను తెగవేళి యేరుదాంటి గజపతి వారివద్దకి తెచ్చి
 5 యియ్యగా గజపతివారు చాలా సంత్సరించి నేడు విదురలేచిన వ్యాళ
 యెటువంటిదో వృధాకలహ మాయము అవిన్ని జగదము శేషినివారు
 తమతో యెరుక శేయక నయ్యేకయ్యము నుంచి బహుగుర్రులము
 రౌతులమున్న నొప్పిపైమి అవి సమర మిచ్చిన పండ్లెండు గుర్రాల
 10 వారికింపి జగన్నాయకులు వేంచేసే శేషక వచ్చినరపుతులకుము
 ఉడుగర వక్కలాకులు యిచ్చినారు గనక తక్కినముగ్గురుంను తమకు
 జగదం యెత్తుకపాయనని విచారమున వస్తాపుండ్లగా అండ్లలో నొఖ
 పాత్రుడు గజపతివారి ముందర రాంగా వఖవన్నదేశమున వచ్చేటప్పుడు
 వొకమాని కొమ్మ గుర్రం మీద పుండెరపుతు అడ్డబడిపుండె గనక
 అమానికొమ్మను తనచేతి మర్యాఖండన తెగవేళె గనక గజపతివారు
 15 జూచి సంత్సరించి అపాకృతికింపి పుడుగరలు యిచ్చెను. కదమ
 రెండుగుర్రాలవారుంను తమకు యేమిన్ని లేకపాయనని రాంగా
 మార్గం మధ్యే నాలుగు మనుష్యుల విలువున వొఖ చింతమాని కొమ్మ
 అడ్డముగా పుండ్లగా తన గుర్రాంపి కాలాడించి గుర్రమున్న తానున్న
 హరిణిపుటంగ్గా యెగళి చింతమానుకొమ్మ రెండుచేతులా పట్టుకొని విండు
 20 సంక్షోకం గుర్రాని తొడల విడుకొని గుర్రమున్న తానున్న అంత
 రిక్షమున వేరుకాపుండ్లగా ఆవర్తమానం గజపతివారు జూచి చాలా
 సంత్సరించి - సమయాన కత్తి కట్టలాలు యరువై ముప్పై
 తెప్పంటి వేళి గుర్రమున్న రౌతున్న దించి వారికింపి ఉడుగరలు
 యిచ్చిరి. వఖగుర్రం పాత్రునికి బహుమానం లేక పుండగా గోదావరి
 గోట్టప వఖకాలువ రెండు మనిషి విలువున అరువై న నాలుగు అడుగుం
 25 వెడల్పున అడ్డపై పుండ్లగా తన గుర్రాంపి చతునవేళి కాలవ
 దాటించ్చగా గజపతి వారు జూచి ఆ రౌతునకుము పుడుగరలు యిచ్చి
 అందరికిన్ని యేకముగా సంత్సరించడశేళి మర వేడుకగా పట్టినకు

పోయిరి గవక యిది యల్లా మేమున్ను జూచినవారమై వట్టుములోనికి
వచ్చి గజపతి వారి నెగళ్ళున్ను పోదకపాత్రల యింట్టున్ను వార్ల
గరిదిన్ని అగరిదిలో పాదన కేళేవార్లకనున్న చూచిమి వారు కేళే

పాదన మెరవళ్ళు దేవదానవులు చహా కేయలేరు. శీమాంతరం జగజెట్లు 5

జేసే పాదనమెరవళ్ళు చూచివుండురు. ఆ తీరుగాదు. బారలేయెత్త
వలెను, అటువంటి సంగతాలు యెత్తేదిగాక అర్థముగా యెత్తుతున్నారు.
కొమ్మిది వడ్డెల గోతం మానిసి చెయ్యెత్తుబొడుగు వాడిని యెత్తేదిన్ని

పైబడ తోసుకొనేదిన్ని గాక గోతం తొడల విడుము యెత్తుకొని అడ్డి 10

దూరానను వేలాడుతావున్నారు. అది యేలాగంటేను జగదమలో రొతు
రొతున చంక్కనిదికొని అమాంత్యముగా గొంచుపోదురు. అదిగాక

గుర్రాలు విడువక పోరాడితె కష్టముగాదని విడిపోదురు. జీరావజ్ఞోకం 10

గుర్రాలవారికి పోటువాటు తాకిన అందుకు వెరవను. అటువంటి రపు

తును చంక్క వేసుకబొమ్మే మని చూతురు. ఆ సమయానకు తెలివి

గలిగి కడకతోడ బలిమిగలిగి వుండేటందుకు యీ రీతున పాదనలు

కేతురు. సమ్మి మత్తెబందం వజ్రమనిసి తలమోపుకదు అమర్త్య 15

ఖండంతినుక మారుగజాల గోడలు యేమిన్ని లేకుండా నరకుతావున్నారు.

నింతచేవకంబాలు ఆ ఖండంచేత అరిటిబొందెై నరికినట్లు నరకుతావున్నారు.

గెడ్డపొరలు రెండొకటిగా నాటి తెగపో నరకుతావున్నారు. వారలు

లాలాపు బీల్లలు గెంపువిండ్లా తెచ్చి పెట్టుక నాలుగు అయిదు

తాలాలు వజ్రటిగా మెలిపెట్టవేస్తే కరమల వాండ్లు వాటిని విడిపించులేక 20

నమ్మెటతో గట్టి విడిపించి చక్కగా క్లాట్టి మరుయనాటికి తెచ్చి యిస్తా

వున్నారు. మరిన్ని యిత్తునగుదియలు గురిపెట్టి విరునవతున్న దిక్కుంవ్నే

విరుస్తావున్నారు. యీ శీమజెట్లు అడకు వచ్చిజూచి పాదన మెరవళ్ళు

కమళు అపాధ్యమని వత్తురు. అచ్చట కలిమి బలములున్న యెక్కడా 25

జూచిందిలేదు. అదిగాక గజపతివారి యెవ్వరికి త్యాగమిచ్చినా యేమిగ,

గుర్రం, తాళి, చొకట్లు, దట్టి, కూళ్లా, కబాయి, వక్కలాకులు యిచ్చే

దింతేగాని యీ భైకంవతె వుడుగరం వక్కలాకులు మూత్రం యిచ్చి

రాయవారకము

- అంటే రేడు. అనింన్ని మకింన్ని కన్నవిన్న వాత్తలు అలోచనలు మొదలుగా వింన్నవంశాయగా రాయలవారిలోను అప్పజిగారు పలుకరింపిన వివరం గజపతివారనంగ్గ పుజ్య శ్లోకుండు; తురకల వలె నాడు; దేవబ్రాహ్మణ విశ్వాసం కద్దు, అదెల్లంచేను- ముకుంద
- 5 బాహులరేంద్ర గజపతివారలకు శత్రువులై నవారు జగన్నాయకులను పూజించే అర్చకులకు వెయ్యారులు లంచమిచ్చి వాద్దిక శేసుక నిత్య

గజపతివారికి విరోధులు విషప్రయోగము

చేయించుట

- కృత్యమున్న జగన్నాయకులను శేవింపి తీర్థప్రసాదములున్న పుచ్చ కొవిగావి ప్రసాదదేది లేదు. గనక వజ్రనాటికి తీర్థములో వత్సనాభము కలిపి యిమ్మని వియమించుగా ఆ అర్చకులు ఆద్రోహంను లోనై ఆ
- 10 తీరుననే తీర్థములో వత్సనాభము కలిపి స్వామి నన్నిధిని గజపతివారికి తీర్థం ప్రసాదించే వ్యేక సంభివానికి చేతులు వణకసాగెను. అప్పుడు గజపతివారు చూచి చెయ్యి వణక విమిత్యమేమి అని అడుగగా భయ ముడై చెప్ప వెరచి పుండై గనక గజపతివారు జూచి యేలవెరచేరు కలిగిన అర్థం నిలువరముగా చెప్పమనంగా అతిస్పృహలులు శేయించిని
- 15 కార్యం పవిత్రముగా చెప్పెను. గనక ఆ విషోదకము తెమ్మని చేర తీసుకొని అప్పుడు చెప్పిన శ్లోకం—

అర్హిక్రం విషం పక్వ మదర్మో దర్మశాస్త్రజేత
అనుజూలే జగన్నాథే ఏవరీతే వివర్యయమ్.

- అనే శ్లోకం చదివి తీర్థం పుచ్చుకోగా ఆ విషం జీర్ణాసకు వచ్చెను. ఆ వాత్త లోకప్రసిద్ధమేయము. వారు అటువంటి డై వజ్రలని గజపతి వారి గుణాతిశయము యొచ్చినవారై వేగుకులకు పుడుగర వక్కరా
- 20 కులున్న వెయ్యే శివులున్న యిచ్చి యింకా అయోదేశములకు జోయ

నానాటి వార్తలు తెలిసినప్పటికి చెప్పుచు వివరముగా హామమంతయును
మనోమేగి పురుషామృతమును అంపించి రాయలవామను
అపాజివారును అప్తాలోచనగా దిక్కుల వార్తలు విన్నారేనా ముందర
తురకలమీదికి కదలి పోయ్యే కార్యములకు అలోచన యెంచి అవి అరు
గగా అప్పుడు అమరపు దొరలను అయితప్పాటతో వున్నాడు. 5
దండ్లు యాత్రలకు లగ్నం పుచ్చేటందుకు జ్యోతిషులను నిలుపించి

రాయలు తురకల మీదికి యుద్ధమునకు వెడలుట

ముహూర్తం పుచ్చమని అనతియ్యగా ఆ తీసుననే అపాజిగారు జ్యోతిషుల
రప్పించి సుదినం సుముహూర్తం సులగ్నం కూరినవేళ వెలిగుడారము
వేళేటట్లుగాను పాశ్యం కదిలిపోయ్యేటంట్లులకును ప్రవేశపడుచు
లగ్నం నిశ్చయించుక రాయలవారికి యెరుక కేయగా ఆ తీసుననే, 10
వెలిగుడారం వేయించుమని అనతిచ్చినారు. గనక అదేరికి అపాజి
రాయలవారితోను తురకాజ్యంమీద దళమెత్తటప్పుడు బోయదొరలందరి
నిన్ని రప్పించి పదునెనిమిది కప్పజాలవారినిన్ని నగరవిందు బెట్టింపి
హరిదాణం కొమిళ్ళతోను కార్యముఖానకు తురకాజ్యం శీమలోను
మునకలుగా బోయి దిగి మూడేళి అమరదూరం పారెవరాళంబోయి మను 15
మృత, వనలం, ప్రాయలు, గొర్రెలు, మేకల, గుర్రాల వుండటండా
కొళ్ళబెట్టి మనింపి యెదిరితోడట్లు నకల నన్నాహముంతోడట్లు బయలు
మెరళి వెలిగుడారమునకు వచ్చి నిలిచి దొరమన్నీలనున్న, రవుతుల,
మానకులనున్న, వివియోగం పైకంఠాల్లకనున్న, మునుపటివారు
వెనకటివారు. యెడవంక్కించారలనున్న అందరినింపి రప్పించుక 20
వారివార్లతో కూటవలుకులు అడి మీమీసోమములతో ఆయత్తపాటతో
రమ్మవి బలవంక్కిం అమరనాయకం వార్లతోనున్న నగరికై తీతం
వారితోనున్న నగరికొంమ్మిది, ప్రతుల వారితోనున్న నగరి లెక్క
ప్రకారానకు యేమగ, గుర్రాలు, రౌతురాణువ, గలట్లుపైదళం వారినింపి
గణితి తీసుకొని. కన్నాకటచానబం వ్యతంత్రప్రవ్యయం కావలికట్లు 25

రాయవాచకము

- గుంపుల వారినిన్ని పాశ్యగాల్లానుండు వగరిలెక్కప్రకారానకు
అందరినిన్ని రప్పించి పయనం తర్లడా అని కరణీకులతోనుండు,
రాయనం, కడికం, దినపరి, అవసరం, వినియోగపైకం వాల్లాతో
మన్ను ఆనతిచ్చి కొంతగురం రాణువనున్న విజయనగర పట్టణము
- 5 నకు రక్షణీయ్యముగా పాకువ తిమ్మరనయ్యగారినిన్ని పట్టమంధ్యపుంచి
దండ్డుయాత్రకు జయధ్వనిగా దిక్కులు పిక్కటిల్లేటందుకు భేరితాడనము
శేళి డమామి బోకించమని ఉత్తరపుశేళి రాతులకు మాపుత్తులకు అమర
నాయకంవార్లను, అల్లండ్లు, కొమాళ్ళకు, రాజులకు, జట్లకు, కంమ్మ
నాయకులకు అందరినిన్ని పయనంజెప్పి రంమ్మని కటికాలవారికి పుత్త
- 10 రవుయిచ్చి తాముండు భోజనం జేసుకొని మూడో వగరా బోకించమని
ఆనతిచ్చి గురం యెక్కుకొని పయనంగతుల కడలి పుమ్మత్తురు శివ
నముద్రాసకు వచ్చి గంగారావు వూడెముమీంద కార్యముశేళి పుదరదోలి
అన్తలాలు వక్కనాటివె పాధించి అక్కడ వూడిగాలవాల్లాను వుంచి
అందునుండి శ్రీరంగపట్టం కోటకై చీని కోటకొత్తళములు జూచి మీద
- 15 అదిరంగనాయకుల శేపించి యిక్కెరి ఆ రంగ్గానకు వచ్చి మక్కుల
నాయడికి నాయడిమూకలను జూచి విజయాపురం వరుదుల నడవమనంగ్గా
వరుదుస్థలాలవుండ్డి గురిమనుష్యులనుండు దుర్గాలవుండేరాణువనుండు
విర్యహించ్చలేక విడిచి పారిపోపాగిరి. గనక అందుండ్డి రాచూరి,
ముదికల్లు, అద్దంకి, అడవని ఇవి మొదలై వ స్థలాదులకు తాజ్యములు
- 20 వుంచి దినమొక్కటిగా పోరినడవగా స్థలముల వుండేవారు మునుకలు
గానె వచ్చేదానిని జూచి పారిపోయిరి. గనక పాధించిన స్థలములకు
తాజ్యమువుంచి గోలకొండవారి నడదుస్థలాలకై నడవంగా అక్కడ
మాడు తెగాల రాతులుండు యెదురించి యేరుదాటి వచ్చి మోర్పావేళి
పాశ్యముదిగినారు గనక ఆ వర్తమానం తెలిసిన వేగర్లు వచ్చి రాయల
- 25 దేవునితోను తురకలు లక్ష గుర్రాలుతోడట్లుమ్మ వెయ్యి యేనుగులతో
డట్లుమ్మ కృష్ణదాటివచ్చి పాశ్యందిగనా రని వారి కలిమి బలములుమ్మ
వారి వృధులను వలుకరించి వారి శేనులో మన తెగలవార్లు

రోకొచ్చి మూఠామడకు మూఠామడ వుండే గ్రామాదులు కొళ్ళదెట్టే
 దిండ్ని పాతరలు కోదించి రాన్వదనములు యెత్తేదిండ్ని గ్రహస్థుల
 ఇంద్రులొ కొచ్చిపోయి ముండ్తువెనక బాంచియుంచిన చంద్రుని విశేషములు
 యెత్తేదిండ్ని వూళ్ళువల్లెలు కాల్చేదిండ్ని పవలం, ప్రాయలు, మేకలు,
 గొర్రెలు, గుర్రాలున్న పట్టుకవచ్చి కాసుకు వకటిగా అమ్మేది యారీతిగా 5
 విన్నామం శేతేదిండ్ని దుర్గములలో వుండే వాల్తెల్లా జతపమైవున్నార
 నిన్ని విన్నవం శేయంగా రాయలవారు విని తురకలు కృష్ణవేణిదాండ్
 వచ్చి దెరిజావేళి దిగేట్టా అవి ఆగ్రహించుకొని అమరనాయకం వారలలో
 పెంమ్మపావి రామలింగమనాయజ్ఞి విలివి తురకలు కృష్ణవేణిదాండ్ వచ్చి
 దెరిజావేళి పాళ్ళం దిగినారట యందులకు యేరీతున నడవనలెనో అవి 10
 అడిగినందులకు- తురకలకార్యమనంగా యెంతమాత్రం - దేవరవారి
 ప్రతాపమువల్ల దెరిజాతాళ్ళు తెగకోశము. అప్పుడు భేరికారనంతే నడి
 ప్తేను తురకలు మూడుతెగలవారున్న పటాపంపులై విసిగి యధాయధరై
 తమతమస్థలాయలకు పోయ్యేటట్లు శేసేను. యిదిగక యీ గ్రీష్మకాలావి
 దగదవ్వలకు తాళి వాండ్లు నిలువలేరు. అవి విన్నవం శాయగా తనకు 15
 శేలపులకు యిమ్మునగా రాయలవారు చాలా సంతోషపడి రామలింగమ
 నాయనికి పట్టాలు ఇచ్చి అంపుగా రామలింగమనాయకు వెలువడివి వచ్చి
 తన తెగకమ్మ దొరతనాలవారి సందర్శిని రఘుంచుక వారలకుమ్మ
 చెయ్యేత్తీమైక్కి యిన్నాళ్ళుమ్మ రాయలవారి సంబుళములు ప్రసాది
 బ్రతికితిమి. యేలినవారికి యప్పుడు కార్యసరవికలిగి అవి మొనకువచ్చి 20
 యెదటివారిమీదికి నడువమని బహుమానం వక్కలాకులు ఇచ్చి పంపుగా
 వస్త్రమి. యీ బహుమానం మీది గవక మిమ్మునమండి మానుషము
 లుంమ్మ ముందరికి కంమ్మకులం వాదికి బ్రతుకలుమ్మ ప్రతిష్టలుమ్మ
 కీర్తిమాటవాసులు కలుగశేటించులకుమ్మ వ్యర్థాదిబోగములు అనుభ
 వించేటించులకుమ్మ తనతోకూడ నడచేవారెల్లా నడుంబ్దా తక్కినవారె 25
 ల్లా బారులొ విలువుదా అవి తొక్కి నడువగా ఆయన సంతరించిన యెవ
 లై వేం చివ్వలవారుమ్మ రణపెండికొడుకులై యిక్కడి ఆశపాళలు

రాయవాచకము

- విడిచి కయ్య మందేదే వియ్యమందేదిగా యెచ్చి అని మీది దృష్టిచేత రామలింగమనాయని వెంబ్బడిని నడువంగా తురకలు యీవార్తలువిని దెరిజావద్ది జీరానంజ్జోగంతో విత్తుకత్తుల రౌతులు అరవై వేలున్న వారిని చుట్టక విండునంజ్జోకం గుర్రాలు పదివేలకున్న వార్లను అనుభవించ
- 5 చ్చుక యుండ్లె మదహత్తులు వెయ్యింటికిన్ని యీరితిని దెరిజావద్దవుంచ్చి మూడు తెగల తురకలున్న తమ తమ పాళ్ళములో ఆయత్తపాటుకో జ్జాగతగరిగి యుండగా రామలింగమ నాయడు తురకల పాళ్ళంవారి పమిపానకు పోగానే గుర్రాన్ని కత్తికేడం తీసుకొని యేనుగల బారుమీద కైలతదిమునకు లంఘించ్చు సింహ్యాపుపిల్లల చందాన తొక్కినడిచి
- 10 మదహత్తీల తొండముల ఖండములుగా సరికి మావటిలమ యీచెలచేత కుమ్మి తోయగా యేనుగలవారి మీదికి నడవగలవారు గుర్రాల పక్కెర రెత్తికురుచ యీచెలతోనున్న పిడి యీటలతోనున్న పండ్దిబెల్లములతో నన్ను గుచ్చి తోలేడిన్ని దోసకాయల చందాన వేటారుతునకలుగా సరికేడిన్ని యీరితు వొప్పించగా గుర్రాలవారు వెనకముందై పార
- 15 పాగెను. అప్పుడు నాలుగువేల గుర్రం చాపకట్టుగా బడగా అటువెనక విచ్చుకత్తుల రపుతులమీద నడిచి జగదమియ్యగా సరిచావులుగా ఆరు వేలకు నాలుగువేల రపుతులు పడిరి. అంతట రామలింగమనాయడు జీలాతాళ్ళు తెగకోశంచ్చగా దెరిజా నేల కూలిన జ్జానాన్మె కృష్ణరాయల వారు భేరితాడనం కేయించి మదహత్తి నెక్కుకొని ఉభయచ్చక్రము
- 20 లతోనున్న మకలచెక్కెములతో నూటయిరువై పుట్టములు యేనుగ లున్న అరవైవేల గుర్రాలున్న అశదులక్షల పాయదళమున్న పొట్ల ముగా పడిచిరి. గవక ఆ జ్జానాన్మె కృష్ణవేణి పుభయతీరాలున్న వ్రవాహం విండి రాపాగెను, జగదముఖానకు తురకల యేనుగల మొన చేస్తే వ్రీవ్వుకాలం యొడ్డచేతను దస్సిన యేనుగలు గవక దగదప్పి
- 25 వుట్టి చల్లగాలిచేత కాలుజారి కృష్ణవేణిలో బోయవడెను. గుర్రాల రౌతులు యేరు నీళ్ళు వచ్చెను యివతలమండ్లి కార్యం కాచిని గుర్రాల వారు యేనుగుల వెంబ్బడినె తిరిగి మొదటి దొరలు ముగ్గురున్న

దై వీకంగా పెడతలపోటుగా ప్రవాహంవచ్చె గనక యిక్కడను పోకొం
 డిగి జగదమిచ్చేమంటే రస్తుపామగ్నిలున్ను అమరదు. అని దోరలు
 ముగ్గురున్ను వియ్యోగులతో అలోచనగా వారి అన్నిటికొంది యేరు
 దాంటి అవలవిల్చి నరిపోయినట్లు నడిపించుకొందాము శేమకు తిరుగగానె
 యేరు విండ్లారుగా వచ్చెను రాయలవారున్ను వెంబ్బికించి నడిచి జగదం 5
 శేయగా అందరున్ను విరిగి పోయిరి. కొందఱు యేట్లో బిడిరి గనక
 నగం రెండ్లుపాళ్ళు యేటివరద పోయిరి. వజ్రపాలు దక్షిణపు గట్టున విరి
 చెను. ఏనుగ లన్నించి పీళ్ళు విడిచి గట్టుకు రాకపాయము. గనక
 మావటిలు యిఖను విలువకూడదని దిగి ప్రాణాలతోడట్లు తప్పి పారి
 పోయిరి, మూడుతెగల తురకలున్ను అంతట యేనుగుల మీదనుంచిన్ని
 వోడలమీదికి దిగి పుత్తరపుగెట్లు యెక్కి అలోచనవరులై యీనమయాన
 విలిచేది కార్యం కాదని తమతమ స్థలాదులకు హత శేపులైనవారి
 గూర్పుక గట్టెక్కిన గుర్రాలతోడట్లు విజయాపురం, గోలకొండ, అహ
 మదానగరం చేరబోయినారు. గనక కృష్ణరాయలవారు కృష్ణవేణి 15
 వొడ్డుకువచ్చి మూడు తెగల తురకల యేనుగ గుర్రాలున్ను నగర కట్టి
 పెట్టవనించి గుడారాలు విశాసులు నగరా మొదలై నది మొదట
 జగదాన దొరికింది గనక అదంతైనగరకట్టమని అప్పటి మొదలయిన
 వియ్యోగులతోనున్న ముక్కుతిమ్మన్న మొదలయిన కవీశ్వరుల
 దిక్కుజూచి నేటిజయం యేరీకు అని అడిగినందులకు ముక్కు తిమ్మన్న
 చెప్పిన పద్యం-

క. నరసింహకృష్ణరాయా

దురమున నీపేరుపేరఁ దురకలఁ ద్రుంచె

గరిరాజవరదుఁ డవనీ

కరిమేటములు విన్నుఁజూచి గ్రక్కునఁ దిరిగె.

అని ముక్కు తిమ్మయ్య ఆలసానిపెద్దన్న మాడనగారి మల్లయ్య
 మొదలైనవారు విన్నవం శేళినంట్లలకు అప్పటి, అయ్యమరను, కొండ

రాయవాచకము

- మరను, బాచరనుగారున్న అనేక స్తుత్యములుగా విన్నవంజేసి కృష్ణవేణి
 యీనమయాన విందేరు వచ్చినందువల్ల మేచులకు అవజయమై విలువ
 లేక తమతమస్థలాలకు పోయినట్లాయను. యేరు నీళ్ళు వడిసి కాలినడ
 అయినతోడుతోనే ముందరకార్యము ఖానకు నడవవలెను. యీ ఆషాఢ
 5 శ్రావణాలు రెండు నెలలున్న యేటికి దక్షిణముగానున్న తురకల
 దుర్గాలను క్షిణస్థలాలను గజపతిదుర్గాములున్న స్థలములున్న
 చేకూర్చుక ఆ తర్వాత ఆహముదానగరం పర్యంతమున్న పోయి
 రావలెను. అవి విన్నవం శేషివంతులకు కృష్ణరాయలవారు మీరు చెప్పి
 నది కార్యనరవి అవును. మునుకలుగా యేరుదాపిటి మేచ్చులరాజ్య
 10 నకు కదలిపోయి వట్టాయనా గజపతివారి కీమలోసుంన్న ఉదయగిరి,
 కండ్తూరు, కొండ్తవీడు, బెల్లంకొండ్ల, నాగార్జునం కొండ్ల, వినుకొండ
 మొదలైన దుర్గాలలో వున్నవారు మనదండ్లకు రస్తుపామగ్రీలు
 రావీకుండ్లా అరికట్టదురు. ఆ రీతిగాకుండా మునుకలుగా ఆయాస్థలాలు
 పారింది ఆయా దుర్గాలను మనితెగ తాంజ్యములు వుంపై రస్తుపామ
 15 గ్రీలు నడుచును. అవి అనతిచ్చినారు గనక వద్దనున్న పిన్న పెద్దలు
 కార్యముగా యించి ముందరకరలే యత్నం గనవలెనన్నారు. కాబట్టి
 రాయలవారు రవుతు రాణువ దొరమన్నీలకు అందరికిన్నీ పయనం
 చెప్పించి భేరి ధమామి కాహళాలవారిని రప్పించి నగరా ఖాచి
 శేయించు మవి వారలా భేరిపూజ పేయించి బోకించిన జయధ్వనికి
 20 వద్యం—

క. దాత్రీకుఁ డంత దిగ్గయ
 యాత్రానందంభజ్యంభియదోవగర్జిత
 శత్రువుల గుండె లవియఁగ
 శైత్రప్రస్థానభేరి పేయించుటయో.

ఉ. భూకంపంబు జనింప రొప్పుఁగ మహాంభోరాసు లుప్పొంగఁగా
 లో 'లోకములెల్లఁ బెల్లగిల ముట్లోకంబు మూరిలన

ప్రీతవ్యాప్తి నజాంధగోళదళనోద్భూతదర్శనిం బోలె న
ర్నాకారాంబుదగర్జితధ్వనినమారంభంబులై మీఱగఁగ.

వారులున్న సయనమని దెలిసి ఆయత్తపాటున కాచివుండగా రాయల
వారు బయలుపెరళి గుర్రంయెక్కి నకలనన్నాహములతోదట్టు నకల

రాయలవారు ఉదయగిరి మొదలయిన దుర్గముల మీఁదికి దండెత్తుట

దళనమేతుడై గుత్తికండ్లికోటమార్గముగా ఉదయగిరికివచ్చిన హర్షత్తు
అనే దుర్గముపై లగ్నయెక్కిగా దుర్గములలోనివారు తమచేతిపై
వట్టు నమరంజేళి మందుగుండ్లు శలవై నిర్వహించు లేక కొలిప్పినారు 10
గనక కాలువ దించి శత్రుజనాలు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత రాయలవారు
దుర్గంపై వెళ్ళి జూచి యింత రస్తు వుంట్లగా యేమని కొలిప్పి వెళ్ళి
పోయిరి. అవి ఆశ్చర్యబడి కంప్పన్నమ దుర్గమందు శాంఘ్యం
వుంచి కందూర్కిపోగా డమామిధ్వని విన్నవజాపై ఆస్థలంవారు
వెళ్ళిపోయిరి. గనక ఆస్థలం తొక్కిచూచి అచ్చట శాంఘ్యం వుంచి 15
కొండ్లవీటికి కదలిపోగా దుర్గములలోనున్న పూదెములవారు నము
ద్రం పొంగి వచ్చేరితిని పేనానముద్రం కదలివచ్చేదిగని కాలుఝా
మిన్నుముట్టి హర్షరక్తి గప్పినన గని స్థలములు విడిచి పోయ్యేవారు
న్న కావళధ్వనివిని పారేవారున్న యారీతున కొండవీడుశివుకోటలు
దుర్గాలలోనున్నవారలు సరాళభ్రమై తమతమ దొరలున్న తావుకు
పోపాగిరి. బోయదొరలు వరునెవిమిది కన్నజాంవారున్న మూడుంక్షం 20
పాయదళమున్న కొండ్లవీడు, కొండ్లనల్లె, బెల్లంకొండ్ల, వినుకొండ్ల,
వాగ్గునఁకొండ్ల మొదలయిన దుర్గాలకు యేలుబడియైన శివు లాద్యం
త్తం విపాతం శేప్రావున్నారగనక ఆయాశివులోగల ప్రజలందరమ్ను
నకలమును కొళ్ళయచ్చి మిక్కిలి అండ్లపడి అయిన దుర్గాలు జేరివారు-
అవి వేగల్లు అక్కడగ్గడ వదుచు యోగక్షేమములు వడవడ వచ్చి 25

రాయవాచకము

విన్నవం శాయంగా విన్నవారై తిరుగా వార్లను ఆయా తావులకు
అంప్పించి కొండ్లవీంటికి పోయి జగదమియ్యగా కొనమూకలవారు
విరిగిన మాత్రాన్నె కొండ్లమీదు కోటలోనివారు తీగివోయినారు గనక
ఆ దుర్గంమీద నమరం శేయంగా దుర్గంలో వున్నవారు తమచాత

5 ఆయినమట్టు వజ్రీన్నర దినం పోరాడి రాత్రి దుర్గం విడిచిపోగా మరుచు
నాడు దుర్గంమెక్కి జూచి ఆ దుర్గమందు కొండ్లియ్యను తాజ్యం
పుంచి వివికొండ్లకై నడవంగా వారు యీ వార్తలు విని స్థలం నిర్వి
హింపునేరమని యెంచి మునకలుగా వెళ్ళిపోయిరి. అక్కడ భాస్క
రయ్యనుపుంచి జెల్లంకొండ్లకై నడవగావారు పీరంగినాదం విని జెల్లం

10 కొండ్లివారు పారిపోయిరి. యిచ్చట పీరభద్రయ్యను తాజ్యముంచి
నాగార్జునకొండ్లకై నడవగా వారు నానాప్రయత్నముల నాటమన్నాకో
ట పోరాడి చేరిగాక తమచాటికి పోయిరి. గనక అచ్చట ఆయ్యలయ్య
గారిని పుంచి అహముదానిగరానకు నడవగా కొనమూకలవారు డెలి
పోయిలు చొరబడి చెర తొరాబట్టి చాలా కంపీలం శేయంగా కోటలోని

15 గుర్రాలు వారు వెళ్ళవచ్చి యెదుటవిలిచి జగదమియ్యగా మూడుం
ముక్కాలు పెడియలలోగా రెండువేలుంన్నెనమంమ్మారు గుర్రాలున్న
అంన్నియ రౌతులున్న చావకట్టుగా మృతంబొండ్లిరి గనక యీ
నమాచారం కోటలోవున్న మొదటి దొరలయినవారు విని ఇఖను మనం
కోటలో విలిచి వున్నబియ్యకే చేపట్టుగా పట్టుకబోదురు. అండ్లునుంచి

20 చాలా అవమర్యాద అని యెంచి యేమి బోయినా బోని అని కోట విడిచి
పారిపోయిరి. గనక రాయలవారు ఆ కోట యిడియకొట్టించ్చి ఆ నట్టు
యెంతమేరో అంతమేరానున్న వెలిపాళ్ళాయెన్ను దున్నించి ఆమి
దాలు జిల్లెళ్ళు విత్తించి అండ్లుండ్లి గజపతి రాజ్యానకై నడవగా అప్పటి
తాయలవారితో మూడుతెగలచురకల రాజ్యమంతాకై పోలం శేళి వారి

25 దుర్గాలయిన్న స్థలాలయిన్న కట్టుకొని అహముదానగరం ఆమిద్యాల
విత్తించ్చి గజపతివారి గిరిదుర్గం జలదుర్గం స్థలదుర్గం వన
దుర్గం యి అన్నియి ఆక్రమించివట్టాయను, ముందర్గ కదలి

పొయ్యేది కార్యం కాదు. కనమలు చాటిపోవలెను, కనమలతోనున్న
 గజపతివారి తెగవారు పొచ్చుగ్రీలు తానియ్యెను. అని మంత్రాలోచనగా
 విన్నపం శేకినందులకు ఆ విశదల రాయలవారు చిత్రావిపుంశ్చక్ర ముం
 దర కదిలిపోవలెననే దృష్టితో తమకు యెదురు లేదని యెంచి అప్పటి
 గారు విన్నవం శేకినందులకు అవుగాములు ఉత్తరవియ్యక కడలిపోగా 5
 గజపతివారి కనమలనడమ పొయ్యేటప్పుడు చిత్రాపుభానుడనేవాడు ఆర
 వై పేజి శింగిణి రౌతులతోడట్లు కనుమ మాగ్గమువ పొయ్యే రౌతు
 రాణువమీద చిత్రవాస గురిశినీతి అమ్మల గురియించుగా అమ్మల
 ముండ్తి తప్పించుకొనవారున్న ఆయమ్మలకు యెదురై నిలిచినవారున్న
 ముండ్తు వెనక తెలియక నిలిచినవారున్న అదాడ దిగ్విహ పక్షివున్న 10
 వారున్న యారీతిని వుండగా చిత్రాపుభానునికి యెదురులేదు గనక జగదం
 శేయగా ఆ నమయాన కన్నాటకం కైజీతం రౌతులు చిత్రాపుభానునికి
 పెడతలపోటుగా యరుపార్వాల కనమల పొరువున నెక్కి చిత్రాపుభా
 నుని వెనకదిక్కులకై వచ్చి శింగిణులనుతనున్న బద్దములచేతనున్న
 బరిజీలచేతనున్న వేటారు తునకలుగా నరకగా చిత్రాపుభానుని తెగలకు 15
 కనుమలో నిలువకూడక విరిగి పారగా వెంబ్బడించి తరుముకపోయి
 వారిని దుర్గంచార చోలి తిరుగావచ్చిరి. గనక అప్పుడు చిత్రాపుభానుని
 తెగలో యరువై మూడువేల ప్రోమమున్న వాల్లవేలగుర్రమున్న వని
 తాపున్న మహిషి అటుతర్వాత నమదశం అద్యంతమున్న ముండ్తరకదరి
 పోయిరి. గనక ఆ కనుమల్లో మున్నెవేల ప్రోమాన్ని తాణ్యం వుంచి 20
 అనతల గజపతివారి సీమార్థ్యం క్తం నిపాతం శేసుకపోయి పోట్లారి
 నింహ్మోద్రివద్ద పాశ్యం దిగిరి. గనక యీ వర్తమానం గజపతివారు
 విని యెదులపాహు, కుతువనమలక, విజాంకాహు వారు ముగ్గురుమ్మ
 నిలువలేక తిరిగి స్థలాలువచ్చిరి. గనక ముగ్గురు దునెదాల్లకమున్న
 పిగకోలివ బలవంతులతో తాము ఏకదేశాన పోరాడేది యేరు అని 25
 అప్తలతో అలోచనశేయగా వారు గజపతివారితోను మన సింహ్మోవనా
 నకు ప్రోదకపాత్రుల యొక్క భజిబలవరాక్రమాన యీ క్షోణీత్రకం

రాయవాచకము

- యేలుబిడికి వచ్చును. యీవరకు కన్నాబకంవారు మనశీమలోనికి వచ్చినవారుగాదు. పెద్దగజపతివారువుండేటప్పుడు వారు పేతుయాత్ర కొరకై కంబ్బి, కాళహస్తి, అరుణాచలం, చిదంబురం, జంబుకేశ్వరం, కుంభకోణం మార్గముగా శేతువుకు పీయ్యేటప్పుడు వెంటవచ్చిన
- 5 రోతులు రాణువవారు రాయలవారి శీమలో గల శివస్థలాదులున్న విష్ణు స్థలాదులున్న తటాకాలున్న అగ్రహారాలున్న పల్లెలున్న వనములున్న హావిశేళి వచ్చి వుండురు, అదిగాక వారిశీమలోకొన్ని స్థలాదులున్న అక్రమించి మన్నె సమర్థాదలు తప్పించి వుండురు గనక అవి మనమున నుంచి కృష్ణరాయలవారు కారణిక జన్మలైనవారు కాబట్టి
- 10 సూదువిప్పే కొరకు మేధులయిన కురకలను వీగతోలి మనశీమలోనికి వచ్చి గిరిదుర్గం స్థలదుర్గం జలదుర్గం వనదుర్గములను యేండ్ల పరువళ్ళు పోరాడిన పాద్యంకాదు- అట్టి దుర్గాలను కోటకొత్తలు దినమొక్కటిగా సారిమార్గముచేత అక్రమించి తక్కిన కోటలు ధూళి కోటలుగా సారించినవారైరి గనక మనిషిపాత్రంవారు గారు. విష్ణు
- 15 ఆంశ, అన్నందులకు గజపతివారు ఆరీతి అవును, తమపెద్దలు కన్నాబకావకు అవరాధం తలంచి వండువల్ల వారు బలవంతులై మసరాజ్యం మీద దండెత్తి వచ్చినారు. వారిని జయించేటందులకు జయోపజయం కనవలెనని పోదశపాత్రులను పిలువనంపుగా- బలభద్ర పాత్రుడు, దుర్గాపాత్రుడు, భీమాపాత్రుడు, ముకుందపాత్రుడు, భీకర
- 20 పాత్రుడు, భైరవపాత్రుడు, శరణంగపాత్రుడు, అశుంధపాత్రుడు, మురారిపాత్రుడు, వజ్రముష్టిపాత్రుడు, తురగరేశంపాత్రుడు, అశవీ పాత్రుడు, అవహాయపాత్రుడు, గజాంకుశపాత్రుడు, మృగేంద్రపాత్రుడు మొదలయినవారు పదారుపాత్రులు వచ్చి గజపతివారి పొడగనగా వారలను తూర్పుండ వియమించి వారలతో ఇదివరకున్న నడచిన కార్యా
- 25 లన్నింటిని విన్నారేకా- కన్నాబకంవారు కనముల దాంటి అహముదానగరవతు వచ్చి విపాతం శేళి పోల్లారి సింహాద్రివద్ద శిబిరం దిగినారు, యొక్కడికి నాలుగు క్రోశములమేర వచ్చివున్నారు; రేవుమర్చుట

దాటివార్గంగా గుర్రం రాణువ వచ్చును. అప్పుడైనా కనుపించుకో
 వలెగాని మొదటిస్థలం విడువరాదు, అలోచనగా అడిగిపండ్లులకు వీడక
 పాత్రులు యీ అలోచన మునుపు మూడు తెగల దునేదార్లున్న కర్నాట
 టకం వారికి వెముఖానరించి నిలువలేక తమతమ స్థలాదులకు పోయి
 నందువల్ల యెవ్వరినించి యెచ్చక తురకారణ్యం శీమలు దాటి మన 5
 గడికనమలుంపు తొల్చి వట్లం వమీపానకు వచ్చినారు- యీ వమయోవ
 మనిం ఆ మూడు తెగలవారికించి చెప్పి అంప్పించి వారు నడుదులుం
 స్సు బలవంతముగా వుండ్ల మని మనమున్న యిక్కడను కనుపించు
 కొంటే యెండ్లబోసుంన్నారు- కాళహస్తి ఆరభ్యం జగంవ్వాదంవర్యం 10
 త్తం మనశీమ- అట్టివట్ల యెదురు యెచ్చక లోతు యెరుగరు గనక
 లోతొల్చి వచ్చినారు, మంత్రాలోచనమీద వచ్చిన కార్యం కాదు, హామిక
 మీదికార్యం గనక వారికే ముప్పు, మన వార్యం జయమౌను; వారు
 యాయలు మనం స్థాయులు. మనశీమ ప్రజలకు వారలపీంగతోలి స్థలా
 లున్న విలువవలెనని ఉత్సాహపుష్టి గనక ఇట్టివట్ల మనిం కనుపించు 15
 కొంటేను కన్నాటకంవారు నిలువలేక తమ శీమకు పొయ్యే మని
 బోదురు. రేపు ఉదయాంనె ప్సామివారు రౌతురాణువకు నక్కలాకు
 లిప్పించి అందరినించి అయత్తవడి రమ్మనదా- మీరు వజ్రప్రదోవ
 రాజునిహ్నులు. వట్లంయ్యక ఉన్నతస్థలానవుండ్లి వేరుకమాస్తేచాలును.
 తాము వదారురముంమ్ము జగదమిచ్చిన కర్నాటకం వారిని పారదొలి 20
 నారి బొక్కనభంతారములున్న యేమగ గుర్రాలున్న మొదటిదొరం
 నున్న హస్తగతం చేసుకవచ్చి నముఖానవుంచే మని వారువారులు
 తమతమకు తోచినట్లు సాహసవర్మాకమములున్న యుద్ధరంగమండ్ల
 వేటారు తునకలుగా నరికేమనించి మదహత్తుల తొండ్లములతో కూడా
 కొమ్ములు అండ్లించే మనించి చెరుకుల నరికేనట్లు కాలలములమున్న 25
 వాల్లెచేబిండ్లములమంమ్ము అండ్లించేమనించి వింగ్లి శీమవట్టితే అందరి
 నించి చెరలు తోలుకవచ్చేమనించి శవదహార్యకముగా చెప్పినారు,
 గనక గజపతివారు చాలా సంతోషబడి మీరువొక్క-క్కరే వొక్క-క్క

రాయవాచకము

- కామమ వీభత్సు కాయగంధుః; మీరు పదార్థులున్న పది దిక్కుల కనిపించుచు కార్యం శేష్తే మాలివానాను పురుషులున్న పిడుగులున్న బడిపట్టు వీభత్సుగా పొరుదురు యదిగాక పూర్వమంద్రి అర్జనుండు ఉత్తరగోగహణమందు దుర్యోధనాదులమీద నడచి యుద్ధం శేషి ఆపుల
- 5 త్రిప్పక వచ్చేటప్పుడు అందరి పోగులున్న శిరోవేష్టనలున్న వాడశివచ్చిపట్టుగా గలరు- మీరు రణభీకరానకు కర్నాటకంవారు రణభీతిని వణకెత్తి యెవ్వరికించి శరీరాలు తెలియక విస్మృతి బొంది కాళ్లుచేతులాడక యొక్కడివారక్కడనే నిలిచివుండురు- మీరు అంత్ర కార్యం శేయవలెను-తామ పయదు బియ్యమువారు, మిగిలిన జోక్కనభందా
- 10 రావపుండ్రె రొక్కరొజనాలు శీమభూములు మొదలుగా గల భాగ్యం మీడించి, రపుటలు రాణువ వారిదిన్ని అటుగనక కీర్తిఅవకీర్తులు విదారించుక అవిమొనను యేరితున సడిపించుకోవలనో అరీతి శేయుడా - అని జోడకపాత్రులకు ఉచితసప్తాంగంబులున్న శిరోవేష్టి తాళి చొక్కెట్లు కదాయి దిట్టి కస్తూరి వక్కలాకులు యచ్చి ప్రియపూర్వకముగా యీ
- 15 వరకు తమవల్ల వేరుసేరములున్న అగ్రహనిగ్రహములున్న వాగ్దోషములున్న యేమి కలిగివా అవియెల్ల మననున వుంచ్చక యారీతున జయ్యానికి ఉపాయం కనపలెనో అరీతున కర్నాటకం వారిని విముఖుల శేషి గజవతి అనే పేరున్న రాజ్యమున్న నిలుపవలెను- అని అన్నండ్రి లకు జోడకపాత్రులు-అన్నింటికిన్ని జగన్నాయకులు వున్నారు, రేపు
- 20 ఉదయాంజ్నే మేమున్న ఆయత్తబడి వస్తన్నారము మీరున్న ఆయత్తబడి రావలెను- అని అన్నండులకు అందరున్న యేకవాక్యముగా పలుకరించిరి గనక ఆ వివరణ అద్యంతం కన్నాటకంవారి స్థానాపతి కమలనాభయ్య కృష్ణరాయలవారి సమక్షమానకు సత్కృత్యముగా కాకితము వాయించి ముద్రబడిజేసి అతి గోప్యముగా రాయలవారు
- 25 అంత్రిపుణన వుంన్నపటికిన్ని ఆయవచేతనే కాకితములు యిమ్మని చెప్పి అంచ్చగా పొద్దుచేర నాలుగు ఘడియలప్పుడు వేగర్లు వచ్చి కాకితములు యిచ్చెరుగా-రాయలవారు తామె కాకితములుచదివి జూచుకొని

కార్యం వివరపి చర్చిద్దాయమ అని చాలా చింతనొందినవారై అప్పుడు
 అప్పాజిమాటలు వివరవచ్చినందులకు ఇంతకార్యం వచ్చెను- అని
 తమతో తామే చింతజేసుక అందరికిన్ని ప్రాణహానులు వచ్చెను, బోధక
 పాత్రులు చెప్పేటొకటిన్ని కేకేటొకటిన్ని కాదు, యంత్రవెళ్ళదానినా
 అంతా నడిపించుగలవారు- వారలవరాక్రమానకు యెవరుంచిలవలేదు, 5
 అని విలిచిన దిక్కున నిలువక వున్నదిక్కున వుండక అరికాలపడి
 అంధరికిన్ని యంత్రకార్యం వచ్చనని వ్రేలు చింతవదుతావుండింగ్
 పాశ్యముదో అదాద గలిపిరి అయ్యెడిన్ని మూకలు గుమిగూడి గువ
 గువలుగా మాట లాడెడిన్ని అందువల్ల కొందరికి భయోత్పాతముగా
 తోచేడిన్ని యారీతిని పుడగిగా రాయలవారు దీపటికాలుపై విచ్చేలి 10
 నట్లుగా నడిపించి నగరకోదనగా పాశ్యాలు చూస్తారాగా వారువారు అడు
 కొనే వాత్తలు- ఉదయపైతే గజవతివారిపాశ్యం మన పాశ్యం మీద
 పదుతావున్నారనిన్ని అతీతే అయితే కన్నాకలికంవారి బంం విలువ
 దనిన్ని రాయలవారు అప్పాజిమాటలు వివర లోకొచ్చి వచ్చినందువల్ల
 అపాయం వచ్చెననిన్ని యందుకు యిప్పుడైనా అప్పాజి చెప్పినట్లువింటే 15
 అయన అపాయానకు తగ్గ ఉపాయం చింతించుగలదనిన్ని అక్కడ
 క్కడ పిన్నపెద్దలు రౌతులు రాజువపాయ అవకలమున్ను ఉత్సాహ
 ముగ్నై అటుకొనేమీటలున్ను వార్లు బీతికొందిన వార్లునున్ను చూచిన
 వారై రాయలవారు అప్పాజి గుడారమునకు పోయినారు- గవక అప్పాజి
 గాయలవారు వచ్చేదో జూచి తనవద్దనున్నవార్లు యెరుగకుండ్ అందరి 20
 తొంపి పదికుటిరములకు పోమ్మవి అంప్పించి తామును ఎగళ్ళోనికి
 పోయియు పోయెగవక అంతస్తు గుడారములో రాయలవారిని విచ్చేళికు
 ద్దుండమని రాయలవారితోను ఏకదేశాన విచ్చేళింతకార్యం యేంది
 అనిన్ని పిలువనంపెత్తే నేను వచ్చి విన్నవం కేయన అవి అన్నందు
 లకు రాయలవారు, తాము ఏకదేశాన రాతగ్గ కార్యం గవక వచ్చిమి- 25
 అని యేమందై గజవతి రగ్గరనున్న కమలనాభయ్య అంప్పించిన
 కాకిరం చదువు కొమ్మవి చేతికి యియ్యగా అప్పాజి ఆ కాకిరం చదు

రాయలవాచకము

- పుక రాయలవారితోను అది యేంద్రి స్వామివారి పాదాపద్మములకు కానం
బడ విన్నవంచేస్తేని నా విన్నవము చిత్తావకు తేక కదలి వస్తేరి—
గజపతి శీమలో చొచ్చిరాగానే కనమల్లో వచ్చిన అపకీర్తి చాలదా-అవిం
న్ని విధారించుకోక మున్నె యామడదూరం గజపతి శీమలో చొచ్చి
- 5 మొదటివలం వద్ద దిగినందువల్ల వారికిన్ని ఆలోచనబుట్టి యింత కార్యా
లకు తెగవేసినారు- యీ రాత్రి అంధుకైన కార్యం కంటే కన్నట్లు
కావవచ్చుటికి అందరికిన్ని యుగంతృంగ్గినట్లు అవును, అవి విన్నవం
తేళినందులకు రాయలవారు పలుకరించిన నీతివద్యం—

క. ముద్దెడు కార్యముఁ జక్కం

బెదెడు మంత్రయూను బోర బెదరనిబంటుం

బుట్టరుగా దేవతలకుఁ

బుట్టరె నానావిదైక భోగనహాయుల్.

- అని నీతి చదివి మీరుండగా కొదవ బడవీరేగదా. గతావ మీమాట
వివక వచ్చినందువల్ల ఇంత ఆలోచనకు అప్పద మాయను. మాగుణ
దోషములు యెచ్చేటందువల్ల అయ్యేకార్యం యేమి వున్నది. యీ
- 15 యపాయానకు తగిన ఉపాయం యేరీతు అని అడిగినందులకు అప్పాజి
స్వామివారి హృదయమున్ను ఆలోచనాను యేతీరో అని అడిగినందులకు
రాయలవారు బోడకపాత్రులున్ను గజపతివారు తేళిన ఆలోచనవల్ల
తమకు ప్రాణహానిన్ని మానభంగమున్ను అయిన అవని ప్రజలకు
అవనిన్ని పచ్చును అనిన్ని అష్టైశ్వర్యములున్ను ఆక్రమింతురు
- 20 అనిన్ని మనస్సుకు విశ్వయముగా తోచివుంన్నవా అని అనతిచ్చి
మరిన్ని అప్పాజితోను యానమయమందు యేమి వెచ్చబెట్టినా ఉత్తరువు
మాకు యాతీరు బుద్ధివార్గముగా జెప్పిన ఆ తీరుననె విని వడిచేము,
యంతకు వచ్చినకార్యం వ్రయప్రయానములకు నిలుచునా అని అన్నం
ధులకు అప్పాజీ రాయలవారితో మంత్రనీతులుగా పలుకరింపు తేళిన

పద్యం—

- గీ. దండపాదపకృతుల పాద్యుండుగాక
మ్రుంగఁ బఱతెంచు శత్రువు మిత్రుఁజేయ
దానమున నాత్మవశగులు గావివార
లికరులెవ్వార లీజగత్రితయమునను.
- క. శత్రుల మిత్రులఁ జేయను
మిత్రుల భృత్యులనుజేయ భృత్యుల విజన
త్పుత్రులుగఁజేయ నందఱ
రాత్రీపతి కప్పియెడల దానమువలదే
- క. ఆయాపదుర్ల భమ్ము న
నాయాపమునకా మఱియొచ్చు నరయ నభీష్టో
పాయంబు పతికి భేదో
పాయము కడువిష్ట మగు మసాయము గారే.

అవి నీకులు విన్నవింపి యీ సమయాన భేదోపాయము సంఘటింపి
జయించే యత్నం గనవలెనవి గనక అనర్హమైన భూషణములు బహు
పుగా వెచ్చబెట్టి హావికార్యము రాకుండా నడిపించువలెను, అన్నింటిలకు
రాయలవాడు సత్తోపాయముల చేతనున్న యీసారి గడిపిస్తే చాలును—
అవి అప్పాజితో అసతిచ్చి కామున్ను బొక్కనభండారములుంన్ను
యేమగ గుత్రాలున్ను కాణువ రాష్ట్రములున్ను కోట కొత్తకాలున్ను
గ్రామ భూములున్ను నకలమున్ను మీయొక్క అధీనం గనక మీకు
నభివృద్ధివట్టు నడిపించుకొంటూ అన్ని తికరణక్రియవకముగా పరికరించి
నగరికి వచ్చిరి గనక అప్పాజివారు తోడుతోనె నగరి గుర్రారమునకువచ్చి
తమకు ఆస్తులైన అయ్యమరను కొండమరను రాయవం వీరమరను అవ
సరం లక్ష్మీపతి మొదలయిన వియ్యోగులున్ను రాయకరణీకం తొమ్మిది
దినలైనవతులవారున్ను బొక్కనగొల్ల కొమారప్పామివింపి రప్పిం

రాయవాచకము

- చ్చుక యేకాంతమని వదంతి పుట్టించ్చుక వాకిటి గొల్లలతోను గజపతి
 వారి తెగ నుబుద్ధి మొదలయిన నియోగిగులు యెవరువచ్చినా యేకాంత
 మని చెప్పి లోనికి రానియ్యక తిరుగా వెలి వెళ్ళిపోనియ్యక నిలువక
 పుండ్లమని తాకిడుగా వలకరించి రాయసం వారితోను షోడశపాత్రుల
 5 కున్న పేరు వరుసలకున్న వరుసలాను మేము పలుకరించిన క్రమం
 రాయలదేవునివారి సమీపములుగా వ్రాయమని పలుకరించి నిరూప
 వక్కణ చెప్పినక్రమం.... మీరు అంపించిన కాకితములు చూచుకొం
 డ్దమి గనక అండ్లలి పయనం గజపతివారు ఆదియందు మమ్ముననాడిని
 మాటలున్న నడపించు మర్యాదలున్న రాష్ట్రదుర్గభహమానముల
 10 కొరకు వారివారితో అడుకొన్న వార్తలున్న జన్మజన్మానికిన్ని మరవ
 తగ్గదిరే దనిన్ని అందుకు ఉపమానముగా నీతికార్యమునకు పద్యం-

క. తనపున వాటి నయలుగుల

ననువునఁ బుచ్చంగవచ్చు నతినిపురకక

మనమున వాటి న మాటలు

విను మెన్నియొపాయములను వెడలునె యధిపా.

అని నీతిసహితముగా వ్రాసి యీరాత్రి గజపతివారితో వార్తలాడినట్టి మి
 రేపు ఉదయావకు పాశ్యంబుడికి పారి మార్గముగా వచ్చేటట్లు తోడకవచ్చి
 చేపట్టుగావట్టి ఇత్తేమ్మ తాము రాయలవార్లు దరియించు వెంనముద్ద
 కంఠమాల సవరత్నపు చిల్లకతాళి వైడూర్యతాళి వజ్రాలహరిహర ముదక
 తకంకణం హరుమంజ్జీ ముత్యాలపచ్చనడక ఇంద్రనీలపుకల్పం వజ్ర
 పుబిళం మొలతాడు కెంపులజము దాడిల ముత్యాల కాలిమెండ్రం
 వజ్రాలబాహుపురీ దొడ్లముత్యాల అక్షతక్తి సవరత్న వేడం సవరత్నపు
 సింహులలాటం ముత్యాలమణిగలరట్లు యివి మొదలైన పదార్థులనగ
 యిమ్ము అరువై వారుగుండల పుట్టకరయల తాము అంపిస్తేను కను
 మనస్సు పట్టికి అనుకూలతగానే పడివిచ్చేమా అనిపూకు వ్రాసి
 అంపించినక్రమం... యీ మారు వగలున్న తరువై వారు బక్షం

క్రయం గనక కనుగొన్న నగలు అంపిలిమీ గనుక జనులమకు
 కావలగిన నగలు తీసుకొని మాకు కావలగిన వ్యయోజనం వొనగూర్చి
 అంపిలచ్చేది. అవి వివరముగా పోడకపాత్రులకున్న ప్రత్యేక ప్రత్యే
 కముగా నిరువములు వ్రాసింబ్బి మరిన్ని భూషణములున్న ఉరుగర
 లున్న పదారుపెట్టెలు గట్టించి పదార్థుల వియ్యోగులకున్న పయం 5
 శేఖి పదారుగురు మనుష్యుల వళాల పెట్టెల యిచ్చి పోడకపాత్రులను
 యడకుపోయి యిచ్చి రమ్మనేటట్టుగా అంపిలచ్చి వియ్యోగులకు పురుగర
 వక్కరాకులు ఇచ్చి పొయ్యోలప్పుడు మార్గాన యెవరైన అడ్డగింబ్బి
 రమ్మంపై అవుగాములపంగ మొదటిదొర వద్దితైనా పొయి వారికోసు
 కల్గర్లం కానుపడ తెలువమనంగా గజవతివారు యేమవి అనుతిచ్చినా 10
 వివి రమ్మనేటట్టుగా బుద్ధిమార్గములుగా చెప్పి అంపిల పర్యాయములు
 పీవి గజవతివారికి ముద్ది అనే వియ్యోగి వ్రాసి అంపిలది. మీరు
 కన్నాకలకంవారిమీద కార్యం శేఖేవారై పోడకపాత్రులను పిలువ
 వంపిలచ్చి వారికో యీ సంస్థానం అదినుండ్డిచ్చి మీవల్లగదా నిర్వాహ
 కావకూ వచ్చినది. మేము పయిదు బియ్యమవారము, కడమళాగ్ని 15
 మంత్ర మీదిచ్చి రవుతు రాణువమీదిచ్చి అవి ఉపదారోక్తులుగానున్న
 గతము మేము నేర్చి నేరక అడివ మాటలు యేమైనా గలిగితే మరచి
 నిర్వాహమునకు శేఖరము అవి మందలించుగావారు రేపు ఉదయంనే
 అంపిల భావ్యములున్న చూచేరు అవి విన్నపంకాయగా మీరు వారి
 పూటమీద కార్యముఖావకు నస్తావున్నారు గనక కర్నాటకం పాశ్చాత 20
 ముండ్డి మనుష్యావకు వచ్చేమార్గాన అస్తుఅయిన వార్లకా మంబ్బి
 వియ్యోగులను పెట్టెలున్న నముఖావకు తెప్పించుక జాడగా విదర్భన
 మైతేను అండ్డుకు తగిన అభోచన కనేదవి వ్రాసి అంపుగా అకాశం
 గజవతివారు వదువుకొని ఆ తీరుననే యిక్కడి వారికి పోవెయ్యగా
 పోడకపాత్రులకు అవర్ణమై భూషణములు పెట్టెల కట్టింబ్బి వియ్యో 25
 గులనున్న పదారు పెట్టెలున్న చేపట్టుగా వట్టుకపోయి గజవతివారి
 ముందర విడిచివారు గనక గజవతివారు పెట్టెల విడిపింబ్బి వారి వారి

రాయనాచకము

- పేరట వ్రాసిన నిరూపములున్న చదివింపుకొని వక్కణలు విని అది యందు కాము అగ్రహణింప కార్యములుండు పుటంగ్గించి అందుకు ప్రత్యుత్తరమున్న అపర్వతమైన భూషణములున్న విదర్శనంగ్గా జూచి షోడశపాత్రులను వమ్మి జగదాలకు పోతావుంటిమి వార్లు ఇంత ద్రోహ
- 5 ఎకు లోనైరి మనపాలింటి జగన్నాథులకృపవల్ల మునుకలుగా హెచ్చరిక పడితి. ఇఖన యెవ్వరివి నమ్మరాదు. అని వచ్చిన పదారు వియోగులునుండు పట్టం విడిచి యెకదేశాన అవ్వలపీడతోలి గజపతి వారు యేదెనిమిది అమడబీడవు ఉత్తరంగా పారిపోయిరి. గనక మరుదునాడు ఉదయాన షోడశపాత్రులు అక్షతపడి వచ్చి నగరివాకిట
- 10 విలిచి గజపతివారిని బయలుమెరళిరమ్మని ఫణిహారులతో చెప్పి అంష్టుగా గజపతివారు నగరివాకిట పిన్న పెద్దలతో చెప్పిపోయినారు - గనకవారు వాకిలి వెళ్ళివచ్చి గజపతివారు నడిపించిన కార్యమున్న ప్రభన్న వేషముగా పోయిన మార్గాలున్న తెలువఁగా షోడశపాత్రులు విని ఉత్సాహ మగునై అలోచనకులొనై గజపతివారు పున్నతావుకు పోయినారు
- 15 అనేవాదం, కార్యముఖానకు పోయినప్పటికింవి వారు నడపించిన కార్యం మంత్రబిన్నం ఆయ గనక తెంపుగా నడిపించిరింతైగా నగరికి హిత వాచరించిన వారుకారు, అవి అందుకు తర్వాత కామే తెలుసుకొనేరు, అవి వాువాల్ల తమతమ దుర్గాలకు సాగిపోయినారు. కాబట్టి కృష్ణరాయలవారు యీ వర్తమానములువిని జయభేరికాయంగా మొదటి
- 20 వట్టాడువచ్చి విలిచి యెవ్వరున్న నగరు చేరకుండ సుబుద్ధిగారి మనుష్యుల కొటవాకిళ్ళనుండు పట్టణములోనున్న నగరిమహాలునున్న జలసంఘా మనుష్యుల వుండమని వియమించి పోట్లూరి సింహాద్రివద్ద జయోత్తంభము తేయించి సుబుద్ధిని బిలువనంపి ఆయనతోను మేము ప్రతాపముకొరకు వచ్చిఫవార మింతై కాని రాజ్యాపేక్షకొరకు వచ్చినవా
- 25 రముగాము, గజపతివారి రాజ్యం గజపతికే నడిపించేము, మేమున్ను మాశీమకు పాదిపొయ్యేము, అని అసతియ్యగా సుబుద్ధి ఆ విషయములకు గజపతివారికి అనుభూతముగా కాకితం వ్రాసి వంప్పినారు. గనక

బుద్ధికారి యైనటువంటి గజపతివారు ఆకాశితము చదువుక బాలా వంతో
 షవరుత్తై తిరుగా నట్నానకువచ్చి జోదకపాత్రులవల్ల తప్పితం లేదని
 విచారించుక బారులదాత పిలువనంపించుచుగా వారునున్న వచ్చి కని
 కొలిచిరి. గనక మీవల్ల కేవలమున్ను లేదు, ద్రోహచింతనాను లేదు... 5
 అని పలుకరించి వారలకు బహుమానములు తేలి వారల తూర్పుక
 రాయలవారిని నందేహించుక మాటవలుకులాడెదన్పుడు గజపతివారు
 రాయలదేవునితోను నమయోచితములుగా పలుకరించి నందలకు—

శ్లో. సప్తం కులం భిన్నతటాకకూపాః
 విప్రస్థ రాజ్యం శరణాగతంచ
 గోబ్రాహ్మణా దేవగణాలయాంశ్చ
 యదుద్ధరే త్సూర్యచతుర్ముఖం తత్.

అని శ్లోకం చదివి మరిన్ని ఉచితమైన మాటవలుకులాడంగ రాయల
 వారు గజపతివారితోను మీరనిన్ని మేమనిన్ని భేదము ఉన్నదా అని
 ఉపచారములుగా మాటలాడి గజపతివారికి బాలా బహుమానవన్నానములు
 తేలి నాలుగు నగల కోకతాకలున్ను యిచ్చినారు. గనక గజపతివారు 15
 తమ కొమార్తె అయిన జగన్మోహినీ అనే కన్యకను దారపోసి యిచ్చే
 నమయాన చెప్పిన పద్యం.

క. హాటకపేటి కాటి, మోటికటిమదేభకాటిపేటి
 పేటిభృచ్చేటి....మయాళకలు....వేర్కొన్.

అని పీఠచదివి ఆవలమరిన్ని అల్లుడికిన్ని అరువిదైకున్ను యియ్య
 తగిన బహుమానోచిత క్రమభూషణాలనిన్ని అంపించి మరిన్ని తమ
 తమ కొమార్తెకు పట్టపరిమెక ననువులకని కృష్ణవేణికి దక్షిణపుదిక్కున
 నడిచే రాజ్యాలున్ను కోటకొత్తళములున్ను దుర్గాలున్ను ఇచ్చి యేమగ
 గుర్రములు బంటుపగివారం దాహిమదామలు అందోళిక హోయలు బింద్రి
 వనలంప్రాయలు పాత్రసామగ్రిలు పగదపుకాళ్ళనుంచము హంసతూలికా

రాయవచకము

యిది మొదలైనవిగా ఆదవిద్యైకు యియ్యకగ్గ వరుసలన్ని యిచ్చి అల్లకింపిన్ని శాయతగ్గ వరిశలు అన్నిన్ని తప్పకుండా వజ్రసారి గానె నకలపదార్థములున్న యిప్పించి తమ నగరగల భూషణములలో అపూర్వమైన హెచ్చుబడిన వవరత్నభూషణాదులు అవరిమితముగా ఇచ్చి

5 అప్పజి షోడశపాత్రులకు అంపించిన పదారు నగల వవరత్నపొడి పొమ్ములు యిచ్చి చీవి చీనాంబరమైన పట్టవళావళ్ళు పీతాంబరాదిగాగల నకలమైన కోకకాకలున్న యిచ్చి యేనుగ గుర్రం కత్తికేడం మొదలుగా గల రాజోపదారమైన బహుమానములున్న యిచ్చి విండ్లు వీడుకళ్ళ ప్రపాదకేయించి ముద్దినింపి వెంబ్బడికూర్చి అంపగా రాయలవారు

10 అత్యంత సంత్తోషయతులై నగరాశేయమని గజారోహులై అప్పజి ముద్దినికూడా చొడోలున పుంచ్చుకొని బయలుదేరిరాగా యావర్యాయము లిప్పించి గోలకొండ్ల విజయాపురం అహముదానగరం యేలే ముగ్గురు దునేదార్లున్న విని యిను మనం రాయల దేవునితో యెదిరించి కత్తి కట్టేది కార్యం కాదు, అని యోచనచేసి భేటిశేసుకోవలెనని నిశ్చయించి

15 అండ్లకు అయిన సంవిధాన పురస్కరముగా వచ్చి నిలిచి నవినయంబుగా ముప్పీసులు శేఖ రాయలవారి భేటిశేసుకొని కానుక నదురుదెచ్చి అవరిమి తముగా పాదముల నమోపించి భయముద్దిగలిగి రాయలవారియొక్క దానజ్ఞత్రములు తెలుసుకొని పలుకరింపుశేశిన నీతిపద్యం-

చ. ముదికలు మాప్రచారములు మాముఖము ల్విషవహ్ని హెరముల్;
ఖలులము రోషజాతులము గర్వతి మేమొకమంచివారమే;
నలినదళాక్ష ప్రాణులకు నై జగుణంబులు మాన్యవచ్చునే;
వెలయగ్ర మాచితారములు వేయను నెంచగ్రవేలభూవరా;

అని నీతిపద్యం చదివి అన్యోన్యమైన మాట పలుకులు నడిపించి తమ తమ దేశాలకు వరుదులు యేర్పాటు శేఖకొని కనమని కొలిచేవారై రాయలవారిచేత అంపించుక వారివారి స్థాదులకు పోయినారు. గవక

కృష్ణరాయలవారు ఉత్తరాదిత్యదశకం కార్యం జయం చేసుకొని శీమతై
 తిరిగి తిరువతికి రాంగా కల్యాణ కలువకిగె కోటలవారు గర్వితులై కోట
 మీదనుండి కూతలీంగా అనార్తలు రాయలవారు వివి యెదిరి తెగవారిని
 ఆరుగగా జేచ్చుల తెగవారు వున్నారు గవక కోటమీదికై అందరి
 మగుడించు మని కలువరగ కోట లగ్గ బెట్టించ్చి మూడు ముక్కలు 5
 సుదీయలలో కోటపొదింపి ఆకోటలోవున్న యజమానుంజ్ఞ చేపట్టుగా
 పట్టుకొని అరువేల గుర్రాలవారినిన్ని గుర్రాలనున్న ఏకవాగెగా
 బట్టుకొని అకోటకు తాళ్యం గుజ్జరి కల్యాణరావును వుచ్చి తిరువతికి
 వచ్చి అలమేలుమంగా సమేతులైన కల్యాణ వెంకటేశ్వరుల దర్శ
 సంబు శేకి రొక్క రూపాయలు కానుకవేళి వకల భూషణములున్న 10
 స్వామికి సమర్పించి అష్టలాస షోడశమహాదానమున్న శేకి వండ్లిదివి
 విశ్వశేవగా అంజలిపుట్టలై పూర్వద్వార మందలి పుభయపార్శ్వములా
 తిరుమలదేవీ చిన్నాదేవీ వహితంగా వుండెట్టుగా తాండ్రాన ప్రతిబింబ
 మున శేయించి స్వామిని యెదురుగా విరిపి అండ్తుండి కాహస్తికివచ్చి
 స్వామిని దర్శించి కానుకలున్న వవరత్నాభరణములున్న సమర్పించి 15
 శ్రీముఖసంవత్సరం ఆశ్వీజ శుద్ధ ౧౨ దినములు రాదిగాగల వత్సము
 లున్న గ్రామాదులున్న సమర్పించి స్వామి వన్నిదివి షోడశ మహా
 దానములున్న శేకి అవ్వారిగా సత్రములున్న గలుగశేకి అండ్తుండి
 త్రిపురుల చేత పూజకొన్న మూడు స్థలాలకుంన్న బోయిన స్వామి
 దత్తవం శేకి వండ్లిశక్తర దర్శనం శేకి ఆశగరుగుడ్డి వచ్చి శేవించ్చి 20
 కానుకలున్న ముక్కల కిరీటం సచ్చలవతకం సమర్పించి మధురకు
 వచ్చి మీనాక్షి దేవినిచ్చి చొక్కనాథస్వామినిచ్చి త్రిసంధ్యం యండ్తు
 శ్చు సేవించ్చి కానుకలు వేళి అనేక భూషణములు సమర్పించి
 అమ్మవారికి వ్రజాల కంఠములున్న వైడూర్యపు వకకములున్న
 సచ్చల కంఠములున్న ముత్యపు ముక్కరాసున్న సమర్పించి త్రిరా 25
 త్రుక్కు వావముజేసి శ్రీవల్లి పుత్తూరికి వచ్చి చూడుకొడుత్తువాచ్చారు
 సమేతముగా సంపెంగ్గి మంన్నారు స్వామిని సేవించ్చి తిరుముక్కు

రాయవాచకము

- తెచ్చుం వొట్టాణం బంగారు మాపురములున్న నవరత్న కీలితమైన
 ంహ్మముఖం ప్రభలున్న నమరించి గుంట్టతొప్పించి రాతికట్టాన
 కున్న నిడిమిమండ్రిపానకున్న బజ్జ మాళ్ళ యిప్పించి కరువనల్లారికి
 వచ్చి తీరవర్ణస్వామిని దర్శించుక శంకరనారాయణ దేవకొనకువచ్చి
- 5 నాగతీర్థమున స్నానం శేళి గోమేతనమేతముగా శంకరనారాయణస్వామిని
 దర్శించి దక్షిణకాళికిపోయి త్రికూటాచలమంద్రి ఆకాశగంగయంద్రి
 స్నానం శేళి చిత్రనభ శేవించ్చుక అగస్త్యపర్వతానకువచ్చి కల్యాణ
 తీర్థమంద్రి స్నానం శేళి అగస్త్యేశ్వరుని గోపుర గట్టించి గజేంద్ర
 మోక్షానకు వచ్చి స్వామిని పేవించ్చుక శాలివటపురానకు వచ్చి కాంత్రమ
- 10 తీనమేతముగా పేణవనేశ్వరస్వామిని దర్శనం శేళి తామ్రనభకట్టించే
 బంద్రికు కొంత రూకయిచ్చి కృష్ణరాయనముద్రమవి తన పేర అగ్ర
 హారముగావించి తోతాద్రి స్వామిని శేవించ్చుక కురుంగుడికి పోయి
 పంచనింబులమంన్న శేవించ్చి కన్యాకుమారికిజని అమ్మవారికి సేవిం
 చ్చుక శ్రీకంధూరికి వచ్చి వల్లి దేవయాననమేతముగా సుబ్రహ్మణ్య
- 15 స్వామిని శేవించ్చి నవ తిరువతులకు వచ్చి ఆయా స్థలాదులకు దగిన
 నవరత్నవీడి భూషణాదులు యిచ్చి అదిపేతువుకుపోయి రఘునాయకుల
 సేవించ్చి కాళములమీద నముద్రతరణమై ధనుష్కోటిలో ఖడ్గంగడిగి
 పేతుస్నానం తులాపురుషదానం మొదలైన దానాలాచరించి కాళివేశ్వ
 శ్వరులమంన్న రామలింగస్వామినివ్వి పేతుమాధవస్వామినివ్వి పర్వత
- 20 వర్ధన అమ్మవారినివ్వి పేవించ్చుకొని చతుర్వింశతి తీర్థములయంద్రి
 స్నానం శేళి కోటిగోదానం కోటిబ్రాహ్మణులకు అన్నదానముశేళి స్వామి
 సంన్నిధిని మూడుతులయతూగి అమ్మవారికి సకలాభరణములున్న
 నవరత్నవీడిగా యిచ్చి త్రిరాత్రి వసింబి కోటితీర్థస్నానంశేళి స్వామి
 చేత అంపేంచ్చుకొని మరలిసవారై గోకర్ణపర్వతమునకువచ్చి బృహదం
- 25 ద్వానమేతముగా గోకర్ణేశ్వరుని పేవింబి పరుగవనప్రదక్షణముశేళి
 గోకర్ణతీర్థమందున్న మంకణతీర్థమందున్న స్నానంశేళి అమ్మ
 వారికి సకలాభరణములున్న నమర్పించి శ్రీరంగవట్టానికి వచ్చి అది

రంగనాయకుల సేవింబ్బి మముహూర్తమందలి విద్యావగరవ్రేళమై వికల
 విరూపాక్షుల సేవింబ్బి కానుకలున్ను అనర్హ్యమైనటువంటి భూషణాదులు
 న్ను సమర్పించి నగరువ్రేళమై పెద్దలకు మ్రొక్కి మముహూర్త
 మున హజారమునకు విజయంశేఖి అప్పాటి మొదలైన నకలపామాణికు
 లనున్ను అల్లడికొమాళ్ళనున్ను రప్పించుక విండుకొలువిచ్చి అప్పాటిని 5
 రత్నకంబులియంద్రు కూర్చుండ్తెట్టి రత్నాభీషేకం వ్వర్తాభిషేకంశేఖి
 నాలుగునగల కోశకాకలున్ను యిచ్చి చైనరాులున్ను పచ్చల కరీయారు
 శాశిచోరట్లు పచ్చలవొంట్లు ముత్యాల తురాయి వజ్రాల కంఠవరం కెం
 ప్పుల పుంగరములు యివి మొదలైన న భూషణములున్ను యిచ్చి గంధ
 కస్తూరి తట్టుపుసుగు జవ్వాటి మొదలైన న పరిమెళముల చాతలెప్పాయిగా 10
 బహుమానములు శేఖి తిక్కినవార్లకెల్ల తగుపాటి బహుమానములు శేఖి
 నకలవాద్య మోషములతోడట్లు గజాధిరోహులశేఖి యంద్రకు అంప్పించి
 అటుపిమ్మట దొరమన్నెవార్లు రౌతురాణున ప్రభుపాళ్ళగార్లు అమర
 నాయకంవార్లు జోయనాకంవారు కైజీతం వార్లను వియ్యోగులను
 కరణీకులను రాయపాలవార్లను దీనసరివార్లను విద్యజ్ఞులను కవిజను 15
 లను నాటకాలంకారులను దైవజ్ఞులు భేషజ్ఞులు రవుతులు స్థానావతులు
 ఆశ్రీతులు భాగవతులు మొదలయిన దెల్లెరెండ్లు వివియోగాల వారికింబ్బి
 పుడుగర వక్కలాతులున్ను యిచ్చి ఆదరణగా ఆనతిచ్చి అంప్పించిన
 వారై మరుచునాడు కొలువులోనల యిచ్చకదానినోదమైన నగరి వియ్యో
 గులను కవీశ్వరులు విద్వాంసులు మొదలైన న విండునభిలోన పాకున 20
 తిమ్మరనయ్యగారున్ను రాయనం కొండమరనయ్య మొదలైన వార్లు
 న్ను ప్రనంగం వెంబ్బడివి అంద్రులను యెంచివట్లు కవితాచాతుర్యము
 గలవార్లున్ను రాయలవారిని జూచి ప్రనంగం వెంబ్బడివి అంద్రులను
 యెంచివట్లు కవితాచాతుర్యము గలవార్లున్ను రాయలవారిని జూచి
 ప్రనంగం వెంబ్బడివి నీడుకీర్తి శాశ్వరముగా విలసేదంద్రులకు అది 25
 యంద్రు అననీవతులు కృతులంద్రుచు రాంగా వార్లు ప్రశాసములున్ను
 కీర్తింబ్బి అంద్రులను యెంచివట్లు స్వామివారున్ను కృతులంద్రు

రాయవాచకము

- కొండ్లే కీర్తిప్రతాపములు కాశ్యతముగా నిలుచును గనక తిమ్మరవయ్య
అయ్యమరవయ్య కొండమరవయ్య బాచరసు తిప్పరసు అయ్యమరసు
మొదలైనవార్లు దెలుపగా రాయలవారుండు చాలా సంతోషిచి ముక్కు
తిమ్మయ్య ఆల్లసాని పెద్దయ్య మాదనగారి మల్లయ్య మొదలైన
5 కష్టీనులతో కృతులందుకోవలెనని కవితానాయకులతో పలుకరించి
అతీరున అయ్యాని ఆనంగా కుళ్ళాయి కబ్బాయి తాళి చొక్కెలు చేసరి
పేరులు కోరతాకలు యిచ్చి సారీజాతాసహరణమున్న మనుచరిత్రను
చెప్పుమని అనతిచ్చినారు. గనక స్వామివారికి యావరకు నడుచు నమో
చారములకు వ్రాశి అంప్పించినారు తర్వాత నడుచు నమోచారములకు
10 వెంబడిగా విన్నవించి అంప్పకున్నాను కనక స్వామివారి సాదార
వింద్యములయందు నిరంతరభక్తి యిచ్చి రక్షింపుగలది. యీ రాయ
వాచకం చదివినవార్లకు వింన్న వార్లకున్న బుద్ధినివేక విచక్షణములు
గలిగి భాగ్యవంతులై యోగళాలులై ఆచంద్రార్కస్థాయిగా సుఖాస
పుండురు. శ్రీరామార్పణమస్తు శ్రీరామజయం,

రాయవాచకము నమోపము.

అనుబంధం 1 : పదవివరాలు

అంగజాదులు (31:1): "గుర్రాంతు.....పదారుగురు అంగజాదుండున్ను"
అంగజాలులు=కావలివారు, అంగరక్షకులు (సూ. ని.) అయిఉండ
వచ్చును. ఇవట అంగమర్దుడు (ఒడలు వచ్చెడువాడు) అను అర్థమున
వాడినట్లున్నది.

అంధుపడి (63:24) . అందుబడి=సమీపము.

అముపురం (49 15) 'ఆగ్రా' అని నేలటూరు వెంకటరమణయ్య, చూడు :
కృ.దే.రా, పు 105

అత్తబడి (27.4,8 21) . అత్తపడు, అత్తము వచ్చు- అని. శ.ర, సూ.ని. కాని
ఇవట 'సాష్టాంగపడు' అను అర్థమున వాడబడినది.

అబ్బుగడ్డ (26.6,27.7) . (త. అన్నగన్, పేడి) కంచుకి, వేత్రహస్తదు
(సూ.ని.)

అధర్మపతులు (40:25) : అధర్మమునకు పతులు, అధర్మవ ర్తనులు అను అర్థ
మున వాడినది.

అర పేద, కాలు పేద (42:26) : ఇది తెలుగు, ఫారశీ మిశ్ర సమాసము.
ప్యారా అనే ఫారశీ పదానికి వికృతి పేద. కాలినదకవాడు, కాఠింబు
అని అర్థము. అర=సగము, కాలు=పాతిక. బంహీనులు అను అర్థ
మున వాడినది. అర్థ రథుడు అన్నట్లు. చూడు, గో. కృ. పు. 44
పేద=పై పి. భటుడు, అని శ.ర.

రాయవాచకము

పేద = (from Skt పదాత్తి) n a foot-soldier, భటుడు అని
 బ్రౌ.ని. హ్యేదా n s for Piyaadah, a peon of footman
 (బ్రౌ మిశ్ర)

అంజాలపడి (69 6) . సంవర్షాన్ని బట్టి 'భీరి చెండి' అను అర్థము సరిపోవును.
 నిఘంటువులలో ఈ పదము లేదు

అవుగాము (73 9) "అవుగామునంగి" - అవుగాము రసక, అవును, కాదు
 అనక.

ఆముస్తీదు (28 28) మాడు ముస్తీదు

అయాలాయం (30 26) (హిం) పుష్ప, వోయె అను అర్థమున వాడినట్లున్నది.
 'అయాలాయం గుర్రా' అని ఇదట ఈ పదం గుర్రాలకు విశేషణంగా
 వాడబడిన నిఘంటువులలో లేదు

ఏరవాగె (77:7) "అరువేల గుర్రాలి వారి నింన్ని గుర్రాంనున్ను ఏకవాగెగా
 యట్టుకొని" సంవర్షాన్ని బట్టి 'ఏకవారము' 'ఏకేసారి' అనే అర్థము
 వస్తుంది. మిశ్ర సమాసమని తోస్తుంది 'వాగె'కు నిఘంటువులలో ఈ
 క్రింది అర్థాలు కనబడితాయి.

వాగె, వాగ, వాగియ, (Skt) గుర్రపు కశ్యమును తగిలించేవారు
 (బ్రౌ ని.)

కంధాచారము (29 4) "కంధాచారం కరణాల పిలిపించి" ఈ పదము సూ.ని
 లలో లేదు. బ్రౌ.ని. ఈ క్రిందివిధంగా అర్థమిచ్చింది

కంధాచారము (H and K) n The native militia.

కట్టబడివాండ్లు ; adj Military దండు సంబంధమైన (బ్రౌ ని)

కాని దీని అర్థము Military Department, సైనిక శాఖ.

(చూడు, వి. స, III, 488, Sstudies, P. 132)

కందాచారిము (ఉ) (కందాచార్) (సం. స్వాచారిము) సైన్య సంబంధమైన లెక్కలు వ్రాయుట-శ.ర. అను, పు 98.

కష్టి కవళములు (30:26) గడ్డి + కవణమునకు మారుగా కష్టికవళములు అని వాడినట్లున్నది.

కవణము = గుట్టము మొ॥ వానియొక్క ఉలవలు, దాణ
(శ.ర, సూ.ని, బ్రౌ.ని.)

కత్తలాణి • () కత్తకము సం కత్తలాణి: కవళము తొడగిన యశ్యము: అశ్వాది వాహనము అని సూ.ని, సం తెల్లని గొరిజ తోఁత, వెండ్రుకలు గల నల్ల గుట్టము, కత్తలాని, కత్తిలాణము అని శ.ర, దీనికి శ.ర; పదతత్వ రీత్యా రీరము నుండి నిర్విచగమిచ్చిం, కత్తిలాణము (Skt.) n. a black horse having white hoofs and a white tail, కత్తలాని అని బ్రౌ.ని.

కాని ఇది సంస్కృత భజము కాదు. పారశీ నుండి వచ్చిన అన్యదేశ్యము. ఖల్లాన్ దేశపు గుర్రము చూడు గో.కృ. పు. 31, దొణప్ప, బా. బా. వ్యా పు 177-179, పు. 182.

కత్తికద్దిలాలు (54:22) 'కట్టలము' నిమిటువులలో లేదు. 'కట్టనము', 'కట్టడము' అనే పదాలు బంధము, కూర్పు అనే అర్థంలో ఉన్నాయి. (సూ.ని; శ.ర; బ్రౌ.ని.) ఇవట కొమ్ముకు వేలాడుతున్న మనుష్యులను క్రిందికి దించుటకు ఉపయోగపడు త్రాళ్ళ కూర్పుగా కనపడును.

కప్పజాలవారు (44:18; 57:13) : కంపజాలవారు; కంపణము దేశవిభాగము. క్రింద "వారి బాణంతా మాపు" చూచునది.

కబాయి, కబ్బాయి (30:6, 39:17, 55:26, 68:14, 80:6) కబాయి or కబాయి (H) n. A shirt, an ornamental garment

(ప్రా. ని.), కబాయి (యా) కబాయి (హిం కబా క. కబాయి తా కిపాయి) అంగీ (సూ. ని), కబాయి (దే)-అంగీ (శ. ర.)- ఇవి అన్న చేళ్ళు కబ్బరత్తాపరకారుడు చేళ్ళున్నాడు. దొణప్పగారు కబాయిని బుడతపేడు నుడులలోనిదిగా చెప్పినారు మాకు దొణప్ప, భా చా వ్యా. పు. 268, కబాయి or కపాయి n. s. Kaba, a shirt, an ornament garment, కపాయి for n. s. Qaba : తురకల తాడిగోవిక చొక్కా (ప్రా మిశ్ర, పు 18, 17).

కప్పిలి వాడు (808) . సందర్భాన్ని బట్టి “కప్పిలి” అనేది ఒక దేశ నామమో, లేక జాతి నామమో అయి ఉండవలెను నిఘంటువునుబట్టిలో, కప్పిలి=పల్లెమ్మవాడు (శ. ర.), (సూ ని), A toddy seller (ప్రా. ని.) అని అర్థము ఇచ్చి ఉన్నది

కపిసుం [55 20] కప్పిరి ‘కరము’ అని రూపము శ. ర, సూ. ని లలో లేదు ప్రా. ని లో ఉంది

కర్తాడు, కర్తరు [409, 511] కర్తారు [డు] (హిం కర్తార్). 1. తురుష్కులచేపుడు (అల్లా) 2. సూర్యునకు తురుష్కభాషానామము. అని సూ. ని, ప్రా. ని. లో లేదు. ఈ పదాన్ని గూర్చి గోపాలకృష్ణరావుగారు ఇట్లా వ్రాశారు : ఈ పదము ముస్లిము దేశతన సూచించునని శ్రీ సుర మరము ప్రతాపరెడ్డిగారు అనుమానించిరి చ చ ల వా డ మల్లర ప్రయోగము “కర్తారుండనుచుం తురుష్కులు మొదల్గా గొల్వఁ బ్రత్యక్షమై మార్తాండుండువయింఁచె” ఇట్టి అనుమానమునకు దారి తీసినది శ్రీ నిడువవోలు వేంకటరావుగారు శబ్ద రత్నాకరము అనుబంధమున అన్యవేశ్యముల శబ్దముల అర్థమును పేర్కొంచు పట్ట ముస్లిము దేశపుదని భావించిరి. కర్తారుడు ముస్లిం దేశత కాదు. కర్త యను పదమువలన నేర్పడిన రూపము కర్తారుడు = చేయువాడు, భగవంతుడు అని

సామాన్యార్థము, - గో. కృ. పు. 29.; చూడు. "కర్తార" శబ్దం, ఆం. సా. ప. ప, 26 (4), ఈశ్వర, పు. 146 మొ॥; కర్తారుడను పదము హిందీయని కొందఱు. హిందీలో ఇది లేదు 'కర్తృ' ప్రథమా బహువచన రూపము 'కర్తార' సృష్టికర్త సర్వేశ్వరుడని అర్థము. - దొణప్ప, బా. చా. వ్యా. పు. 194.

"సాదెసారెకు) గర్తాలు చూలువారు". కృ. రా. వి, III. 46;

John Shekspear, A Dictionary of Hindustani and English, Second Ed. 1890 లో ఈ క్రింద చూపినట్లు సంస్కృతభావంగా చెప్పబడింది

S. Kartar () S.M. The creator, an author, doer.

కాశము [78.17] "కాశములమీద సముద్ర తరణమై". ఇదట కాశము అనగా ఒక విధమైన పడవ అను అర్థము సరిపోవును. ఈ అర్థంలో 'కాశము' అనే పదము నిఘంటువులలో లేదు.

కుతపరములక [84.5] గోర్ఖాండ సుల్తాన్ కుతుబ్ షా. 'మండి' పాఠానికి 'మలిక్' శబ్ద భవము.

కుర్మీసులు [78.16]. "ఇది కొర్మిష్ అను పాఠశాల పదము యొక్క రూపము విస్త్రుత శిరస్సులై రాజునకు ఎదు సార్లు సలాము చేయుట" చూడు, గో. కృ. 69.

కుర్మీ సింహతు(హిం. కూర్మిచాల్), సలాము, చంద్రము (శ. ర అం. 100).

కుక్కాయి [30.6, 80 6] పాఠశాల. చూడు, బట్టబోపి - గో. కృ. పు. 29. కుక్కాయి < Drసి కులాహా = నల్ల గొడ్డపిల్ల తోలుతో కూచిగా చేసి

ముస్లిము సామవులు, దర్వేషులు ధరించెడి బోపి-దొణప్ప, థా.చా.వ్యా,
పు. 181

కూచి (62:18) “నగారా కూచి రేయిలచ్చమని” కూచీ అను (పొరశీ) పదము
కూచి అయినది. దండుగు ప్రయాణము చేయించుట— గో. కృ, పు.
68: కూచీసేయు (హి కూచ్), దండయాత్ర వెడలు శ ర అను
పు. 100, కూచీ (హిం. కూచ్) దండయాత్ర (నూ.ని, కూచిచేయు,
To march an army (బ్రౌ.ని)

కొత్తవాలు (88. 16,19) “కొత్తవాలు అనే తలారికి” అని రాయవాచకమే
అర్థ వివరణ ఇచ్చింది. ముస్లిం రాజ్యాలలో పోలీసు అధికారి “ముష్కర
తురుష్కులవలెబొమ్మని కొత్తాలు కప్పగింతు” రని, శృ రా.వి,
II.128.

కొనమూకలు [64:2] ‘సేనాముఖము’ అనే అర్థంలో వాడినట్లున్నది.

కోకతాకలు [75 15, 76:7]. “ఓని పినాంబరమై పట్టు పరావట్ల పీతాంబరాది
గాగం నకలమైన కోక తాకలున్ను” అని రాయరాచకమే అర్థాన్ని వివ
రించింది. కాని, ఈ ద్వంద సమాసము నిఘంటువులలో లేదు. ‘తాక’
అనే పదంకూడా లేదు.

కోటకైచీ [58 14] ‘కైచీ’ కి అర్థం తెలియదు నిఘంటువులలో లేదు అగర్త
అయి ఉండవచ్చు

కంపోం [64.14] “అలజడి” అను అర్థము వచ్చును. నిఘంటువులలో లేదు

చీచి పాచీ చిక్కు చిల్వారములు [35·15]. అర్థం తెలియదంటే చిల్వారము,
చిల్లాణాము అనగా బాకు (నూ ని) అయి ఉండవచ్చు.

తెరాజొరా [64:14] “తెరాజొరా బట్టి ధారా కంపోలం శేయంగా” తెరబట్టి,
జొరాబట్టి (?) చూడు పైఠ, కంపోలం. జొరబ్బరా (వారబ్బి)

జపురు జంగులు [85:8] “జబురు జంగి పిరంగులు” అని కృ.రా.తి. 11.
122 ఒక విధమైన పిరంగి (గొ.కృ 87; బ్రౌ మిశ్ర, పు. 39).

జీరా [24:18, 55:11] “జీరా సంక్షోక గుణ్ణములు”

జీరా. n.s. Zira, Armonr, Nail కవచము బ్రౌ.ని లో ఇది
తెలుగు దేశ్య పదంగా చూపబడింది.

జీరా-జిరా (త. సీరా హిం. జీరా) కవచ విశేషము అని సూ.ని. దీనికి తమిళ
సంబంధాన్ని చూపించింది.

జీరా-దే వి. కవచము, కవచ విశేషము (అని కొందరు) అని క.ర.

జిరా=ఏనుగు లేక అశ్వము మున్నగు వానిపై వేయు వస్త్ర కవచము. పా.
జీరదా-గో. కృ. 34, దొణప్ప, భా.పు.వ్యా, 190.

జిరా సంక్షోకం గుణ్ణములు, అరగా జిరాతో కప్పిన గురములు అని అర్థము.

జీరీజా తాత్త (60 19) దేరాతాత్త ‘జీరీజా’ నిఘంటువులలో లేదు. బహుశా
జీరుతాడు (=ప్రేరాడు) తాత్తయి ఉండవచ్చు. లేక తెరిజా = దేరా
తాత్తయి ఉండవచ్చు. చూడు క్రింద ‘తెరిజా’

తెరిజా (60 18) = 35 20, 86:1, 87:4, 8.

దేరా-ఈ రూపము నిఘంటువులలో లేదు.

తాకీథు (72:4) తఖీయ్ (ఫా) అజ్ఞాపత్రిక బ్రౌ మిశ్ర. 44.

దాదిమహాలు (92:21) న్యాయసభా భవనము-గో కృ 39.

దిస ప్రతింఘ్ని (5 27) ప్రతిగోమూ.

రాయవాచకము

దునేదార్లు (రులు) (27:16, 65:24, 67 8, 76 18) పర-(49 14) “గోం
కొండ్ల, విజయాపురం, అహముదానగరం యేలే ముగ్గురు దునేదార్లు”-
ఈ వాక్యంలో ప్రభువులు (సూ.ని) అనే అర్థం సరిపోతుంది; కత్తి చేత
ధరించిన శూరుడు (శ.ర.);

దునియాదార్ = మంచి వ్యవహార, చుట్టకైనవాడు, శూరుడు. పూర్వ కావ్యము
లందు రెండువైపుల పదునైన కత్తి అను అర్థమున ప్రయుక్తమైన
పదము-గో.కృ. 56.

నఖరా (58:10, 61.16) నఖరా అను పదమునకు వికృతి, గో.కృ. 69
బ్రౌ.మిశ్ర, 57.

నదురు () కానుక. నజీర్ అను పదానికి వికృతి - గో కృ. 69.;
బ్రౌ.మిశ్ర పు. 57.

నల్ల ప్రజ (31:8): కిరాతక సంఘము, అటవిక జనము (సూ ని) శ ర. లో
లేదు. చూడు, నేలటూరు వెంకట రమణయ్య, ‘నల్లప్రజ’, భారతి,
1938, డిశంబరు, పు. 668. సైన్యములోని బోయవారు

నామజాదులు (36:19, 37:23; 39:26; 40 8, 41 16) ఈ పదం.
శ.ర., సూ.ని., బ్రౌ ని లలో లేదు బ్రౌ.మిశ్ర లో కూడా లేదు
“నాష్టద్ అను పాఠశీక పదమునకు పేరుపొందిన, పేర్కొనబడిన
అను అర్థములు కలవు నాష్టద్ కర్తనా అనగా నియోగించుట;
ఇట నియోగింపబడినవారు అను అర్థమునందు “నామజాదు” అను
పదము ప్రయోగింపబడినది” -గో.కృ పు 63, మోడేకుర్తి సత్య
నారాయణ, “తెలుగు శాసనాలలో అన్య దేశ్యాలు,” భారతి, 1959,
అక్టో, పు 69,

నిశానులు (61.16): దెక్కెములు-గో.కృ 69; Nishan-Flag, banner.
రుండా. బ్రా.మిశ్ర. పు. 600

పట్టి, పద్దె (59:17; 9:7) "రామలింగము నాయనికి పట్టిలు ఇచ్చి." గో.కృ.
పు. 69 లో దీనిని పారశీ పదంగా తంచి, పట్టి = జాబితా అని అర్థం
చెప్పారు. కాని ఇక్కడ దీని అర్థము "తమంపాకు పట్టి" అని. ఒక
నియోగానికి (Commission) కు ముందు ఇచ్చి పట్టిలిచ్చుట ఆదారము,
చూడు, రా.వా. (3:17), "పద్దెలు", పద్దెలు, అభరణ విరేషములని
కుంశేఖరరావు, ఆం.వచ.వాఙ్మ, పు. 517.

పదునెనిమిది రేవులు (4 6) కౌటిలీయార్థ శాస్త్రంలో చెప్పిన 18 ప్రభుత్వ
శాఖలు (?) అష్టాదశ శీర్షములు.

పయడు బియ్యము వారు (69:9; 73 15) పడి బియ్యము వారు-పరిమితావ
సరములు కలిగినవారు అను అర్థమున వాడినట్లున్నది.

పరదునేదార్లు 49:14 శతుర్రాజులు. చూడుచునేదార్లు.

పర భారకం (12:19). మిక్కిలి భారము

పరాకు (18 25) ఉపేక్ష, నిర్లక్ష్యము.

పాయ (య) దళము (87:5; 63.2) "మూడు లక్షల పాయదళము." పార
దళమా? Foot-Soldiers ?

ప్రతిచింత (28:11): తిరుగు ఆలోచన, సరియైన ఆలోచన.

ప్రహరి భదగరము (3:13): ప్రహరి=కోట ప్రాకారము. భదగరము (?) =
అగర్త (?) భదగరములు=అతివికజాతియోధులని కుంశేఖరరావు.

ఆం.వచ.వాఙ్మ, పు. 517.

బంటు బయదలు (25:8; 28:23) - బయదకాలు (47.24) బంటు పైద-

(ప్యారా అను పదమునకు వికృతి పైద), కాలినడక వాడు, (Foot soldier)
అయి ఉండవచ్చు. ఏకార్థక పదములు జంటగా ప్రయోగించుట :-
చూడు గో కృ. 44.

రాయవాచకము

బలమిచ్చి (34:14). బలముతో అధిగమించి.

భయరవాసలు (49:28) బహిర్ + వాసము, పై గుడ్డ ; అధివాసము.

భారవసము (38:14) భరోసా = నమ్మకము - గో. కృ. 89.

మకల దెక్కిములు (60:20) మకల? "మలక" అయి ఉండవచ్చు.

మలక = మహమ్మదీయ

మలక దెక్కిములు = చంద్ర ధృజములు

మరిగి (28:8) మరలి.

మరుచునాడు (55:21; 24:9, 64:5) మరునాడు మరుసటినాడు The next day

మర్త్యాఖండం (54:14, 55:15): ఒక విధమైన పెద్ద కత్తి

ఖండా = పెద్దకత్తి (శ.ర.)

మానుషములు (59:22) పౌరుషములు అను అర్థమున వాచినట్లున్నది. నిఘంటువులతో చేస

ముఖములు [41:12, 43:12, 49:21] "ముఖములైన స్థానాపతులు"

అని రాయవాచకమే [49:21] ముఖములనగా స్థానాపతుని ఆర్థ

వివరణ ఇచ్చిరది. ముఖం N S Muqim A resident, ఉండే

వాడు. కాపురముండేవాడు. అని మిశ్ర పు 94 "గౌరవమొప్పు

నచ్చటి ముఖములు వ్రాయుదొడంగి రెంతయుడ్" అని కృ. రా. వి,

11, 113. "నిఘంటువుల కెక్కని పదములలోనిది యొకటి ముఖము

అనగా స్థానము. తద్గర్భార్థమున స్థానికుడనటకు "ముఖము" సరియైన

రూపము. కృష్ణరాయవిజయమునందును కైఫియతులందును ముఖములు

అను రూపమే కన్పట్టుచున్నది" - గో. కృ. పు 38

మునుపటివారు వెనకటివారు యెడవంక్కివారల [57:19-20] ముందువరసం
సైన్యము, వెనుక నిలిచిన సైన్యము, ప్రక్కల నుండి పోరాడే సైన్యము.
Vanguard, Rearguard and flanks.

మును(న)కలు(గా) [21:1 ; 28 18,21 ; 74:5] ముందుగా.

మున్నెరిక [84:15]. మున్నెఱుక, ముందుగా తెలియునది.

ముల్లాశాస్త్ర ప్రవీణులు [42:1] ముస్లింధర్మశాస్త్ర ప్రవీణులు.

ముస్తీదు [25 8 , 28:28] సిద్ధము, ఆయత్తము. బ్రౌ. మిశ్ర. పు. 97;
శ ర.పు. 834,

ముస్తీపు [80.10] అలంకరించిన ముస్తీలు N S. Equipment,
accountment—బ్రౌ. మిశ్ర, పు 97.

మోర్చావే [58.28] నిఘంటువులలో లేదు. “దుర్గము చుట్టు త్రవ్వబడు
కందకమును మోర్చా అందురు. యుద్ధము నిమిత్తమై త్రవ్వబడు కందక
మనియు అర్థము. మోర్చావేయుట॥ సైన్యము దింపుట అని వ్యవహారార్థము.
మోర్చ పారశీపదము” — గో. కృ. పు. 89.

యాదిపాచ్చరికలు []. యాద్ అనగా జ్ఞాపకము. హెచ్చరిక అను
భావార్థము. ఏకార్థకపదములు జంటగా ప్రయోగింపబడినవి. చూడు
గో కృ. పు. 70, బ్రౌ. మిశ్ర, పుట. 101.

యాయలు, స్థాయలు [67:18]. వచ్చినవారు, బయటనుండి, (ఇక్కడే
నిలకడగా) ఉన్నవారు.

రస్తుసామగ్రీలు [34:16 , 35 2 , 35-21 ; 35 5 , 36-7 , 41 15 ;
45:24; 61 2; 62-12,14] ‘రసద్’ అనే పదానికి వికృతి -
గో. కృ. పు. 69; బ్రౌ. మిశ్ర, పు 103. వస్తుసామగ్రీ. సమావార్థంలో
“దాన్యపున్ సామాగ్రు” లని కృ. రా వి, II 121

రుమ్మిమ తైఖండం [55:15] మూడు పైన మ ర్త్యఖండం. రూమీ మ తైఖండమా?
పెద్దక త్తి.

రాయవాచకము

కొక్కరోజునాలు [88:10] ద్రవ్యము, వస్తువులు అను అర్థమున వాడినట్లున్నది.

లాలారివురువులు [88:12] అర్థము తెలియుఁ లేద లాలారి (?) = మైకము.

లలికిరితనము [88:9] లక్ష్మిర్ = దండు దండనాయకత్వము, సైనికబలము.-
గో కృ, పు 88; బ్రా. మిశ్ర, పు. 107.

వరిశలు [76:2] వరుసలు (), మర్నాదలు (?)

వింగ్గి [67:25] పిగి; ఓడి

వీడుకళ్లు [73:8] వీడుకోళ్లు (?)

వుదరదోలి [58:12] ఆదరదోలి

పూడెము [58:12] గూడెము ()

పూడెములవారు [63:15] గూడెములవారు (?)

వెముఖాసరించి [67:4] . సందర్భానిబట్టి “ఎదిరించి” అను అర్థము సరిపోవును.

వేటారు [53:5] వేయారు, చూడువెయ్యారులు [53:6], వేటుకు ఆరు, “వేటారు తునుకలు” (53:5)

విభు : ద్వాయాలు [24:13] : వ్యయము, రాబడి

సరాగము [53:9, 63:19] ‘మార్గము’ అను అర్థమున వాడినట్లున్నది.

సరుదుస్థలాలు [38:5; 38:8; 41:15, 18, 20, 18], సరిహద్దు పొలిమేర - బ్రా. మిశ్ర పు 118

సారి మార్గము [72:17] దాడుతోడ, సారి = యుద్ధయాత్ర (శర)

హజారము [23:9] ‘హజ్రా’ అను సారి పరము దీనికి మూలము ఆస్థానము, కొలువుమాటము, మొగసాని - గో కృ ప్ర 24, బ్రా. మిశ్ర, పు. 128

హుచ్చత్తుగా [47:17] పెద్దగా, గొప్పగా (శర), గట్టిగా, “హుచ్చత్తుగా” [63:7]

హరివాణం కొమ్మట్ట [44 18, 57 . 14] హరివాణ = అరివాణము = గిన్నె, గుండెగ. "**Harivanam or Arivanam** literally denotes the plate or dish from which the food is taken. Therefore, **Harivanam Kumallu** literally means the sons of the eating - dish. It may be remembered in this connection that one of the classes of retainers of a King or Princes is called 'Kumallu' or sons. They have the privilege of partaking the food left in the Plate of the king or prince after he finishes his meal. The **Harivanam Kumallu** mentioned here are evidently retainers of this class. They appear to have been recruited exclusively from the province of Araga which was sub-divided into 18 divisions known as **Kampanas**" -N. Venkata ramanayya, **Further Sources**, 111 P. 133, n.

హామిక [67:11] హామిక = ఆమిక = ఆము, పదము (శ ర.)

హరుమండ్లి [72:20] పాఠశాల దేశమందలి ప్రసిద్ధమైన రెవు - గో. కృ, 81, చొణప్ప, భా చా.వ్యా పు. 212,

హేజీయలు [32 24] మంత్రి (శ ర), (Hejeb'), a clerk? a writer? బ్రా.మిశ్ర, పు. 130, "ఇది హేజీబ్ అను పాఠశాల పదమునకు వికృతి. ప్రభుత్వ పరిపాలనములకు కాని తదితర కార్యములకు గారి నిర్వహించుటకు ప్రభుత్వ పరిపాలనములకు హేజీబ్ అందును. ప్రాచీనముగా, లేఖకులు అను అర్థము నందును ఈ పదము ప్రయోగింపబడుచున్నది". -గో. కృ, పు 66.

అనుబంధం 2 : అన్యదేశ్యాలు

(ఏని అర్థవివరణకై, చూడు. అనుబంధం 1)

ఆయాళాయం (గుర్రాలు),

కత్తలాటి. ()

కబాయి, కబ్బాయి,

కాకి(గి)కము, 4:7

కర్తారు, కర్తరు,

కుళ్లాయి,

కుర్పీసులు,

కొత్తవాలు (అనే తలారి),

కౌలు, కౌలిచ్చి, 68.9

జవురుజంగులు,

జాబు,

జీరా సంక్షోకం, (గుట్టములు)

జీరిజా (తాళ్లు),

బోకించు (?), 52.25; 58.7,

బాణ్యము, 41 16

చ(చ)మామి, 52.25; 58 7; 62.18

డెరిజా,

లాకీతు,

దాదిమహాలు,

దివాణం, 46 19; 55.11

దునేదారులు (ర్లు), 17,

పర -

సగరా,

సదురు.

నామజాతులు, 13

నిశానులు,

పక్కిరు, 7; 61 2

పిరంగి, పిరంగి, 85.8, 64 9

పేద, అర—, కాలు—,

భరవసము,

మహలు, 56 7

మహములు, (మహములైన స్థానాపతులు)

మల్లు (మాతృప్రదించులయిన పక్కిరులు),

ముస్తీదు, ఆ—,

ముస్తీవు,

మొగలాయి, 52 8, 53 17

మోర్పా,

రస్తు,

రిశికిరీతనము,

వజీరు,

సరుదు,

సలాము, 89.11

సురధాడి (=సుల్తాను), 45.26, 46.1, 6, 9, 13

హజార,

హన్మత్తు (హర్మత్తు), 3

హరుమంజు,

హర్మత్తు (హన్మత్తు),

హేజీబులు

అనుబంధం 3 : రాజ్ యోగాలు

అంగశాపలు, 31.1

అబ్బగడ్డు, అబ్బగడ్డులు, 20-6, 27 7

అధిష్ఠానకర్తలు, 11.11

అమరగార్లు 31-5, 45.15, 29 21

అమరనాయకులు, 4 12, 26:16

అమరనాయకంబార్లు 29 3 32 20; 45.1, 79 13, 57:22

అచసరం, 53 3

ఆచార్య పురుషులు, 4.13

ఆపులు, 4 12

ఆశ్రమలు, 4.12; 79:17

ఊ (పూ) ఊరివార్లు, 35 25, 58:13

కందాచారం, 29 5, కందాచారం కరణాలు, 29.5

కదికం, 58:8, కదికారివారు, 58.9

కప్పడారివారు, 44.13

కరణాలు, కరణీకులు, 4 5, 28.20 25 10, 29.19, 30 27 79:15

కర్నాట కానణం, 57:25

కర్ణీకం, 31:3

కవిజనులు, 79.15, కవిశ్వరులు, 11-22

కవిరె,

కావలికట్టు, 3 13, 25.10; కావలికట్ట గుంపులు, 57 25, కావలికట్టవారు, 22.17

తైజీతము, 28.21, 22, తైజీతంబార్లు, 79:14; 58:21

కొమాళ్లు, 4:11; 35,4, హరివాణం కొమాళ్లు, 44:18; 57:14

గణితులు, 29:13

గురిమనుష్యులు, 53:17

గూఢచారుడు, 26:10, 12

చారులు, 28:11

చేర్యగాండ్రు, చేర్యగార్లు, 4:14

జోన్యులు, 11:22

దెబ్బైరెండు వినియోగాలు, నగరిఅల్లుండ్లు, కొమాళ్లు, కొరమన్నీలు, ప్రభువులు
పాళ్యగార్లు, అమర నాయకులు, ఆప్తులు, ఆక్రితులు, విద్వాంసులు, పురో
హితులు, ఆచార్య పురుషులు, జియ్యంగార్లు, యతీశ్వరులు, దైష్ణ్యులు,
భేషజులు, రౌతులు, మాపుతులు, చేర్యగార్లు, రాజులు, పెండిప్రతాపితులు,
పాటకులు, పతాజీతులు, శాస్త్రజ్ఞులు, నాటకాలంకారులు, విద్యార్థితులు,
వీణాధరులు మొ॥ 4 11-16, 29 4

కొరమన్నెవార్లు, రౌతురాజుడు, ప్రభుపాళ్యగార్లు, అమర నాయకంవార్లు,
జోయనాయకంవార్లు, కైజీతంవార్లు, నియోగ్యులు, కరణీతులు, రాసుసాల
వార్లు, దినసరివార్లు, విద్యక్షులు, కవిజనులు, నాటకాలంకారులు, దైష్ణ్యులు,
భేషజులు, రవుతులు, స్థానాపతులు, ఆక్రితులు, భాగవతులు మొ॥
79:13-17

తలారి, 3:21; 22:5; తలారికం, 22:11

దళనాయకులు, 3:16, 12:14; 44:18

దళవాయి, 4:8

చారులు, 26:5

రాయవాచకము

దీనసరి (వార్డు), 58:3; 79:15, దేవజ్ఞులు, 4:18

వార, -మన్నీలు, 4:11, 26:16, 27:11, 57:18

-మన్నెవార్డు, 29:2; 79:13, 26:20

ధర్మాసనం, 3:8

నగరి అల్లుండ్లు, 4:11

నగరి కవిలె, 25:10

నగరి కావలి, 25:10

నగరి కైజీతంవారు, 57:22

నాటికాలంకారులు, 4:15; 79 16

నియోగ్యులు, - నగరి, 43:21, 44:10 - మంస్థలపు

(పరస్థలం), 43:21: 50:25

నియోగ్యులు, 88:16, 43 24, 61 4, 61 18, 79 14, 41 9

పతాచీకులు, 4 15

పదునెనిమిది కప్పజారి వారు, 57:13, 63:20,

పాటకులు, 4:15

పారుబత్తగార్డు, 30:27, వాకిటి -, 35 8

పారుపత్తము, వాకిటి, 36:18

పారుబత్తగారు, 38:18

పాశ్యగార్డు, 4:12, 58 1

పురోహితులు, 4:8

ప్రధానులు, 4:8; 12:15

ప్రభు పాశ్యగార్డు (ప్రభువులు + పాశ్యగార్డు), 79 14

ప్రభువులు, 4:11

రాయవాచకము

పడిహారులు, 74:10

బంట్లు, 26:19

బానిశెలు, 50:16

బోనక తెలు, 26:5

బోయదొరలు, 92:8

బోయ నాయకంవార్లు, 79:14

బాగవతులు, 79:17

భేషజులు, 4:14; 79:16

మణియగార్లు, శీమ, 28:25; 89:5

మన్నెరికము, 29:112; 26:20

మావతులు, 4:14; 57:19

ముద్రకర్తలు, 8:1

మునుపటివారు, 57:19

యెడపంక్కవారు, 57:20

ర(రా)వుతులు, 4:15; 57:18, 26:13; 79:16

రాయసం, 53:8; - వారు, 72:4; 79:15

రౌతురాణువ, 57:24; 72:13; 29:3

వంది వైతాళికులు, 4:14

వాకిటి గొల్లలు, 72:1

విద్యజ్ఞులు, 79:15

విద్యాంసులు, 4:12; సగరి-, 11:10

వినియోగం పైకంవార్లు, 58:9; 53:19

పిఠాధరులు, 4:16

వెనకటి వారు. 57:20

వేగ(గు)డ్లు, 21 17; 32:16, 35:11,12, 38:5; 41 23, 41 25, 62:26
నగర —, 42 27

వేగులవారు, 35 28

వాస్తవములు, 4 15

వోదకపాత్రలు, (పదురుపాత్రలు), 66:18,20

సంప్రతులు, నగరి తొమ్మిది—, 4 5, 57:23; తొమ్మిది 24:1; రాయకతణికం
తొమ్మిది —, 71:24

సామాజికులు, 25 19, 35 25, 43 4, 43 6, 44:13

స్థానాపతులు, 2 4, 35:19, 43 15; 79 16, విరలప్రనాయని—, 45:3,
అమరగార్ల—, 45 4, ఏరదునేదార్ల —. 49,14

యెదులశాహ, కుతపనమలకవారి—, 50:29

కర్నాటకం వారి, 68:23

స్వతంత్రసామ్యం, 57:25

వారివాణం కొమాళ్ళు, 44:18; 57:14

పెగ్గడి కత్తెలు, 28:5; 27:8

అనుబంధం-4 : నామసూచి

(రాశోద్యోగులు, ప్రసిద్ధ వ్యక్తులు)

అక్కప్ప నాయుడు, 44:21

అక్కప్ప నాయుడు పెద్ద (మ్మ?) సాని, 11:18

అంకుళ భానుండు, 44:15

అంకుళరావు, 45:16; 47:13

అనంతరాజు, మల్లు, 44:28

అనంతోజీ పంతులు (అఘువురం వారి స్థానాపతి), 49:15

అప్పరపెళ్ల, 44:19; 11:18

అప్పాజీ (తిమ్మరసు సాకువ), 11:13; 17:9; 18:3; 18:8; 23.5; 26:16;
27:1, 4, 23; 28:13, 25; 42:19, 65:4; 71:23. 79:20 (అన్ని
సూచీలు ఇవ్వలేదు)

అయ్యనమలక. 44.15, 45:16, 21

అయ్యపరాజు (అహముదా నగరం వారి స్థానాపతి), 49.19

అయ్యప్ప నాయుడు, 44 20

అయ్యమరసు, 11:12; 71:24; 80.2 (అన్ని సూచీలు లేదు)

అయ్యలయ్య, 64:12

అరవ రాముడు, వేగుల, 42:13

అల్లసాని పెద్దయ్య, 30:4

అల్లాలనాదుడు చిన్నభండారం, 24-2

అవుకు వారు, 11 17

క

కృష్ణదేవ (రాయలు) క, 11 9, 10 (అన్ని సూచీలు ఇవ్వలేదు)

కంపన్లు, 63.12

కమలనాభయ్య (కటాక్షం వారి స్థానాపతి), 48:23; 69:2

కరుణాకరయ్య (కటాక్షం వారి స్థానాపతి), 49.16

కళ్యాణరావు, గుజ్జరి, 77:8

కుతపనమలక (కుతుబ్ షా), 32:23; 46:25, 34:6; 65:23 (అన్ని సూచీలు ఇవ్వలేదు)

కుప్పరవిక్ల, 44.19

కృష్ణప్ప నాయుడు, 44.21

కృష్ణావధానులు, అష్టభాషా కవిత (నగరి విద్వాంసులు), 11:20

కొండమరసు, రాయసం, 11.12; 18:2; 62.1, 71:24, 80.2 (అన్ని సూచీలు ఇవ్వలేదు)

కొమార తిమ్మప్ప, 44:19

కొమారస్వామి, బొక్కసం గొల్ల, 71:25

గ

గజపతి (ముకుంద), (బాహు బలేంద్ర), 33 14, 49 10; 65 26, 67:26, (అన్ని సూచీలు ఇవ్వలేదు)

గజపతి, పెద్ద, 66:2

గోపాక్షి (పక్కిరి), వేగుల 42.18, 33 4

గోపాక్షి పంతులు (గోలకొండ వారి స్థానాపతి), 49 17

చ

చంద్రయ్య, పద్యసీతి 28 9

చితావు బానుడు, 65 3, 11, 12, 17

చిన్నదేవి 77.13

చెన్నం గిరయ్య (బాందువారి స్థానాపతి), 49:1

రాయవాచకము

చెర్వ (ప్రధాని) 44.20

చెవ్వపు నాయడు, 44:21

జ

జంగమ(మ)య్య, తలారి, 31:21; 22:5; 22:25

జగదేవరావు, 47:13

జగదేవు రాజా, 44:16

జగన్మోహనీ (గజపతి వారి కొమార్తె) 75 16

డ

డిండిమ వుంభావ సరస్వతి, ముల్లండి, 4.22

డాకోటి పంతులు (డిల్లీ సురతాణి వారి స్థానాపతి), 41 17

త

తాత్కాలిక మతి, 41.4, 40 17

తిప్పరసు, ప్రధాని 11 15

తిప్పరసు, 44:20, 80:2

తిమ్మన్న (తిమ్మయ్య), ముక్క, 61.13, 19:24, 80:3

తిమ్మప్ప కొమార, 44 19

తిమ్మప్ప నాయడు, గణుతి, 44.16

తిమ్మరాజు, రామారి, 11:18

తిమ్మరాజు 44 28

తిరుమందేవి, 77 3

తొరగెంటివారు, 11.17

త్రియంబకయ్య, 11:15

ద

దశ పతిరాయడు, 45 4

దాదోపండితులు, 34 8

దొండోపండితులు (నియోగులు), 32 22, 34 22, 34 7

ధ

ధర్మయ్య, ధర్మాననం, 3 8,

స

సంద్యాంవారు, 11.17

నాగారెడ్డి, 44.24

నారా...కాడు, సాశు, 11 16

నిజాంశాహు, 34:5, 35.23 (అన్ని సూచీలు ఇవ్వలేదు).

నీరా ద్రిపంతులు (నిజాంశాహువారి నియోగులు, స్థానాపతులు) 50.26

ప

పదారుపాత్రులు, (చూడు, షోడశపాత్రులు)

పరశురామనాయుడు, 45:3

పురందరయ్య (పురాణపురం స్థానాపతి), 49:20

పురుషామృగమయ్య, మనోవేగి, వేగుల, 48:6 57.2

పెద్దయ్య, అల్లసాని, 80 4

ప్రతాపరుద్రుడు, పీఠగంటి, 45 23, 25, 27; 46:1, 4, 6, 12, 13

ప్రభాకరకాస్తుర్లు, సహస్రాపధాని (నగరివిద్వాంసులు), 11:22

బ

బరోదు, బెడదకోట, 47.4

బసవప్పరాయడు, కన్నడి 44.22

బసువారెడ్డి, 44-24

బాచరసు, 11 12, 13.2; 62 1, 80 2

బాబోజీపంతులు (బాగానగరం స్థానాపతి), 49 20

బుక్కరాజు, ఆర్పిటి, 11 16

బూదహల్లి వారు, 11 17

బేకోజీపంతులు (బెడదకోటవారి స్థానాపతి), 49:18

బొమ్మిరెడ్డి, 44:23

బ్రహ్మపంతులు, బాహుబలేంద్రుని వారి, 33.14; 34.12, 35.1

బా

బాస్కరయ్య బొక్కనం, 11 14

బాస్కరయ్య, 64:8

మ

మన్నారుపిళ్ళ, 11-14

మలకరావు 47:14

మల్లయ్య, మాదనగారి, 61.25; 80 4.

మల్లారావు, హండ్లె, 44-17

మాధవయ్య (మాసశింగువారి స్థానాపతులు), 49 15

ముకుంద పండితులు (కుతపనమలక వారి పేజీలు), 32.24

ముద్దాపండితులు (గోలకొండవారి), 33-7, 11

ముద్దోపండితులు, 34 8

మేకరాజు సాళువ, 11:16; 44:22

య

యల్లమఁసు, 11 12

యాచమనాయడు, వెలిగోటి, 44 22

యె (య, యే)దుల శా(సా)హు, 34 5, 46 25, 65 28 (అన్ని సూచీలు
ఇప్పిలేదు.)

యెల్లనదళనాయకులు, 11.13

ర

రామచంద్రయ్య, రాయసం, 11 14

రామప్ప, బోయి, 44:17

రామయ్య, మారీచి, 32 17

రామలింగమనాయుడు, పెమ్మసాని, 59.16, 17, 60.7

రామాదీక్షితులు, చతుర్వేది (నగరి విద్వాంసులు), 11 20, 88 1

రామినాయుడు, రాచూరి, 44.16

రాము, వేగుల, 38:3

రాముడు, ఆరవ, వేగుల, 42 18

ల

లక్ష్మణ దళనాయకులు, 11:13

లక్ష్మీపతి, 11:15

లక్ష్మీపతి, అవసరం, 71:24

లింగమరసు, దళవాయి, 11 16

వ

వికలప్రనాయుడు, 44-25, 45 3

విశ్వనాథనాయుడు, కొటిపం, 44

వీరనరసింహారాయలు, 2 6, 29 16

వీరభద్రయ్య (అమరగార్ల స్థానాపతి), 45.4

వీరభద్రయ్య, 64:10

రాయవాచకము

వీరమరసు, 11:18

వీరమరసు, రాయసం, 71:24

వీరమరాజు (విజయాపురం స్థానావతి), 49:20

వీరమరాజు, 44:28

వెంకటయ్య, అవసరం, 11:15

వెంకట రామ శాస్త్రులు, శాబ్దిక పాండిత్యం (నగరి విద్వాంసులు), 11:21

వెలుకొంటివారు, 11:18

వోజయ్య (వోరగంటి వారిస్థానావతి), 49:17

శ

శంకరనాయుడు, ఇక్కెరి బసవాపట్టణం, 35:4

శ్రీపతివారు, 11:17

ష

షోడశపాత్రులు, 66:18-28 - బంధద్రపాత్రుడు, దుర్గాపాత్రుడు, భీమాపాత్రుడు, ముకుందపాత్రుడు, భీకరపాత్రుడు, భైరవపాత్రుడు, రణరంగపాత్రుడు, అఖండపాత్రుడు, మూరారిపాత్రుడు, వజ్రముష్టిపాత్రుడు, తురగరేవంపాత్రుడు, అశనీపాత్రుడు, అసహాయపాత్రుడు, గజాంతుకపాత్రుడు, మృగేంద్రపాత్రుడు.

స

సంగరాజు, రాచూరి, 11:18

సంగరాజు, 44:19

సాళవనాయకుడు, 44:19

సుక్కులవాయుడు, 58:16

సుబ్బి (గజపతి వారి వియ్యోగి) 72:2; 73:11 74:20; 74:26, 76:11, 9

హ

హనుమంతయ్య, వాయువేగి, 48 5, 57.1

హరివాణంకొమాళ్లు, 57 14

హరివాణం కొమాళ్ళయిన పదునెనిమిది కప్పజాలవారు, 44 18

అనుబంధం - 5

మధురనాయక రాజుల వంశవృక్షము

